

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Historický ústav

Bakalářská práce

Akční výbory Národní fronty a kultura

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D

Autorka práce: Jana Černá

Studijní obor: Historie

Ročník: 4.

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 20. 4. 2011.

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doktorce Jitce Rauchové, Ph.D za její ochotu, cenné rady a připomínky při vedené této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Všeodborového i Národního archivu v Praze za jejich pomoc a vlídný přístup. Velký dík patří také pracovníkům Národní knihovny v Praze. V neposlední řadě děkuji rodině a přátelům za jejich podporu nejen při psaní této práce, ale během celého studia.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce *Akční výbory Národní fronty a kultura* má za cíl představit akční výbory jako instituci, která plnila funkci převodové páky komunistického režimu po únoru roku 1948. V práci je kladen velký důraz na jejich očištnou funkci - tedy na způsob, jakým se společnost zbavovala umělců s nepřátelským pohledem na nově budovaný socialisticko-demokratický stát. Na základě konkrétních případů jsou zhodnocena nejen kritéria postihů, výběr obětí, politická manipulace, ale také míra dopadu na osobní a profesní život umělců. Pozornost je také věnována stoupající vlně protestů proti rozhodnutím akčních výborů během první poloviny roku 1948 a jejímu potlačení díky vydání nového zákona, který činnost akčních výborů zpětně legalizoval. V poslední části bakalářské práce je vylíčena činnost akčních výborů od druhé poloviny roku 1948. Jedná se o období, kdy hlavní úkol očisty společnosti byl již splněn, a akční výbory tak pomalu začaly ztrácet svůj status. Cílem se stalo zobrazit přeměnu akčních výborů z instituce, která společnost přetvářela a tvořila, v organizaci, která byla společností pouze trpěna.

Annotation

The presented bachelor thesis Action Committees of the National Front and the Culture aims to present action committees as an institution that acted as a gearing-lever of the communist regime after February 1948. The thesis places great emphasis on their cathartic function - that is the way in which the society got rid of artists with a hostile look at the newly-built socialistic-democratic state. On the basis of specific cases not only penalty criteria are assessed, but also the selection of victims, political manipulation, and also a measure of the impact on personal and professional life of artists. Attention is also paid to the rising tide of protests against decisions of the action committees during the first half of 1948 and its suppression by a new law that re-legalized the activities of action committees. In the last part of the thesis activities of action committees in the second half of 1948 are depicted. This is the period when the main task of cleansing the society has already been achieved, therefore action committees slowly began to lose their status. My goal was to show the transformation of action committees from an institution, which society formed and reformed, into an organization that society merely tolerated.

Obsah

Úvod	7
1. Dlouhá cesta k akčním výborům	11
1.1. Politické události jednoho únorového týdne	11
1.2. Organizační struktura akčních výborů a základ perzekuce	15
2. Od nezákonné činnosti k uzákonění	19
2.1. Kulturní ovzduší před únorovým převratem	19
2.2. Výzvy k vytvoření akčních výborů	26
2.3. Očista spisovatelů	28
2.4. Očista v divadle	33
2.5. Očista ve filmu	38
3. Odvolání, revize a zákon	41
3.1. Revoluční právo a první vlna odvolání	41
3.2. Uzákonění akčních výborů a druhá vlna odvolání	46
4. Nové úkoly akčních výborů – 1948 – 1953	51
4.1. Kultura a kulturní politika po vítězném únoru	51
4.2. Akční výbory v souladu s novou kulturní politikou	57
4.3. Konec cesty akčních výborů	69
Závěr	74
Seznam pramenů a literatury	76
Seznam zkratk	79
Seznam příloh	80
Přílohy	82

Úvod

Bakalářská práce „Akční výbory Národní fronty a kultura“ pojednává o vzniku, působení a postupnému úpadku akčních výborů mezi léty 1948 – 1954. Jedná se o téma dobře známé, avšak při intenzivnějším bádání lze zjistit, že zpracovaný je především jeden úsek jejich činnosti, a to období do konce roku 1948. Proto přiblížení vývoje od roku 1949 se pro mě stalo velice lákavé a zajímavé. Prostudování literatury a pramenné základny umožnilo položit si k tématu několik základních otázek, jejichž zodpovězení či v některých případech pouhé nastínění s možností širšího zpracování se stalo základním pilířem celé této práce.

První kapitola slouží k přiblížení politické situace na počátku roku 1948 a umožňuje pochopit, proč akční výbory byly ustanoveny. Zodpovězení prvních otázek, tedy kdy, jak a při jaké příležitosti akční výbory vznikly, je hlavním tématem této kapitoly. Celek je uzavřen obecnou charakteristikou akčních výborů, rámcovým popisem jejich činnosti a základním organizačním členěním.

V druhé kapitole se pozornost od obecné politické situace a prostého organizačního popisu stáčí k oblasti kultury. Popis kulturního ovzduší umožnil plynulý přechod ke konkrétní činnosti akčních výborů, tedy k očistě mezi spisovateli, v divadelní obci a ve filmovém průmyslu. Tato tři odvětví byla zvolena z důvodu značně rozsáhlého a zpracovaného archivního materiálu a dále možnosti využít dochovaných vzpomínek „vyakčňených“ osob, které byly knižně vydány.

Třetí kapitola se svým charakterem od ostatních částí značně odlišuje. V této kapitole je pozornost zaměřena na revoluční právo, jímž byl vznik akčních výborů objasňován, a dále na nově vydaný zákon, který jejich činnost legalizoval. S uzákoněním instituce akčních výborů souvisela i vlna odvolání, která v druhé polovině roku 1948 dosáhla vrcholu. Důraz byl také kladen na nově vzniklou Komisi pro očistu veřejného života při Ústředním akčním výboru, její organizování a způsob práce s došlými žádostmi. Kdo v komisi zasedal, jak byly dopisy s žádostmi o revizi případů konstruovány, jaké obecné formulace se v dopisech pravidelně objevovaly, nakolik byly stížnosti vyslyšeny a jaké zvláštnosti platily pro oblast kultury? To jsou základní otázky vztahující se k této kapitole.

Poslední kapitola nabízí největší škálu otázek. Je však nutno podotknout, že na většinu otázek zde odpovězeno není a některé problémy tak zůstávají pouze nastíněné. Po počátečním přiblížení kulturní politiky po únorovém převratu následuje přímá aplikace na činnost akčních výborů. Jaká byla jejich hlavní úloha, s jakou vervou se do přidělených úkolů pouštěly, na kolik byly schopné akční výbory své plány splnit? Na jakých akcích a slavnostech se podílely, co zdůrazňovaly? To je námětem jedné části kapitoly. Podotýkám, že se jedná o výčet funkcí, po jehož přečtení se jeví akční výbory jako instituce nepostradatelné oplývající ohromným statusem a silou. V závěru kapitoly je však proveden pokus o uvedení věci na pravou míru. Na posledních stránkách je tak pozornost věnována množícím se problémům, které se začaly s postupem času v souvislosti s akčními výbory projevovat. Konec celé bakalářské práce je ohraničen rokem 1954, kdy jméno akčních výborů mizí z archivních materiálů.

K přiblížení politických událostí z přelomu 40. a 50. let jsem využila několik publikací od Karla Kaplana, předního historika poválečného vývoje v Československu a období komunismu (*Československo v letech 1945-1948*, *Československo v letech 1948-1953* a *Pravda o Československu 1945-1948*). Zvláště bych zdůraznila knihu *Pět kapitol o únoru*, ve které je důkladně a velice podrobně zobrazena celá situace okolo vládního převratu v roce 1948 a která mi posloužila k získání prvních konkrétních informací o akčních výborech. Prostudování dvou hlavních děl od Jiřího Knapíka (*Únor a kultura*; *V zajištění moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*) mi umožnilo pochopit přímé propojení politického a kulturního myšlení, jejich vzájemné ovlivňování a „přenést“ činnost akčních výborů do kulturní roviny. Velice inspirativní byl článek *Akční výbory a kultura na prahu nové doby*, kde J. Knapík podrobně vylíčil nejdůležitější případy vyakčňovaných osob, mašinérii akčních výborů a stal se pro mě důležitým pilířem jedné kapitoly. Do protikladu k J. Knapíkovi je stavěna knížka *Kultura a politika v Československu 1945-1956* od Alexeje Kusáka. Tato kniha je více zaměřena na oblast estetiky, kultury (na rozdíl od J. Knapíka, který zdůrazňuje především „kulturní politiku“) a vnáší motivy, cíle a jednání samotných lidí. Právě absence lidského elementu je J. Knapíkovi vyčítána některými recenzenty jeho knih. A. Kusák se s J. Knapíkem rozchází v základních tezích v nahlížení na vývoj kultury a kulturní politiky v poúnorových měsících. Sám J. Knapík komentuje: „*Když dva zkoumají totéž, nemusí vždy dospět ke stejným závěrům, zvláště když užívají jiných*

metod.“¹ Velice přínosný byl i článek od Václava Pavlíčka *Konec akčních výborů Národní fronty*. Jedná se v podstatě o jedinou studii, která se zabývá vývojem akčních výborů i po červenci 1948. Bohužel zde V. Pavlíček věnuje pozornost pouze politickému dění a kulturu opomíjí, přesto bylo možné stanovit si základní teze, ze kterých se dalo vycházet. Aby práce nezůstala na úrovni teorie, použila jsem k dokreslení dané situace vzpomínky lidí, kteří byli očištěni. Jedná se především o zápisky Václava Černého *Paměti 1945-1972* a A. C. Nora *Život nebyl sen*, které subjektivně zachycují činnost akčních výborů.

Činnost akčních výborů byla zaznamenána i na stránkách dobových periodik. Rudé právo a Svobodné noviny (20. února – 1. března) pomohly dokreslit atmosféru okolo vítězného února a vlny čistek. Díky pravidelnému uvádění jmen osob postižených očištěním bylo možné stanovit přibližný počet postižených (i když ne zcela konečný). Z článků se dalo také zjistit, jakou váhu akční výbory měly po prvních dnech svého vzniku, a to především díky nejrůznějším provolání začínajících velkými a tučnými nápisy. Obdobnou funkci plnil i časopis Tvorba, především v únorových a březnových číslech. V pozdějších vydáních se zde začaly objevovat i články teoretické (od Bedřicha Václavka, Alexeje Čepičky aj.), které sloužily k objasnění instituce akčních výborů a ospravedlnění jejich činnosti.

Nejdůležitější však byla pramenná základna. Ve Všeodborovém archivu ČMKOS byl pro mě nejcennější fond Svazu zaměstnanců umělecké a kulturní služby, zde především kartony vztahující se k očištění společnosti. Po přečtení všech zpráv pojednávajících o činnosti akčních výborů z prvních měsíců, bylo možné vytvořit si tabulku zachycující jména obviněných osob, jejich povolání, důvod postihu a způsob očištění. U některých jmen byly vedeny i poznámky o možnosti zařazení zpět do kulturní sféry po prokázání kladného poměru k lidově-demokratickému státu, tyto výjimky jsem také do tabulky zanesla. Poslední kritérium, kterého jsem si všímala, bylo, jestli daná osoba podala odvolání a jakým způsobem na něj bylo odpovězeno. Pomocí této tabulky jsem tak získala základní přehled o očištění a následné revizi v divadelnictví a filmovém sektoru, umožnilo mi to celou očištěnou akci zobecnit a naopak se snadno i se orientovat ve zvláštních a zajímavých případech.

Druhou skupinu pramenů tvořil materiál uložený v Národním archivu. Zde byla situace problematičtější. Celý fond Ústřední akční výbor Národní fronty obsahuje přes

¹ Jiří KNAPÍK, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři, 1948-1956*, Praha 2006, s. 13.

sto kartonů, dokonce i kartonů týkající se kultury bylo několik desítek. Z tohoto důvodu jsem si vybrala jen několik kartonů, podle mého soudu pro mou bakalářskou práci nejpřínosnějších. Při práci s tímto archivním materiálem jsem vycházela ze článku V. Pavlíčka, především z jeho závěrů: struktura akčních výborů se rozpadala, úkoly jim přidělované byly stále méně významné a množily se konflikty s ostatními složkami Národní fronty, tyto závěry jsem se pokusila aplikovat na sféru kultury. Již po přečtení několika prvních zápisů schůzí kulturního oddělení při ÚAV NF jsem si stanovila základní pojmy – budování, propagace, agitace a koordinace, které považuji pro činnost akčních výborů charakteristické a se kterými jsem pracovala v druhé části bakalářské práce. Řešení a rozebírání jiných otázek jsem považovala za přílišné odbočení od tématu, které by se stalo pravděpodobně nepřehledné. Přesto se mi zde na všechny položené otázky nepodařilo najít zcela konkrétní odpovědi a některé tak zůstaly nezodpovězeny. Myslím, že chyba však nebyla v interpretaci pramenů, ale spíše v nedostatku materiálu – některé zápisy jednotlivých komisí při akčních výborech chybí a problémy zde tak zůstávají bez konkrétního vyřešení. Také konec působení akčních výborů není v zápisech jasněji definován, nejsou zde uváděny ani přímé důvody vedoucí k omezování jejich činnosti. Snad mělo být zachováno zdání jejich důležitosti.

Téma akčních výborů bylo několikrát sepsané, především však z pohledu kulturní politiky. Mojí snahou bylo vnést do tohoto neosobního tématu trochu lidského aspektu a zaznamenat, jak akční výbory působily přímo na konkrétní jedince. Ve druhé části jsem uvedla nedostatky, které plynuly z nedostatečného množství prostudovaného archivního materiálu. Odpovědi se snad nachází v jiných materiálech, osobně toto za problém nepovažuji, naopak. Nabízí to možnost dalšího bádání, jako například popis a shrnutí rázu celostátních oslav, které jsou v práci řešeny pouze okrajově. Druhá část mé práce tak slouží především k položení otázek, k zamyšlení a možnosti dalšího využití pramenů.

1. Dlouhá cesta k akčním výborům

1.1 Politické události jednoho únorového týdne

Za dlouhou cestu člověk může považovat události, které proběhly za jediný měsíc, možná i týden a snad i pouhých šest dní – konkrétně šest dní vládní krize února roku 1948. Těch několik dní zmatků, nejasností, obviňování a soupeření o moc a o podstatu demokratického systému v celém Československu. Těch několik dní se dobovým pohledem nemuselo jevit tak zásadně, jako se dnes jeví pohledem naším. Přesto vyústění událostí tohoto necelého týdne ovlivnilo politiku, hospodářství i celý kulturní život Československa na dalších čtyřicet let.

Samozřejmě celý konflikt ve vládě nebyl způsobený jen samotnou únorovou krizí. Nejednalo se o izolovanou událost, naopak – cesta, která vedla k 25. únoru, trvala několik let. Popsání a charakterizování situace od roku 1946, možná i 1945, však není cílem této bakalářské práce a přílišné odbočování by práci činilo pravděpodobně nepřehlednou.²

Týden začal v pátek 20. února, kdy zástupci tří opozičních stran podali demisi Edvardu Benešovi, prezidentovi Československé republiky. Tento čin se představitelům národně socialistické strany, strany lidové a slovenské demokratické strany jevil jako nejvhodnější řešení dosavadního běhu událostí. Slibovali si, že díky demisi dojde k ukončení nezákonných praktik Státní bezpečnosti,³ zasahování do činnosti nekomunistických stran, přestane obviňování jejich členů z protistátní činnosti a hlavně bude ukončeno zneužívání a nedodržování dosud platných zákonů poválečného Československa.⁴

² K bližšímu prostudování československé politiky mezi léty 1945-1948 a objasnění vládní krize v Československu lze využít knihy - Karel KAPLAN, *Československo v letech 1945-1948*, Praha 1991. K. KAPLAN, *Pět kapitol o únoru*, Brno 1997. K. KAPLAN, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1991.

³ Velice problematickým se jevil spor o Státní bezpečnost vedený již od roku 1945. Cílem KSČ bylo získat rozhodující postavení v této instituci, na druhé straně byla snaha opozičních stran zabránit zisku tohoto monopolu. K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 164.

⁴ Spornými se staly především dvě aféry. První z nich, tzv. krčmaňská aféra, byla zahájena pokusem o atentát na ministry Petra Zenkla, Prokopa Drtinu a Jana Masaryka. Vyšetřování, které bylo následně zahájeno, brzy odhalilo spojitost mezi atentátem a komunistickou stranou. Následně došlo i k prvnímu obvinění členů Státní bezpečnosti i funkcionářů komunistické strany. Za druhou aféru je považována

Na politické scéně se tak vytvořily dva hlavní mocenské bloky - blok komunistické strany a stran opozičních.⁵ Boj o moc započal 20. února a v následujících dnech neustále gradoval. KSČ jako první přenesla politickou krizi do ulic a uchýlila se k mimoparlamentním formám politiky.⁶ Čím však dosáhla tohoto posunu? Jedním z návrhů bylo vytvoření společných výborů.⁷ Tyto společné výbory se měly stát základnou nové vlády, a tak i nově vzniklé Národní fronty. Od Václava Kopeckého pak vzešel návrh pojmenovat tyto společné výbory jako výbory akční.⁸ Vznik akčních výborů tak souvisel s myšlenkou rozvrácení dosavadní Národní fronty a vytvořením tzv. obrozené Národní fronty, která „měla představovat jednotu pracujícího lidu, odstranit reakční živly a nedovolit, aby v něm opět získaly pozice, měly sjednotit a mobilizovat masy“.⁹ Je pochopitelné, že tuto funkci nemohly plnit dosavadní národní výbory, ve kterých sice proběhla očista od fašistů a zrádců po roce 1945, ale nikoli od buržoazie.

Za odrazový můstek ve vzniku akčních výborů je považována demonstrace komunistických příznivců na Staroměstském náměstí v Praze, která proběhla v následující den, tedy v sobotu 21. února (Příloha č. 1.). Současně však s touto masovou akcí byly pořádány i další manifestace v menších městech a obcích po celé Československé republice s cílem „projevit svou věrnost lidově demokratické republice a předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi“.¹⁰ Gottwaldův projev byl přenášen rozhlasem a hromadný poslech se uskutečnil i ve většině závodů. Není proto divu, že rázná a útočná řeč proti demisionizujícím stranám velice rychle vešla ve všeobecnou známost a úkoly či návrhy, které zde zazněly, byly urychleně vykonávány a realizovány. „Pracující pochopili význam výzvy Klementa Gottwalda (...) a ihned začali tvořit akční výbory Národní fronty. V Hradci Králové se po usnesení tábora lidu,

tzv. aféra mostecká, ve které mělo dojít dokonce k protistátnímu puči. Po přešetření justicí se opět zjistilo, že celá aféra byl pouhý konstrukt komunistické strany, který měl vést k obvinění členů opozičních stran. I zde se aféra obrátila proti Státní bezpečnosti a došlo k dalšímu posílení nedůvěry ke komunistické straně. Tamtéž, s. 172.

⁵ Sociální demokracie byla ode dne podání demise, tedy od 20. února, ve svém stanovisku k celé krizi nejednotná. Zda se připojit k demisi či nikoli bylo rozhodnuto až na zasedání strany v pondělí 23. února, kde většina funkcionářů sociální demokracie vyjádřila názor demisi odmítnout a odsoudit ji jako chybný krok. Tamtéž, s. 428.

⁶ Tamtéž, s. 524.

⁷ Mimo zakládání akčních výborů patřil k dalším prostředkům mimoparlamentního boje Sjezd závodních rad konaný v neděli 22. února a následné připojení k plánované generální stávce 24. února. Za zmínku jistě stojí i organizování ozbrojených sil (především Státní bezpečnosti a Lidových milic), které měly likvidovat jakékoli známky nepokojů a být nápomocny při uskutečňování mocenského převratu.

⁸ K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 365.

⁹ Jaroslav MLÝNSKÝ, *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty*, Praha 1978, s. 33.

¹⁰ Rudé právo, 22. února 1948.

jehož se zúčastnilo 10 000 občanů, vytvořil krajský akční výbor Národní fronty. Akční výbor NF se utvořil také v Mladé Boleslavi a v mnoha jiných místech i na závodech.¹¹

I když neděle je všeobecně považována za den odpočinku, v těchto bouřlivých dnech příliš klidná nebyla. Ustanovování akčních výborů v jednotlivých městech a závodech se stalo masivní akcí. Ještě v sobotu vedoucí činitelé nekomunistických stran nepřipisovali těmto novým orgánům, akčním výborům, zvláště velkou důležitost. Po zjištění, jak rychle se akční výbory ustanovují a vyvíjejí, museli však své mínění značně poupravit. Akční výbory sice navenek vystupovaly jako obhájci demokratického řízení, přesto jejich složení demokratické příliš nebylo a vedoucí úlohu zde samozřejmě hrála komunistická strana. K posílení tvrzení, že se jednalo o orgány nedemokratické, může jistě přispět i fakt, že akční výbory nebyly výbory volenými, byly dokonce bez ústavního zakotvení. Vystupovaly pouze jménem „pokrokových“ sil a „revolučního práva“ a značně znemožňovaly činnost dosavadním legálním orgánům.¹²

Pondělí 23. února bylo pro ustanovování akčních výborů z hlediska jejich organizace velice důležitým dnem. V Obecním domě v Praze proběhla konference,¹³ která projednávala situaci vzniklou okolo podané demise. Na konferenci byl zvolen přípravný výbor pro utvoření Ústředního akčního výboru Národní fronty.¹⁴ Karel Kaplan píše: „*Tato schůzka v Obecním domě dovršila celou organizační strukturu akčních výborů Národní fronty utvořením ústředního orgánu. (...) Čtvrtý den vládní krize už AV existovaly ve všech krajích a okresech, velkých městech, v mnoha obcích, úřadech, závodech a společenských organizacích, stovky dalších se rodily.*“¹⁵ Samotná

¹¹ Akční výbory byly ihned zřízeny také v Novém Městě na Moravě, v Blansku na Moravě, v Lounech a Sokolově, Hradci Králové, Mladé Boleslavi, Čelákovcích, Neratovicích, v národním podniku Baťa ve Zlíně, v Mariánských Lázních a jinde. Tamtéž.

¹² Jiří PERNES, *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008, s. 102.

¹³ Konference v Obecním domě se zúčastnilo 112 zástupců organizací celostátního významu (ROH, Ústřední rada družstev, Ústřední svaz řemesel, Ústřední svaz obchodu, Svaz čs. průmyslu, Svaz české mládeže, Rada čs. žen, Junák, Syndikát čs. spisovatelů, Čsl. obec legionářská, Svaz osvobozených politických vězňů, Jednotný svaz čs. zemědělců, Ústřední výbor rolnických komisí, Česká národní rada, Svaz partyzánů, Svaz barikádníků, Svaz zahraničních vojáků a Kulturní jednota), 175 osobností z vědeckých, národohospodářských, zemědělských, uměleckých, vojenských i politických kruhů (z národohospodářů např. generální ředitelé znárodněných závodů, z armády ministr národní obrany generál L. Svoboda, z kulturních pracovníků Jan Drda, V. Nezval, E. F. Burian, Marie Majerová, Karel Ančerl, Václav Vydra a celá řada dalších) a oficiální zástupci dvou politických stran – KSC a sociálně demokratické levice v čele se Z. Fierlingerem (obě zbývající strany, národní socialisté a lidovci, pozvány nebyly a jednání se neúčastnily). J. MLÝNSKÝ, *Únor 1948*, s. 36.

¹⁴ Do tohoto přípravného výboru byli jmenováni – posl. Antonín Zápotocký, posl. Zd. Fierlinger, ministr V. Kopecký, posl. E. Erben, posl. Nepomucký, posl. Projhar, ministr Alexej Čepička, poslanec Josef Smrkovský. Tento seznam byl poté doplněn ještě o zástupce z řad národních socialistů. Rudé právo, 22. února 1948.

¹⁵ K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 442.

činnost akčních výborů se začala ubírat jiným směrem – od původní manifestace na Staroměstském náměstí, která měla podpořit dosavadní Gottwaldovo počínání, se význam akčních výborů začal přesouvat do roviny tzv. „převodových pák“. Jejich význam pro KSČ rostl, místo pouhé podpory nového režimu se z akčních výborů postupně stával jeden z hlavních pilířů nového mocenského uspořádání. Jejich nejdůležitější činností se měla stát očista veřejného života a tvrdá represe proti všem příznivcům protikomunistického smýšlení.¹⁶ Opoziční strany byly vystaveny tlaku akčních výborů, které spoluorganizovaly (společně se Státní bezpečností) domovní prohlídky, vazby a výslechy funkcionářů, sesazování z funkcí a propouštění ze zaměstnání, dokonce pozastavovaly i stranický tisk.¹⁷ Situace došla až tak daleko, že jednota uvnitř nekomunistických stran byla postupně pod tlakem komunistického snažení roztříštěna a úvahy o vytvoření určité protiváhy komunistického tlaku se jevily dosti nereálně. Většina národních socialistů, lidovců i slovenských demokratů si uvědomovala, že boj je prohraný, a proto své naděje upínala k Hradu a čekala na vyjádření prezidenta.

Demokratický režim byl rozbit a demokracie budovaná na systému koalic v rámci Národní fronty přestala existovat.¹⁸ Krize byla ukončena 25. února, kdy prezident definitivně rozhodl o přijetí demise a vyjádřil souhlas s Gottwaldovým návrhem nové vlády. Nebylo pochyb o tom, kdo v Československu mocenský boj vyhrál. Komunisté oslavovali.

V ten samý den, tedy 25. února, byl oficiálně ustanoven Ústřední akční výbor Národní fronty. Jeho ustanovování probíhalo ve stejném čase, kdy E. Beneš oznámil K. Gottwaldovi své rozhodnutí přijmout demisi. Po audienci na Hradě se K. Gottwald zastavil na schůzi Ústředního akčního výboru. Jeho chování plné nadšení okomentoval hlavní řečník schůze Alexej Čepička: *„Z jeho tváře na nás hleděla radost a jeho oči byly rozzářené. Po návštěvě u prezidenta bylo na něm vidět, jak se s každou novou situací přímo rve a vyrovnává a jak uvažuje o všech možnostech, které by se mohly objevit (...). Nastalo obrovské napětí. Bylo to vidět na obličejích všech. (...) Gottwald nám sdělil, že prezident přijal demisi a dále návrh, jaký jsme mu předložili – po*

¹⁶ Linií boje proti „třídnímu nepříteli“ si akční výbory udržely po dobu následujících pěti měsíců. Konec represí a očisty je spojován se dnem 21. července 1948 (viz následující kapitoly).

¹⁷ K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 460.

¹⁸ Tamtéž, s. 530.

váhání.“¹⁹ Ze zasedající schůze pokračoval K. Gottwald dále na Staroměstské náměstí, kde oznámil konečné výsledky vítězného boje celé komunistické strany. Lid oslavoval zpěvem *Internacionály*.²⁰

Další úkoly akčních výborů byly po tomto vyústění zřejmé. Měly „*být organizátorem a představitelem jednoty pracujícího lidu měst i venkova; odstraňovat všechny rozvratné a reakční živly z úřadů, hosp. i kulturních podniků, pol. stran a z celého veřejného života; být iniciátorem velkého budovatelského úsilí našeho lidu.*“²¹ Jejich činnost se tak příliš nelišila od činnosti, která předcházela před přijetím demise. Hlavním úkolem stále zůstalo očištění společnosti. Jednotlivá oddělení dbala o to, aby se do veřejného života nedostali lidé politicky nespolehliví, dobově označováni jako „vyvrhelové“ a „podvratní živlové“.²² Čím více byla odhalována protistátní činnost, tím větší úlohu akční výbory hrály. Nestaly se pouze orgánem, pomocí něhož se komunisté snažili dosáhnout úplného zisku moci během vládní krize. Naopak. Pravomoci, které během oněch šesti dnů akční výbory shromáždily, v následujících měsících dále posilovaly, třebaže tisk jejich činnost s odpovídající intenzitou nerefletoval.²³

1.2 Organizační struktura akčních výborů a základ perzekuce

První akční výbory začaly vznikat již několik hodin po projevu K. Gottwalda. Již bylo zmíněno, že první vznikl ve městě Hradci Králové. Postupně vznikaly další v celém kraji a následovalo lavinové nekontrolované zakládání akčních výborů po celém Československu.²⁴ Iniciátorem byla ve všech případech komunistická strana.

¹⁹ J. PERNES, *Alexej Čepička*, s. 105.

²⁰ K. KAPLAN, *Pět kapitol*, s. 513.

²¹ Odpověď ústředního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského redaktorovi Rudého práva na otázku v čem vidí nejpřednější úkoly akčních výborů. Rudé právo, 26. února 1948.

²² Viz následující kapitola.

²³ V několika následujících dnech tisk zachytil, v jakých spolcích, organizacích a družstvech nové akční výbory vznikly, např. v oblasti sportu (vollejšbalový svaz, svaz ledního hokeje, svazy rozhodčí aj.), kultury (Syndikát českých spisovatelů, Syndikát českých skladatelů, Československé filmové společnosti aj.) i jednotlivých městech (viz poznámka 8). Dále jsou zde uváděna některá jména osob postižených očištěním. Po prvním březnovém týdnu však zmínky o akčních výborech z Rudého práva i Tvorby mizí. O akčních výborech se nedočteme ani 21. července, kdy byla jejich činnost zlegalizována. Svobodné noviny věnovaly činnosti akčních výborů pozornost ještě menší.

²⁴ Na Slovensku existoval vedle ÚAV NF, do něhož byli začleněni i zástupci ze Slovenska, i samostatný akční výbor slovenské Národní fronty se sídlem v Bratislavě, který řídil činnost akčních výborů na Slovensku. J. MLÝNSKÝ, *Únor 1948*, s. 10.

Vznikl také akční výbor parlamentu Národní fronty (AV PNF).²⁵ Akční výbory byly zakládány i na jednotlivých ministerstvech. V českých zemích bylo vytvořeno na 17 krajských akčních výborů (KAV NF)²⁶ a další dva zemské akční výbory v Praze a Brně. Dále vznikly v okresech, v závodech, v podnicích, ve školách, v bankách i v úřadech. Následně byl ustanoven akční výbor v organizacích Sokol, Radě čs. žen a Junák. Dále ve fotbalových asociacích a dalších sportovních klubech, také ve spolcích rybářských, mysliveckých, dokonce i ve spolcích církevních. V neposlední řadě vznikly akční výbory i ve všech kulturních organizacích. Ustanoveny byly také akční výbory národně socialistické strany, strany lidové i sociální demokracie. I zde za vznikem stáli komunisté.²⁷

„Tak v průběhu tří neděl poúnorových událostech byla vytvořena pevná struktura Národní fronty,“²⁸ uvádí Jaroslav Mlýnský. Na vrcholu pomyslné pyramidy stál Ústřední akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) skládající se z 93 členů.²⁹ Předsedou ÚAV NF se stal Antonín Zápotocký, generálním tajemníkem Alexej Čepička (Příloha č. 2. a 3.).³⁰

Generální sekretariát s A. Čepičkou se stal nejvýznamnější a nejvýkonnější sekci celého ÚAV. Celý sekretariát byl členěn na čtyři hlavní oddělení – politické, církevní, kulturní a budovatelského úsilí, jejichž práce se opírala o odpovídající čtyři komise. *„Úkolem politické komise bylo vedení kádrů NF (mimo kádry KSČ), prověřování funkcionářů akčních výborů, evidence pracovního aparátu a péče a další vývoj lidové a národně socialistické strany. Církevní komise, sdružující zástupce všech církví, usměrňovala církevní politiku v krajích a okresech, zejména pak vedla kádrový přehled*

²⁵ PNF byl složený ze dvou poslanců KSČ a po jednom poslanci za KSS, lidovou stranu a slovenské demokraty. 5. března byl reorganizován a rozšířen na 13 členů, z nichž byli 3 zástupci KSČ, dva sociální demokraté, dva zástupci KSS a po jednom zástupci strany lidové, socialisté a demokratické, ÚRO, Ústřední svaz zemědělství a SČM. Předsedkyní se stala A. Hodinová-Spurná. Tamtéž, s. 39.

²⁶ KAV NF vznikly v Praze, Kladně, Mladé Boleslavi, Hradci Králové, Pardubicích, Havlíčkově Brodě, Českých Budějovicích, Táboře, Plzni, Karlových Varech, Ústí nad Labem, Liberci, Brně, Jihlavě, Olomouci, Zlíně a Ostravě. Tamtéž.

²⁷ Rozhodující postavení v akčních výborech měla výhradně komunistická strana – předsedou byl vždy komunist, KSČ má také většinu členů (okolo 70 %, po sloučení KSČ se sociální demokracií v červnu 1948 až 80-90 %). Tamtéž, s. 45.

²⁸ Tamtéž, s. 42.

²⁹ V ÚAV NF zasedalo 12 zástupců KSČ, 12 zástupců ÚRO, 8 sociálních demokratů, 6 zástupců JSČZ a ústředního výboru rolnických komisí, po jednom zástupci ze 17 různých masových organizací a zbytek tvořili významní veřejní, kulturní a političtí činitelé, mezi nimi 4 funkcionáři strany lidové, 5 národních socialistů a dalších 5 příslušníků sociální demokracie. Tamtéž, s. 37.

³⁰ Na řízení ÚAV NF se podíleli také místopředsedové R. Slánský za KSČ, Z. Fierlinger za sociální demokracií, A. Neuman za národní socialisty a p. J. Plojhar za lidovou stranu. Tamtéž.

všech duchovních a zpracovávala všechny negativní i pozitivní projevy uvnitř církvi i mimo ně. Kulturní komise sledovala všechny úseky uměleckého, kulturního i sportovního dění. Komise budovatelského úsilí měla za úkol zapojovat do budovatelského úsilí příslušníky všech složek NF a koordinovat její práci,³¹ takto zaznamenal činnost sekretariátu J. Mlýnský. Kromě toho měl generální sekretariát také hospodářské oddělení a několik samostatných odborů, jako tiskový, pro otázky čistoty veřejného života, pro otázky sokolské a právní. I jejich činnost se opírala o příslušné komise.³² ÚAV NF se stal se svým vlastním organizačním aparátem nejen nejvyšším orgánem obrozené fronty, ale i vrcholným politickým orgánem ve státě.

Celá očištná akce, která měla položit Národní frontu na nové základy, se odehrávala ve dvou hlavních oblastech - „v organizacích a úřadech státní a lidové správy a vůbec ve veřejnosti.“³³ Jména všech perzekuovaných byla zveřejňována buď na schůzích, nebo v oběžnicích a ve vyhláškách akčních výborů, seznam postižených (nebo spíše jen část všech jmen) byl postupně uveřejňován také v denním tisku.

Důvody, které vedly k postihům, byly jak politické, hospodářské, tak i morální. K jakým konkrétním přečinům docházelo v oblasti kultury nejčastěji, bude jedním z hlavních témat následující kapitoly. Je však zajímavé číst v knize J. Mlýnského přestupky zaznamenané pouhým výčtem, které k postihům vedly – „nepřátelské akce a projevy proti lidově demokratickému zřízení, zesměšňování vedoucích představitelů KSČ a ROH, protesty proti projevu Klementa Gottwalda 21. února a proti generální stávce, aktivní reakční činnost v národně socialistické nebo lidové straně, poškozování národního majetku, vlastní obohacování, ohrožování nebo ztěžování úkolů dvouletky, narušování klidu ve výrobě, postoj proti znárodnění, podpora restitučního řízení – zde např. akční výbory zakročovaly proti celé řadě národních správců. Stíhala se také šmelina a machinace se zbožím – zejména u pracovníků v obchodním a distribučním sektoru. Z morálních hledisek zakročovaly akční výbory proti špatnému poměru k práci, hrubému jednání s lidmi – např. u lékařů a vedoucích, proti zneužívání funkce a postavení k osobnímu prospěchu. Hojně se také objevuje jako příčina potrestání „donášení a přisluhování šéfovi“, zejména v soukromých podnicích a národních

³¹ Tamtéž, s. 38.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž, s. 55.

*správách. Řada lidí byla v závodech postižena z hlediska národní očisty – Němci a Němky a také ti, kteří byli v minulosti souzeni podle retribučních dekretů nebo neoprávněně podepisovali loajalitu Němcům.*³⁴

Stejným způsobem vyjmenovává J. Mlýnský i postihy, kterými za nedodržení předpisů či protistátní činnosti akční výbory hrozily – „*vyloučením z pracovního poměru a ze závodů, přeřazovaly na jiná pracoviště, snižovaly funkci, případně omezovaly pravomoc jednotlivých funkcionářů, pensionovaly, při změně pracoviště nedovolily zařazení do státních úřadů nebo národních podniků, udělovaly veřejné důtky, pokárání a napomenutí. V úřadech kromě toho posílaly na dovolenou s čekatelným, než budou jednotlivé případy přešetřeny. Na vysokých školách vylučovaly ze studia trvale nebo dočasně, zakazovaly přednášet vyučujícím, rozvazovaly s nimi pracovní poměr. Zastavily také např. činnost divadla na jednu sezonu. V některých závodech a institucích akční výbory vyměňovaly závodní rady a vedoucí závodních odborových skupin, pokud byly ovládány reakčními živly a podle stanov ROH je nahrazovaly „náhradními orgány závodní rady“. Při očištění v závodech, podnicích, úřadech a ostatních institucích nepostupovaly tedy akční výbory mechanicky, ale volily různé formy zákroků podle konkrétní situace na pracovištích.*“³⁵ Jedná se o velice dlouhé seznamy a členové akčních výborů měli mnoho možností za co a jak trestat. Je však nutné zdůraznit, že akční výbory nebyly orgány výkonnými. Rozhodovaly, iniciovaly, avšak samy rozsudky neprováděly. Jejich návrhy byly předávány příslušným orgánům a institucím. Z nich také vzešla první příležitost k odvolání se proti rozsudku - a to od 27. března 1948, ve druhé vlně od 21. července 1948.³⁶

³⁴ Tamtéž, s. 66.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Viz kapitola Odvolání, revize a zákon.

2. Od nezákonné činnosti k uzákonění

2.1 Kulturní ovzduší před únorovým převratem

V předchozí kapitole byly nastíněny rozhodující momenty, které vedly ke vzniku akčních výborů. Jestliže napjatá politická atmosféra byla zachycena v několika málo dnech, tak ve vývoji kultury se bude jednat o úsek mnohem delší. Místo šesti dnů budou vykresleny kulturně-politické události během let 1918-1948.³⁷ Dlouhá cesta několika let, na jejímž konci stojí opět snaha komunistické strany získat monopol moci i ve sféře kultury.

Náznaky levicového smýšlení je možné v Československu sledovat již od ukončení první světové války. Již v této době se zde objevuje pluralita názorů v nahlížení na levicové myšlenky a postoji k Sovětskému svazu.

Za proud, který „ve svých počátcích navázal na obrozenecký proud českého duchovního života (...) a který postupně tento výchozí bod dokázal překonat,“³⁸ jak zmiňuje Alexej Kusák, je považován socialistický realismus. Základní metody socialistického realismu v Sovětském svazu definoval A. A. Ždanov. Podle něj mělo umění sloužit jako prostředek komunistické výchovy nejširších mas. Bolševický duch sovětského umění byl tak pevně spjat s lidovostí, která určovala celou tematiku děl - „Z lidovosti je čerpán materiál pro umělecká díla, tematika, postavy, umělecké slovo i řeč ze života a zkušeností. Hlavní hrdiny literárních děl jsou aktivní budovatelé společného života: dělníci, dělnice, kolchozníci a venkované, inženýr, komsomolci, pionýři (...) naše literatura žije a musí žít zájmy lidu, zájmy vlasti.“³⁹ V českém prostředí se v socialistickém realismu angažoval především Kurt Konrad.⁴⁰ Svým názorem, že na „zkaženou kulturu“ nelze navazovat a je tedy potřeba vytvářet kulturu novou, která bude vycházet z prvků kultur dosud nezkažených, se velice přiblížil

³⁷ Běh událostí je v této kapitole vylíčen v mnohem menší míře, než jakou toto téma zasluhuje. Proto odkazují na literaturu, kterou lze k bližšímu prostudování využít. Jedná se především o práci Alexeje KUSÁKA, *Kultura a politika v Československu*, Praha 1998.

³⁸ Tamtéž, s. 118.

³⁹ Tvorba 17, 1948, s. 948-949.

⁴⁰ Kurt Konrad (15. října 1908 – 25. září. 1941) byl marxistický literární kritik a estetik. Politicky se angažoval v KSČ, působil v časopise Tvorba a Rudé právo a Haló-noviny jako redaktor nebo šéfredaktor. Za války byl pro spolupráci s komunistickou stranou v ilegality zatčen, ve vězení také zemřel. VĚRA MENCLOVÁ a kol., *Slovník českých spisovatelů*, Praha 2000, s. 352.

k názorům právě zmiňovaného Žďanova.⁴¹ Jako jeden z prvních se odvážil připustit, že sovětský typ socialistického realismu by se mohl lišit od typu, který by fungoval v jiných zemích. S podobnou tezí přišel i Bedřich Václavek⁴² a svým pojetím kultury se přiblížil k tomu, co je dnes nazýváno československou cestou k socialistickému realismu. Koncepti levicové kultury viděl v národní kultuře a tradicionalismu. Je možné tak sledovat posun myšlenek zleva do středu reprezentovaného například Karlem Čapkem, skupinou pátečníků i samotným Edvardem Benešem.

Druhým proudem se stal proletkultovský program. „*Tato část levicové kultury se stala reprezentantkou kulturně-politického stalinismu a pokusila se zlikvidovat nejen ostatní části národní kultury, ale i ony části levicové kultury, které se stromu utilitarismu vzpínaly,*“⁴³ charakterizuje A. Kusák. V tomto proudu lze zpozorovat nejtěsnější vazby na sovětský program proletářské kultury, tzv. socialistický realismus sovětského typu. V českém prostředí patřil k nejagresivnějším zastáncům Stanislav Kostka Neumann a řečí proti inteligenci charakterizoval celý vztah proletkultovského programu k avantgardě. „*Inteligenti jsou podivná cháska. Příliš často v nich není organického vývoje (...), co včera opěvovali, dnes nenávidí (...), každý věřík je obrátí a koupí si je, kdo dá víc (...), běží (...) o bezcharakternost, mstivost, prodejnost intelektuálů.*“⁴⁴ Moderní kulturu tak odsoudil k okrajovosti a svým programem diskontinuity kultury, bezprostřední užitečnosti, racionalismem a sovětizace nové kultury se zařadil k prvním, kteří do Československa uvedli stalinismus v jeho pravé a protikulturní podobě.

⁴¹ „*Je důležité respektování tvorby ostatních národů. Je zde něco, co je možné s ostatními národy sdílet, avšak ne za cenu ponižování národního umění, slepé poklonování před cizími vzory. To vede ke kosmopolitismu bez vlasti. Nesmiřitelný boj proti kosmopolitismu bez vlasti je nejdůležitějším úkolem celé sovětské literární veřejnosti.*“ Dalším bojem byl boj proti buržoazní kultuře imperialistického západu: „*Mohla tvořit veliká díla v období rozkvětu kapitalismu, avšak úpadek a rozklad buržoazní literatury vyplynul právě z úpadku kapitalismu. Je tam stále méně a méně hodnotných děl, literatura je zabita zločineckými a detektivními romány.*“ Tvorba 17, 1948, s. 948-949.

⁴² Bedřich Václavek (10. 1. 1897 – pravděpodobně 5. 3. 1943) byl marxistický estetik, kritik a historik, folklorista, teoretik socialistického umění. Vystudoval bohemistiku a germanistiku na FF UK v Praze. Byl členem různých politických a kulturních organizací, z nichž nejdůležitější byly Levá fronty, Blok a Národní revoluční výbor spisovatelů. Za války byl členem ilegálního krajského výboru KSČ. Roku 1942 byl zatčen v Praze, zemřel v koncentračním táboře v Osvětimi. V. MENCLOVÁ a kol., *Slovník českých spisovatelů*, s. 682.

⁴³ A. KUSÁK, *Kultura*, s. 121.

⁴⁴ Tamtéž, s. 75.

Na druhé straně stál avantgardní proud mladé generace sdružovaný okolo osoby Karla Teigehe a spolku Devětsil,⁴⁵ často spojovaného také se surrealistickým smýšlením.⁴⁶ Hlavní snahou tohoto spolku bylo jít za pouhé konstatování a vytváření nového proletářského umění, členové Devětsilu chtěli rozvíjet marxismus směrem k jiným myšlenkovým kruhům jako expresionismus či dadaismus. A. Kusák uvádí: „*Teigehe česká levicová kultura se napojila na dynamické středisko světového umění a začala vytvářet uvnitř komunistické kulturní politiky významný protipól k proletkultovským tendencím.*“⁴⁷ Teige a jeho koncepce proletářské tvorby však nenašla v jiných kruzích než v oblasti Devětsilu zastání. Například spory se S. K. Neumanem a Zdeňkem Nejedlým se táhly několik let, a vyvrcholily dokonce vyloučením Teigehe z Proletkultu v lednu 1922 a návrhem na vyloučení z KSČ. Přesto však jednota skupiny vydržela až do roku 1931, kdy o jejím rozpadu rozhodl Vítězslav Nezval. Její rozpad byl způsoben rozdílným názorem na nahlížení na události v Sovětském svazu – stalinistické procesy, brutální potlačování sovětské avantgardy a protikulturní teror.

Zlom ve vývoji kultury v Československu představovala druhá světová válka. Během války se k životu probudila tradice kultury jako náhražky politiky, a proto v poválečném období vyšla kultura velice posílena. Není divu, že komunistická strana měla veliký zájem propagačně využít kulturu pro své mocenské cíle a učinit z ní jeden ze svých nástrojů pro boj s opozičními silami.

Hlavním cílem této linie bylo přesvědčit národ o tom, že její politika pokračuje nepřetržitě s národními ideály a dějinami, zdůrazňovala proto národní tradice,

⁴⁵ Karel Teige (13. 12. 1900 – 1. 10. 1951), teoretik a organizátor meziválečné avantgardy, výtvarný a literární kritik, publicista, překladatel z francouzštiny, knižní grafik. Vystudoval na FF UK dějiny umění a estetiku. Souběžně působil jako výtvarník a grafik, v časopisech a novinách jako výtvarný a literární kritik (Čas, Právo lidu, Kmen). Spoluzakládal umělecký svaz Devětsil a Surrealistickou skupinu. Přestože po roce 1945 podrobil své protimoskevské postoje z konce 30. let (vyvolané politickými procesy) sebekritice, bylo mu po roce 1948 znemožněno veřejné působení. Zemřel na srdeční infarkt během kampaně, v níž byl označen za trockistu a nepřítele socialismu. Od počátku 20. let spolupracoval Teige s modernistickými hnutími v Evropě a z jeho znalostí vycházelo také založení spolku Devětsil (Založen 5. října 1920, činnost ukončena v roce 1931. Devětsil po celou dobu své existence pozorně, v mezinárodním měřítku, sledoval aktuální tendence moderního umění a udržoval s jejich protagonisty, především K. Teigehe, přímé pracovní a společenské kontakty). V. MENCLOVÁ a kol., *Slovník českých spisovatelů*, s. 654., *Vacemecum. Moderní umění v Čechách a na Moravě*, Praha 2002, s. 408.

⁴⁶ Surrealismus vznikl v Paříži, jeho iniciátorem a zakladatelem byl básník André Breton v roce 1924. Koncem dvacátých let navázali s Bertonem kontakty také někteří členové Devětsilu. V roce 1934 byla v Praze založena Skupina Surrealistů v ČSR. Jejím mluvčím byl Karel Teige, k dalším členům patřili výtvarní umělci Jindřich Štyrský, Toyen, režisér Jindřich Honzl, hudební skladatel Jaroslav Ježek, básník Vítězslav Nezval. *Vacemecum*, s. 414.

⁴⁷ A. KUSÁK, *Kultura*, s. 85.

slovenství, husitství, dokonce i ideály obrození.⁴⁸ Komunistické jádro představované S. K. Neumanem, Zdeňkem Nejedlým, Gustavem Barešem, Jiřím Tauferem, Ladislavem Štollem nebo Václavem Kopeckým začalo vystupovat jako legitimní dědic a pokračovatel národně-obrozeneckých tradic. V. Kopecký dokonce prohlásil o Františku Palackém: „*Veliké dílo Františka Palackého jako historiografa mělo neobyčejně důležitý vliv pro výchovu národa (...), pojal naše dějiny pokrokově a vyzdvihl epochu husitské a tábořské revoluce jako nejslavnější epochu českých dějin. Tím František Palacký přispěl významně k tomu, aby český lid byl připraven chápat a přijmout novodobé revoluční snahy dělnické třídy, přijmout novodobou ideu komunismu.*“⁴⁹

Druhým cílem bylo sladit československou kulturní politiku s politikou sovětskou. Jedním z nástrojů byla snaha ovládnout důležitá politická uskupení příslušníky komunistické strany. Jednalo se o především o ministerstvo informací v čele s V. Kopeckým⁵⁰ – kde došlo ke zformulování základních tezí kulturní politiky a byly zde řízeny i kulturní styky se zahraničím. Určitou protiváhu ministerstvu informací představovalo Kulturní a propagační oddělení řízené Gustavem Barešem.⁵¹ Vyjasnění pravomocí jednotlivých institucí bylo velice nejasné, a tak spory mezi ministerstvem a propagačním oddělením se táhly až do padesátých let. Třetí institucí byl Svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby, který vznikl v roce 1946. K dalším prostředkům, jak ovládnout kulturu v Československu, patřil koncept řízeného hospodářství a zestátnění – jednak v oblasti filmu, literatury, ale i divadla a rozhlasu. K zestátnění kulturního průmyslu došlo až po únorových událostech, přesto však již od roku 1945 komunisté soustavně budovali základ pro jeho úplné ovládnutí.⁵² Za zmínku

⁴⁸ Tamtéž, s. 152.

⁴⁹ Se zvýšeným zájmem o husitství souvisela i tzv. Jiráskovská akce, která však spadá až do doby po únoru 1948. Tamtéž, s. 154.

⁵⁰ Václav Kopecký (27. 8. 1987 – 5. 8. 1961) komunistický politik. Studoval PF UK (nedokončil), 1919 spoluzakladatel a předseda Marxistického sdružení. Redaktor Dělnického deníku v Ostravě, od 1928 v redakci Rudého práva. Od 1945 člen předsednictva ÚV KSČ a od 1948 předseda Kulturní rady ÚV KSČ, mezi léty 1945-1953 ministrem informací, od roku 1954 ministrem kultury. Jiří KNAPÍK, *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*, Praha 2002, s. 137.

⁵¹ Gustav Bareš (22. 10. 1910 – 13. 9. 1979) komunistický politik a ideolog. Vystudoval Obchodní akademii v Praze-Karlíně. Od roku 1930 člen redakce (později i šéfredaktor) Rudého práva, šéfredaktor Rudého večerníku, přispíval do (1947-1952 šéfredaktor) Tvorby, Levé fronty a Signálu. Od roku 1935 v agitačně-propagačním oddělení ÚV KSČ. Po válce vedoucí Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ. Od 1949 generální tajemník ÚV KSČ, od 1951 tajemník ÚV KSČ. Po roce 1952 odvolán z politických důvodů. J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 47.

⁵² Návrhy na regulaci filmové tvorby se objevovaly již od 30. let. Návrh byl uzákoněn dekretem prezidenta republiky z 11. srpna 1945. I v literární sféře se postupně začaly objevovat výnosy o regulaci

dále stojí pokus demonstrovat sílu a jednotu levicové kultury KSČ před volbami v květnu 1946, kdy v Rudém právu vyšlo tzv. Májové poselství kulturních pracovníků českému lidu. „*Ve chvíli, kdy se náš lid chystá ocenit ve volbách jejich a svou práci, hlásíme se hrdě k ideám strany, která dovedla národu ukázat cest, když šlo o jeho bytí a nebytí; manifestujeme svou věrnost a svůj obdiv straně, která byla tmelem národní jednoty v boji, jemuž obětovala krev svých nejlepších příslušníků. (...) Jsme hrdi, že patříme k této straně, k rodné straně našeho lidu, ke Komunistické straně Československa, která dnes soustřeďuje nejmohutnější a nejlepší síly národa (...). Její velikost a síla jsou zárukou velikosti a síly národa a státu.*“⁵³ (Příloha č. 4.)

V opozici vůči vyznavačům tvrdé kulturní politiky stáli příslušníci předválečné avantgardy, kteří nebyli ochotni bezbranně přihlížet ničení autonomie umění i samotného umělce. Veřejné vystoupení avantgardy se uskutečnilo na půdě 1. sjezdu Svazu českých spisovatelů, konaném ve dnech 16. až 20. června roku 1946. Jako jeden z prvních zde Vítězslav Nezval postřehl nebezpečí dogmatických pozic komunistické kulturní politiky. A. Kusák Nezvalův projev okomentoval: „*Žádá pro umělce úctu a považuje za pošetilost dávat lidu právo posuzovat ho (...). Nezvalův projev se stal programatickým vyznáním té skupiny komunistických umělců, kteří hájili kontinuitu emancipovaného moderního umění, jak je tvořila levá avantgarda.*“⁵⁴ I František Halas řešil na sjezdu podobné problémy: „*Umění neroste s růstem společnosti (...), bylo by omylem skládat starost o umění na stát (...), který není určovatelem cest a úkolů umění.*“⁵⁵ Právě F. Halas se stal patronem mladé nastupující umělecké generace a hlásily se k němu všechny proudy nového umění.⁵⁶ Ke kritice dosavadního snažení komunistické strany se připojil i K. Teige, Aloys Skoumal i Václav Černý.

knižního trhu, vyhlášky o periodickém tisku a další opatření. V divadelnictví zase byly zrušeny soukromé licence a provozovateli se staly národní výbory. A. KUSÁK, *Kultura*, s. 188.

⁵³ Májové poselství podepsalo 102 osob. Mezi podepsanými bychom našli např. Gustava Bareše (redaktor), E. F. Buriana (režisér), Lumíra Čivrného (spisovatel), Jana Drdu (spisovatel), Františka Halase (básník), Marii Majerovou (spisovatelka), Václava Řezáče (spisovatel), nebo Jiřího Tautera (básník). K Májovému poselství patřila i žádost na kulturní a vědecké pracovníky, kteří by se chtěli připojit k májovému poselství, aby svůj souhlas oznámili Kulturně propagačnímu oddělení. Rudé právo, 15. května.

⁵⁴ A. KUSÁK, *Kultura*, s. 159.

⁵⁵ Tamtéž, s. 160.

⁵⁶ František Halas (3. 10 1901 – 27. 10. 1949) tvůrce meditativní, existenciálně laděné i společenské poezie, jeden z nejvýraznějších představitelů české poezie 30. a 40. let. K mladé generaci umělců se řadili: „*Byli to existencialisté ze skupiny Ohnice vedené Kamilem Bednářem, ke kterým patřil tragicky zahynuvší židovský básník Jiří Orten (...); byli to členové Skupiny 42 (...); syntetici realisté, ke kterým se hlásili mladí komunisté navazující zčásti na tradice Václavkova Bloku; neosurrealistická skupina Ra*

Dalším názorem v nahlížení na funkci umění a jeho vztahu ke státu byl specifický socialismus navazující na myšlenky K. Konrada a B. Václavka. Brzy po zveřejnění Košického vládního programu, ve kterém se mimo jiné hovořilo o slovanské linii zahraniční politiky a slovanském bratrství, vznikla v Československu koncepce nového modelu budování socialistické společnosti. Sovětský model byl tak přijat s nadějí, že bude možné v rámci tohoto modelu akceptovat specifika české společnosti a Československo se tak stane ukázkovou zemí socialismu. Věřilo se v otevřenost ideologie a v možnost, že inteligence bude mít právo se na ní podílet. Se specifickou cestou k socialismu souhlasil i Edvard Beneš: *„Dnešní vývoj od demokracie buržoazní k demokracii opravdu lidové půjde v každé zemi svou vlastní, přijatelnou cestou a jejími vlastními metodami a bude se dít jen postupným tempem (...). Je to vývoj přirozený a logický.“*⁵⁷ S cestou počítaly i další velké osobnosti z oblasti vědy a umění. Ferdinand Peroutka zdůraznil: *„Strana může a musí být získána pro všechny základní národní myšlenky (...) nehlásá revoluci, nýbrž hlásí se k vlasti, svobodě, demokracii a humanitě.“*⁵⁸

Poválečná situace v Československu byla charakteristická pluralitou názorů a stále se stupňujícím bojem o moc mezi komunistickou stranou a stranou opoziční. Boj, který probíhal na poli politiky, se postupně přesouval i do kultury. Rozdvojení názorů v mysli politiků, ale i kulturních a vědeckých pracovníků bylo zesíleno vyhocením vývoje po roce 1946. Do Československé republiky dorazily zprávy o případu leningradských spisovatelů Michaila Zoščenka a Anny Andrejevny Achmatovové.⁵⁹ Tyto případy vyvolaly diskuzi týkající se svobody uměleckého slova a samotného umělce. Na povrch se dostaly otázky, zdali je specifická česká cesta k socialismu opravdu možná. K posílení obav přispěl i výsledek z v Čechách konané výstavy sovětských obrazů. Celá výstava se setkala s masivním odporem a drsnou kritikou.

(...); dynamoarchisté, sdružující se kolem deníku Mladá fronta, blízcí ruské avantgardě, zejména Majakovskému a Pasternakovi; konečně mladí katolíci, jejichž duchovním patronem byl Jan Zahraniček, ale uctívající také Halase jako básníka blízkého jeho mistrovi.“ A. KUSÁK, *Kultura*, s. 165.

⁵⁷ Tamtéž, s. 199.

⁵⁸ Tamtéž, s. 200.

⁵⁹ M. Zoščenko (1895-1958, humorista) a A. A. Achmatovová (1889-1966) padli v nemilost pod tíhou nového přístupu k socialistické tvorbě. Byla jim zakázána publikační činnost, a dokonce byli vyloučeni i ze Svazu spisovatelů. Tamtéž, s. 220.

U obrazů byla zdůrazňována chabá umělecká stránka a některé byly dokonce označeny za projev neumění. Odsouzení celé výstavy samozřejmě vyvolalo zpětnou kritiku z Moskvy: „*Jsou však ještě v Československu umělci, kteří zastávají buržoazní teorii umění pro umění.*“⁶⁰ Českoslovenští umělci se tak mohli přesvědčit, jak o nich smýšlí Moskva. Začaly opadávat iluze, zvyšovalo se napětí. Levicová fronta se stále více štěpila.

Pokusem vytvořit jednotnou komunistickou organizaci, která by však přitáhla i nekomunistické kulturní pracovníky, byl vznik Kulturní obce. „*Zakládáme Kulturní obec, organizaci, která soustředí a sdruží kulturní pracovníky všech odborů k práci na široké a pevné ideové základně (...). Vyzýváme všechny, kdož až ve městech nebo na venkově pracují a chtějí pracovat v tomto duchu bojovného a činorodého humanismu a vědeckého socialismu, aby vstoupili do naší Kulturní obce!*“⁶¹ stálo v provolání Českým kulturním pracovníkům (Příloha č. 5.). Situace se však tímto nevyřešila. Organizace nových členů příliš mnoho nepřilákala spíš naopak. Její vznik vyvolala reakci mezi nekomunistickými kulturními tvůrci, kteří vytvořili svou vlastní organizaci Kulturní svaz.

Krizový únorový týden situaci v kultuře nevyřešil tak rozhodujícím způsobem jako v oblasti politiky, přesto jazýček na pomyslných vahách se znatelně naklonil k demagogickému a přísnému dohlížení na umění ze strany komunistů. K úplnému podřízení kultury sice ještě několik měsíců chybělo, ale jednalo se především o formální stránku věci než o nějaké zásadní vzednutí odporu proti dosavadnímu běhu události. Vše, co mělo být řečeno, pronesl K. Gottwald při projevu na Staroměstském náměstí. Tak tedy „*Kupředu, zpátky ni krok!*“.

„*Úkolem nás kulturních pracovníků je přihlásit se o svůj pracovní podíl na tomto velkém národním díle, stát se opravdovým živým svědomím národa, razit nové výhledy, formovat novou mravnost, obohatit národní život přínosem nových duchovních hodnot. Staňme se také apoštoly nového slovanství, které přináší světu konkrétní lidskost, myšlenku důstojného míru a radostné dělnosti pro národní obec. Vytvořme živou spolupráci se všemi bratrskými slovanskými národy jak ve vědách, tak v umění, vyvolejme v život mohutné proudění mezi našimi národními kulturami.*“

⁶⁰ Stálo ve článku, jehož autorem byl A. Zamoškin, ředitel Tret'jakovské galerije v Moskvě a komisař pražské výstavy. Tamtéž.

⁶¹ Rudé právo, 6. října 1946.

Voláme vás všechny, mistry i dělníky národní kultury, abyste v této historické chvíli nezůstali stranou živé národní obce, abyste se výrazně postavili po bok pracujícího národa. Vstupujte do akčních výborů Národní fronty, pomáhejte zneškodňovat síly temna a zpátečnictví, účastněte se činně při formování pokrokových sil národa, které zajistí naši krásné zemi šťastnou a dobrou budoucnost.

*Kupředu, zpátky ni krok!*⁶²

2.2 Výzvy k vytvoření akčních výborů

Kultura od podzimu roku 1947, kdy komunisté začali zvyšovat svou politickou aktivitu, hrála v předvolebním boji velice důležitou roli, především roli propagační. Snaha využít podpory umělců a kulturních osobností vyvrcholila 25. února 1948 v manifestu „Kupředu, zpátky ni krok!“, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole (Příloha č. 6.). Toto prohlášení bylo otištěno nejen v deníku Rudé právo, ale současně také ve Svobodných novinách a časopise Tvorba. Je nutné podotknout, že se jednalo o tisk, který byl určen především pro širokou masu obyvatel a jeho působnost tak byla celostátní. „*Voláme k přísné pohotovosti i odpovědnosti všechny poctivé vlastence, všechny lidi dobré vůle.*“⁶³

Výzva k vytvoření a vstupu do akčních výborů nezůstala nevyslyšena. Ihned po zveřejnění „Kupředu, zpátky ni krok!“ se k manifestu připojily desítky podpisů osobností z uměleckého i kulturního prostředí. Mezi podepsanými se objevila jména jako E. F. Burian, Lumír Čivrný, Jan Drda, Jiří Frejka, Marie Majerová, Zdeněk Nejedlý, Stanislav Neumann, Vítězslav Nezval, Jan Noha, Ivan Olbracht, Marie Pujmanová, Václav Řezáč, Jiří Taufer, Otakar Vávra aj.⁶⁴ V dalších dnech podpisů neustále přibývalo a k manifestu se přidal např. i František Hrubín, Jan Weiss, Jindřich Chalupecký, Antonín Kybal, Václav Krška a další.⁶⁵ Celkový počet jmen tak vystoupal na několik stovek. „*Nesčetné nové dopisy našich uměleckých a vědeckých pracovníků se*

⁶² Rudé právo, 25. února 1948.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ E. F. Burian (režisér), Lumír Čivrný (spisovatel), Jan Drda (spisovatel), Jiří Frejka (ředitel městských divadel pražských), Marie Majerová (spisovatelka), Zdeněk Nejedlý (univerzitní profesor), Stanislav Neumann (člen činohry Národního divadla), Vítězslav Nezval (básník), Jan Noha (básník), Ivan Olbracht (spisovatel), Marie Pujmanová (spisovatelka), Václav Řezáč (spisovatel), Jiří Taufer (spisovatel), Otakar Vávra (filmový režisér). Tvorba 17, 1948, s. 150-151.; zkráceně též Rudé právo, 25. února. 1948.

⁶⁵ František Hrubín (básník), Jan Weiss (spisovatel), Jindřich Chalupecký (výtvarný a literární kritik), Antonín Kybal (výtvarník), Václav Krška (scénárista a režisér). Svobodné noviny, 28. února 1948.

hlásí k manifestu (...). Nestačíme uveřejňovat všechna jména a není to ani technicky možné,⁶⁶ tak bylo zdůrazněné ve Svobodných novinách. O úspěchu tohoto svolání nemohl mít nikdo pochyby.

Na „Kupředu, zpátky ni krok“ následně navázaly další výzvy. Za zmínku jistě stojí projevy Antonína Zápotockého, předsedy ÚAV NF, a Alexeje Čepičky, generálního tajemníka ÚAV NF. *„Výrazem vítězství je nová podoba Národní fronty (...). Zájem státu vyžaduje, aby (...) byly vytvořeny akční výbory (...), které by očistily strany od shora až dolů od škůdců, zrádců, rozvratníků a nepřátel lidově demokratického řádu (...). To bude předním úkolem akčních výborů (...). Stejně tak budou mít akční výbory NF právo schvalovat nové orgány všech všenárodních, kulturních a jiných organizací (...), tak nejlépe bude posílena jednota našeho lidu a tím i bezpečnost našeho státu.“*⁶⁷ Název tohoto otištěného článku zněl Všem občanům a všem akčním výborům Národní fronty (Příloha č. 7.). Již název tedy napovídá, že projev byl skutečně určen Všem, kteří se měli podílet na budování nového státu i nových akčních výborů. Přinesl však i varování těm, kteří *„by se snažili proniknout nějakým pokoutným způsobem do nových orgánů“*⁶⁸ a ohrozili tak cíle komunistické strany.

V podobném duchu se neslo i agitační prohlášení kulturních pracovníků, vydané 24. února 1948 při 22. svazu Revolučního odborového hnutí (dále jen ROH)⁶⁹, které spíše než velkým masám obyvatel, bylo určeno jednotlivým spolkům a odborům. K proklamaci se okamžitě připojil Syndikát českých spisovatelů, který se přihlásil *„k účasti na splnění budovatelského plánu hospodářské a kulturní výstavy,“*⁷⁰ připojil se i literární a hudební odbor Umělecké besedy, Svaz čs. výtvarných umělců, který se také postavil *„v jedné řadě (...) za novou vládu Klementa Gottwalda.“*⁷¹ Přibylo i svolání Syndikátu českých skladatelů, který se také postavil za nově budovaný lidově demokratický režim a přihlásil se tím k akčním výborům.⁷² Avšak ani v manifestu 22. svazu ROH nechyběla výzva směřovaná k *„samotným funkcionářům, kulturním*

⁶⁶ Svobodné noviny, 3. března. 1948.

⁶⁷ Svobodné noviny, 29. února 1948.

⁶⁸ Tamtéž. Výzva A. Čepičky byla zopakována rozhlasem i následující den a znova vytištěna (v upravené a zkrácené podobě) 4. března 1948 ve Svobodných novinách. Velice podobný projev by také otištěn v časopise Tvorba 17, č. 10, 1948.

⁶⁹ Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů Praha (VOA Praha), Svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby (SZUKS), kart. 7.

⁷⁰ Svobodné noviny, 28. února 1948.

⁷¹ Svobodné noviny, 2. března 1948.

⁷² Svobodné noviny, 27. února 1948.

pracovníkům i zaměstnancům k plnění aktivní účasti na tvoření akčních výborů na závodech a v městech“.⁷³

Zájem o akční výbory byl nesmírný. Mimo nejvyšších funkcionářů Československé republiky, ROH či jednotlivých syndikátů i svazů, zazněly hlasy k podpoře akčních výborů i z míst nižších. Za příklad může sloužit vyjádření akčního výboru Městských divadel v Karlových Varech, akčního výboru ústředního ředitelství Československé filmové společnosti nebo akčního výboru Československého rozhlasu v Ostravě – „*vyzýváme všechny zaměstnance k nejaktivnější činnosti na kterémkoliv pracovním úseku*“⁷⁴, podobných proklamací však bylo více. (Příloha č. 8.)

Je tedy patrné, že vytváření a především vstupování do akčních výborů byla na přelomu února a března roku 1948 velice aktuální záležitost a nebylo snad dne, kdy by v tisku či v oběžníku nepřišla nová výzva. Avšak i když jedno prohlášení střídalo druhé, tak jejich obsah byl z větší části podobný – nechyběl zde důraz na připojení k režimu a vyjádření souhlasu ke všem probíhajícím změnám.

Otázkou však zůstává, v jakých odvětvích kultury byla činnost akčních výborů nejživelnější. Podle dochovaných dokumentů (z fondu Svazu zaměstnanců umělecké a kulturní služby při VOA) lze hovořit především o divadle, filmu a rozhlasu, které měly na formování veřejného mínění rozhodující vliv. Z tohoto důvodu bylo jistě v zájmu komunistické strany tato odvětví kultury co nejrychleji „očistit“. Na ovlivňování veřejného mínění se samozřejmě podílela i literatura, proto důraz na správnou politickou uvědomělost spisovatelů byl také nebývale silný.

2.3 Očista spisovatelů

Zastřešujícím orgánem nejen spisovatelů, ale i literárních vědců, překladatelů umělecké literatury a autorů literatury odborné se už v poválečném období stal Syndikát českých spisovatelů.⁷⁵ Již mezi léty 1945 - 1948 proběhla v Syndikátu očistná akce, jednalo se především o představitele křesťansky orientovaných autorů, často obviněných z válečné kolaborace s Němci.⁷⁶ Na tento základ navázal svou činností akční výbor Syndikátu českých spisovatelů, jehož ustanovující schůze proběhla ve

⁷³ VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Oběžníky.

⁷⁴ VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očista v rozhlase.

⁷⁵ J. KNAPÍK, *Akční výbory a kultura na prahu nové doby*, Soudobé dějiny 9, 2002, č. 3-4, s. 459.

⁷⁶ Více o tématu M. BAUER, *Jednání komisí a výborů Syndikátu českých spisovatelů o členství křesťansky orientovaných autorů v Svazu českých spisovatelů v letech 1947-48 a jejich vylučování z této organizace*, Česká literatura 46, č. 6, 1998, s. 621-630.

čtvrtek 26. února 1948 (Příloha č. 9.).⁷⁷ Původně se mělo jednat o pouhé pravidelné zasedání výboru Syndikátu českých spisovatelů a schůze byla svolána „na patnáctou hodinu do spolkových místností v Ječné ulici (...), když uplynula dobrá půlhodina a ve výboru Syndikátu se nevědělo, zdali se schůze vůbec sejde, přišlo vysvětlení zcela náhle. Do schůze výboru ještě nezahájené se nahrnulo asi patnáct nebo více spisovatelů, jednak členů dosavadního výboru, jednak i jeho nečlenů. Prohlásili se za takzvaný akční výbor a vedli je oba místopředsedové Syndikátu Jan Drda a Václav Řezáč. Mluvčím skupiny byl Jan Drda.“⁷⁸ K dalším členům patřili za komunistickou stranu Bohumil Havránek, Vladislav Haškovec, Václav Lacina, Marie Majerová, Jan Mukařovský, Jiří Mařánek, Vítězslav Nezval, Marie Pujmanová, Josef Sekera a Jiří Taufer, za sociální demokracii Václav Běhounek, Karel Josef Beneš a Karel Nový a za lidovou stranu Václav Mixa, celé složení akčního výboru bylo následně zveřejněno ve Svobodných novinách i v deníku Rudé právo.⁷⁹

Očistná akce proběhla v několika hlavních vlnách, které byly schváleny na schůzi akčního výboru Syndikátu českých spisovatelů – za nejmasivnější jsou považovány čistky ve dnech 26. února, 4. března a následně 10. března 1948. Hned v den ustanovení akčního výboru Syndikátu „vyzval Drda šest členů výboru, aby složili své funkce, aby z výboru odešli a nepovažovali se dále za jeho členy. Jmenoval Josefa Knapa, Bedřicha Fučíka, Františka Kovárnu, Jaroslava Nečase, univerzitního profesora historika Karla Stloukala, který byl ve výboru Syndikátu jedním ze zástupců vědeckých spisovatelů, a mne (...). Ještě téhož večera 26. února oznamoval rozhlas v pozdních večerních zprávách, že akční výbor Syndikátu českých spisovatel vyloučil z členských řad Syndikátu tyto spisovatele...byla to dlouhá řádka jmen,“⁸⁰ zachytil ve svých vzpomínkách A. C. Nor.⁸¹ Ze zápisků Václava Černého⁸² jsou známa jména

⁷⁷ Syndikátu českých spisovatelů vznikla také na Moravě a ve Slezsku. Akční výbor moravskoslezských spisovatelů se ustanovil 2. března 1948, za předsedu byl zvolen František Trávníček, jako místopředseda poté Bohumír Polách. Svobodné noviny, 4. března 1948.

⁷⁸ A. C. NOR, *Život nebyl sen*, Brno 1994, s. 577.

⁷⁹ J. KNAPÍK, *Akční výbory*, s. 460.

⁸⁰ A. C. NOR, *Život*, s. 578 a s. 580.

⁸¹ A. C. Nor, vlastním jménem Josef Kaván (19. 9. 1903 – 29. 7. 1986) autor románů z prostředí slezské vesnice, fejetonista. V letech 1924–1929 studoval na FF UK, od 1929 pracoval v redakci večerníku Telegraf. Po propuštění se stal volným novinářem a spisovatelem. Po válce pracoval ve výboru Syndikátu českých spisovatelů, v únoru 1948 byl však jako mluvčí opozice z výboru vyloučen. V. MENCLOVÁ a kol., *Slovník českých spisovatelů*, s. 479–480.

⁸² Václav Černý (26. 3. 1905 – 2. 7. 1987) literární kritik a historik, překladatel a editor. Na FF UK vystudoval bohemistiku, romanistiku a filozofii, v roce 1936 se stal docentem románských literatur na FF UK. V roce 1945 byl pro účast v odboji vězněn na Pankráci. Po válce přednášel obecnou

další: „*Na tom čtvrtčním sedění syndikátního výboru obce českých spisovatelů „vyakčnili“ pak ti akční výborové, ustanoveni de facto na kulturně-propagačním oddělení ústředního výboru KSČ, Peroutku, Ivana Herbena, (...), Edvarda Valentu, Bohuslava Brouka vedle Jana Prokúka, B. Slavíka, Jaroslava Žáka, Pošvy-Zhora.*“⁸³ Seznam vyloučených však tímto neskončil, jména dalších vyloučených byla postupně zveřejňována v různých periodikách, a stanovit tak jejich přesný počet je velice obtížné.⁸⁴ Jiří Knapík ve své studii uvádí, že během prvního týdne činnosti akčních výborů bylo vyloučeno na třicet spisovatelů.⁸⁵

Vedení nově vzniklého akčního výboru však své pravomoci dále rozšiřovalo, tentokrát směrem k tisku, konkrétně k nezávislému deníku Svobodné noviny. Jednomyslně bylo rozhodnuto, že Svobodné noviny okamžitě přešly pod Syndikát českých spisovatelů a šéfredaktor Ferdinand Peroutka byl nahrazen Janem Drdou (dosavadním předsedou kulturní komise ÚAV NF).⁸⁶ Svobodné noviny tak měly konečně „*sloužit široké kulturní obci, potřebám české inteligence a opravdové demokratisaci národní kultury.*“⁸⁷

Akční výbory však vznikaly i na jiných místech. V pondělí 1. března 1948 proběhla ustanovující zasedání akčního výboru literárního odboru Umělecké besedy, za členy byli zvoleni Jan Weiss, Jaroslav Bednář, Jindřich Chaloupecký, Jiří Kolář, Adolf Kroupa.⁸⁸ Další akční výbory vznikly na půdě Svazu českých novinářů, který byl jmenován 25. února 1948. Ihned v přijaté rezoluci bylo odsuzováno „*neodpovědné jednání a činy osob, které svým protilidovým postupem se pokusily rozložit jednotu národa a jeho pracujících příslušníků a zmařit tak klidný demokratický vývoj k socialismu.*“⁸⁹ Únorová čistka i zde proběhla ve velké míře.⁹⁰ Nejednalo se však jen

a srovnávací literaturu na FF UK, odkud musel v roce 1951 z politických důvodů odejít. Od září 1952 do jara 1953 byl po vykonstruovaném obvinění vězněn, po osvobozujícím rozsudku pracoval stále na podřadnějších místech. Na počátku normalizace byl označen za jednoho z ideologických vůdců Pražského jara a penzionován. Až do smrti mu byla znemožněna veřejná pedagogická i vědecká činnost. Tamtéž, s. 135-136.

⁸³ Václav ČERNÝ, *Paměti 1945-1972*, Brno 1992, s. 197.

⁸⁴ Jedná se dále o Otakara Machotku, Michala Mareše, Ivana Suka, Alfréda Béma, Vratislava Bušku, Ottu Dubského, Pavla Finka, Adolfa Gajdoše, Jiřího Hejdu aj. Další jména v denících Rudé právo a Svobodné noviny.

⁸⁵ Jiří KNAPÍK, *Akční výbory*, s. 461.

⁸⁶ V květnu 1948 změnily Svobodné noviny název na Lidové noviny. Tamtéž, s. 467.

⁸⁷ Svobodné noviny, 28. února 1948.

⁸⁸ Do ústředního akčního výboru Umělecké besedy byli delegováni J. Chaloupecký, A. Kroupa a Fr. Nechvátal. Svobodné noviny, 3. března 1948.

⁸⁹ Svobodné noviny, 26. února 1948.

o očistu publicistů, ale společně s čistkami zanikla i řada nekomunistických periodik (například Akord, Dnešek, Obzory), kterým ministerstvo informací ihned odebralo vydavatelské povolení.⁹¹

Lidem postiženým očistou se tak navždy uzavřely jedny dveře, jestli se však následně otevřely jiné, bylo velice nejisté spíše až nepravděpodobné. Ve většině případů jedno vyloučení z určité organizace bylo následováno vyloučením z instituce druhé. „V době, kdy jsem byl funkcionářem Syndikátu, jsem byl zároveň členem v mnohých spolcích, v některých i členem výboru, ale po mém vyloučení ze Syndikátu mi jeden spolek po druhém oznamovaly, že v důsledku vyloučení přestávám být jejich členem,⁹² vzpomíná A. C. Nor. Spisovatelům byla zakázána publikační činnost, novináři nemohli přispívat do tisku. Pro ty, co skončili mimo organizaci, znamenalo mnohdy takřka ocitnout se jako spisovatel mimo zákon. „Mimo zákon byla nejtrefnější a nejpřiléhavější charakteristika pro další život spisovatelů vyloučených ze Syndikátu. (...) Ačkoli věstník Svazu knihkupců a nakladatelů přinesl zprávu, že všichni vyloučení spisovatelé mohou dále psát a publikovat, jejich práce mohou sloužit jako náměty pro filmy nebo pro rozhlasovou dramaturgii, brzy se ukázalo, že to není pravda.“⁹³

Jak již bylo zmíněno, činnost akčních výborů nebyla podložena žádným zákonem. Václav Černý uvedl, že akční výbory: „Ještě samy o sobě dobře nevěděly, co jsou a co všechno mohou, jejich nejasně definovaná pravomoc likvidovat lidské existence sama sobě ukládala meze vyhadzovů z funkcí, které strana pokládala za mocensky klíčové.“⁹⁴ Z jakých důvodů tedy docházelo k očistě, jestliže akční výbory nebyly ukotveny v zákoně? Dobovými termíny – „rozvratný a podvratný živel“, „nepřítel režimu a lidové republiky“ - člověk se tak mohl provinit mnoha činy. Nebezpečné bylo jednání, které nebylo v souladu se všemi agitačními manifesty a provoláními, které vznikaly od dob vládní krize. Za protistátní čin mohlo být považováno i odmítnout tato provolání podepsat. „Odstraňovali a likvidovali autory (...). Vyrázily jiným spisovatelům pero z ruky, a to jen pro odlišný názor na politiku

⁹⁰ K vyloučeným patří Ivan Herben, Vladimír Minařík, Otokar Zdeněk, Vlastimil Lorenc, Josef Kučera, František Klátil, Ivan Suk, Vladimír Doležal, Josef Drašner, Ivan Bambas, Pavel Tigrid, Jiří Kovtuna, Zdeněk Lederer, Karel Votava, Ferdinand Peroutka, Edvard Valenta aj. Svobodné noviny, 26. února 1948 a Svobodné noviny, 7. března 1948.

⁹¹ Jiří KNAPÍK, *Akční výbory*, s. 473.

⁹² A. C. NOR, *Život*, s. 584.

⁹³ Tamtéž, s. 581.

⁹⁴ V. ČERNÝ, *Paměti*, s. 195.

*Syndikátu, které byla podmíněna politikou státní,*⁹⁵ uvádí A. C. Nor. Přesto i tak mnoho spisovatelů a novinářů bylo vyloučeno bez udání konkrétních důvodů.

Takto postiženým lidem nezbývalo mnohdy nic jiného než stáhnout se do ústraní, hledat si jiné zaměstnání či přestěhovat se do vzdálených a okrajových částí republiky. „*Zprvu jsem mohl být zaměstnán pouze jako pomocný manuální dělník, že jsem se musel těžce bránit táboru nucené práce a nucenému vystěhování s celou rodinou z Prahy do pohraničí,*“⁹⁶ vypovídá A. C. Nor. V krajním případě dokonce museli opustit i republiku. „*V únoru jsem viděl, jak je zničeno celé dílo mého života, jak jsem třicet let pracoval nadarmo,*“⁹⁷ dočteme se z dopisů Ferdinanda Peroutky. Jan Čep si zase velmi tíživě uvědomoval nejistotu své vlastní existence ve vlasti a 28. února píše domů: „*Stalo se, co se rýsovalo už delší dobu. Jsem živ a zdrav, ale nevím, co bude dál,*“⁹⁸ nedlouho poté emigroval do Francie. V postizích spisovatelů se však akční výbory uchýlovaly i ke krajním řešením „*mnozí ze spisovatelské obce, například Josef Knap, František Křelina, Zdeněk Kalista, Václav Prokůpek, Zdeněk Bár a jiní strávili až deset i více let „mimo domov“, jak eufemisticky se říká pobytu v kriminálech let padesátých.*“⁹⁹ Vězení se nevyhnul ani Václav Černý.

„*Všechno, všechno je v té revoluční „očistě“ předem narařičeno a oheň „lidového hněvu“ je naprosto všude v rukou cílevědomě chladných jednotlivých machrů! (...) A mlýny akčních výborů melou na všechna složení a umírají lidské osudy. Rachot je nepřetržitý a ohlušivý, neboť výborů je statisíce v každé instituci, v každém úřadu i úřádku a na každém místě.*“¹⁰⁰ Veliký je kontrast mezi vzpomínkami Václava Černého a provoláním Syndikátu českých spisovatelů, které stálo 26. února u zrodu akčních výborů: „*At' žije nová vláda Klementa Gottwalda, záruka lepšího českého a slovenského národa!*“¹⁰¹

⁹⁵ A. C. NOR, *Život*, s. 582.

⁹⁶ Tamtéž, s. 582.

⁹⁷ Dopis Karlu Steinbachovi z 12. července 1948. Ferdinand PEROUTKA, *...deníky...dopisy...vzpomínky*, Praha 1995, s. 181.

⁹⁸ Jan Čep v této době pobýval na zámku v Dobříši jako průvodce Grahama Greena. Mojmir Trávníček, *Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa*, Brno 1996, s. 151.; Jan Čep (31. 12. 1902 – 25. 1. 1974) prozaik, esejista a překladatel katolické orientace. Vystudoval na FF UK češtinu, angličtinu a francouzštinu, studia nedokončil. Poté působil jako spisovatel a překladatel (z francouzštiny a angličtiny) ve svobodném povolání a jako nakladatelský lektor. V srpnu 1948 Čep uprchl do Francie a usadil se v Paříži. V emigraci pracoval jako kulturní komentátor a dopisovatel rozhlasové stanice Rádio Svobodná Evropa. V. MENCLOVÁ a kol., *Slovník českých spisovatelů*, Praha 2000, s. 133.

⁹⁹ A. C. NOR, *Život*, s. 583.

¹⁰⁰ V. ČERNÝ, *Paměti*, s. 196 a s. 199.

¹⁰¹ Rudé právo, 29. února 1948.

2.4 Očista v divadle

K postupnému naplnění Provolání kulturních pracovníků 22. svazu ROH se po vyřešení vládní krize dospělo i v oblasti divadla. Koncem února a v prvních březnových dnech se tak ve většině divadel začaly vytvářet akční výbory, jejich vznik však byl nekontrolovatelný a dosti komplikovaný.¹⁰² Za příklad může sloužit nepřehledná situace ve Slezském národním divadle v Opavě, kde dokonce během několika dnů byly vytvořeny tři akční výbory. „V Opavě vznikl akční výbor, dva dny na to vznikl nový akční výbor, ve kterém byli členové prvního akčního výboru a někteří pokrokoví členové prvního akčního výboru byli vyloučeni. První akční výbor (...) vyvěsil vyhlášku a nazval druhý výbor reakčním výborem. Okresní akční výbor NF určil třetí akční výbor, v divadle je nálada úplně nejistoty (...). Je spousta osobních sporů skryto v tomto sporu.“¹⁰³ K pravému období nejistoty však mělo teprve dojít, a to nejen v Opavě. V některých divadlech byla existence akčních výborů velice krátká, nebo dokonce ani žádné akční výbory nevznikly - hlavním důvodem bylo již dřívější přihlášení k programu Gottwaldovy vlády a z toho plynoucí zbytečnost dalších zásahů. Jednalo se například o Slovácké divadlo v Uherském Hradišti nebo o některá menší pražská divadla (Divadlo D 48, Realistické divadlo, Činohra 5. května, Divadlo mladých pionýrů, Divadlo V + W nebo Divadlo Satiry). Funkce akčních výborů tak přecházela na samotnou závodní radu.¹⁰⁴

Zastřešujícím orgánem všech akčních výborů v divadelnictví se počátkem března stal Ústřední akční výbor divadelníků. K němu byly zasílány všechny informace okolo vzniku akčních výborů v jednotlivých okresních i městských divadlech a posléze i zprávy o provedené očištění. Úkolem ÚAV divadelníků pak bylo tuto práci kontrolovat, koordinovat a revidovat rozhodnutí jednotlivých akčních výborů. Do předsednictva ÚAV usedli Václav Vydra ml. (Městská divadla pražská), Božena Půlpánová (Národní

¹⁰² Akční výbor Velké opery 5. května ustanoven dne 25. února 1948, akční výbor Národního divadla v Brně dne 27. února 1948, akční výbor Městské divadlo v Horním městě Kladně dne 26. února 1948, akční výbor Východočeského národního divadla v Pardubicích dne 28. února 1948 aj. VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očista divadlo.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

divadlo), František Vnouček (D 48), Otta Ornest (Realistické divadlo), Oldřich Kozák (Národní divadlo), Nina Jirsíková (Velká opera) a Jiří Balda (člen 22. svazu ROH).¹⁰⁵

Čistka, která se zanedlouho plně rozběhla, poznamenala nejen samotné herce a herečky, ale svým rozsahem zasáhla do životů ředitelů divadel, režisérů, administrativních pracovníků i technického personálu. Jsou známy i případy, kdy své zaměstnání v divadle museli opustit i uvaděčky, pokladní, či dokonce i jednotliví řidiči. Stanovit přesný počet vyloučených osob nebo jinak postižených je velice obtížné, z prostudovaných materiálů je možné uvést pouze přibližná čísla – seznamy a zápisy, které jsou vedené ke dni 2. dubna 1948, uvádí, že z mimopražských divadel bylo vyloučeno 75 členů a uděleno 45 důtek, v pražských divadlech poté 94 vyloučených a 80 důtek.¹⁰⁶ Stěží se však jedná o čísla konečná.

Důvody, proč docházelo k propuštění lidí z divadelní činnosti, byly dvojí - a to důvody nepolitické a politické. V první skupině jsou zahrnuta všechna překročení pravomocí, neschopnost vykonávat svoji práci nebo i neschopnost umělecká. Zmínit lze dva případy z Divadla města Žižkov - jednak uměleckého ředitele Josefa Schetinu, který byl vyloučen právě z důvodů „*neschopnosti vést divadlo po umělecké stránce*“,¹⁰⁷ druhým se poté stal František Grabinger, administrativní ředitel, vyloučen z důvodu „*nepochopení vedení podniku po stránce hospodářské a družstevní. Nezáměr o pražský provoz divadla*“.¹⁰⁸ Dalším vyloučeným se stal i Jarmil Škrdlant, ředitel Městského divadla v Plzni, pro „*svou naprostou neschopnost vykonávat funkci ředitele. Nedodržel dané slovo, neměl zájem o divadelní administrativu, chyběl mu postřeh při angažování uměleckého personálu a neplnil sliby, dané zaměstnancům při uzavírání smluv*“.¹⁰⁹ Dokázat, zda-li se opravdu jednalo o důvody čistě pracovní nebo zdali za některými případy stály nevyřešené osobní spory, jde jen s velikými obtížemi.

¹⁰⁵ Mezi další členy výboru patřili František Kovář (Národní divadlo), Svatopluk Beneš (Městská divadla pražská), Václav Kašík (Velká opera), Josef Krsák (D 48), Vladimír Ráž (Realistické divadlo), Jiří Jahn (Činohra 5. května), Vladimír Dvorský (Divadlo mladých pionýrů), Jiří Suk (V + W), Vilém Pfeifer (Divadlo města Žižkova), Karel Fořt (Nové divadlo), František Voborský (Komická zpěvohra), Vladimír Hájek (Tylovo divadlo), Ivan Glanc (Satira), Josef Rak (Vesnické divadlo). Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ I ředitel Divadla O. Nového Oldřich Nový byl vyloučen nikoli z důvodů politických, ale z důvodu špatného vedení divadla, rozvázán pracovní poměr byl i se třemi členy Vinohradského divadla z důvodů umělecké neschopnosti. Z Městského divadla v Karlových Varech byl propuštěn kvůli „*nedostatku úsilí pro růst divadla a velice špatné morálce*“ administrativní vedoucí František Lukáš. Z Městského

Druhá skupina je tvořena důvody politickými. Jedná se o skupinu mnohem rozmanitější a příčin, kvůli kterým člověk mohl přijít o zaměstnání, bylo hned několik. Podle prostudovaného materiálu jako nejčastější důvod byl dobovým termínem uváděn „*negativní postoj k lidově demokratické republice*“ nebo „*neprojevení dostatečně kladného poměru k myšlenkám nového socialistického zřízení republiky*“.¹¹⁰ Dalším argumentem se stal i „*nedostatečný budovatelský zájem o republiku*“, „*stranická nekázeň*“, „*rozkladná činnost v kolektivní práci*“, „*malá činnost v kolektivní práci*“ nebo „*záporný postoj k ROH*“.¹¹¹ Velice závažné se stalo šíření protistátní propagandy a výroky proti vládě či samotné republice - za takový čin byl považován i výrok Jaromíra Heřmana (Divadlo města Žižkova) při rozhlasovém projevu předsedy vlády Klementa Gottwalda, kdy „*prásk dveřmi v restauraci a pronesl: takové pitomosti poslouchat nebudu*“. Dalším případem je i názor Františka Kalisty (Národní divadlo) o „*nevyhnutelnosti války se západními mocnostmi*“.¹¹² V těchto dvou případech následovalo okamžité ukončení divadelní činnosti. Mezi další, tentokrát spíše humorné výroky, patří tvrzení Jaroslava Šmída (Slezské národní divadlo v Opavě) o činnosti Zdeňka Nejedlého: „*Když zasvinil jedno ministerstvo, tak jde zasvinít druhé*“.¹¹³ nebo Věry Regalové-Konečné (Slezské národní divadlo v Opavě): „*Blbec Gottwald, když si odhlasoval dvouletku, ať si jí udělá*“.¹¹⁴ J. Šmíd i V. Regalová-Konečná se díky těmto výrokům octli na nucené dovolené.

Další závažnou příčinou byla tajná spolupráce s národně socialistickým klubem nebo klubem lidovců za účelem rozkládat činnost jednotlivých odborů a znesnadňovat zavádění nových postupů, které vyžadovala lidová republika. K vyhocené situaci tak došlo v Národním divadle v Brně, kdy z těchto důvodů byl potrestán celý operetní soubor, a to zákazem jakéhokoliv účinkování do konce sezóny. Propuštění se zde nevyhnuli ani další členové především z řad technického personálu. Celá situace byla

divadla v Plzni byla kromě Jarmila Škrdlanta vyloučena i místoředitelka Marie Loulová díky svým „*sklonům k intrikám. Její funkce byla bezdůvodná a divadlo finančně zatěžující*“.¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹⁰ Jednalo se o tyto osoby: Jaromír Heřman (Divadlo města Žižkova), Jiří Roy Skřejpek (Divadlo města Žižkova), František Hurych (Tylovo divadlo), Jiří Kryšpín (Národní divadlo), Václav Beneš (Národní divadlo), Jarmila Novotná (Národní divadlo), Věra Nováková (Národní divadlo), Bedřich Karen (Národní divadlo), Václav Voska (Národní divadlo), dalších 10 osob z Národního divadla a jiné případy z divadel mimopražských. Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Z. Nejedlý zastával mezi léty 1945-1946 místo ministra školství a osvěty, od roku 1946 do 1948 potom působil jako ministr ochrany práce a sociální péče. V roce 1948 se dostává do čela ministerstva školství věd a umění. Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž.

označena za „výborně organizovanou skupinu reakčního zaměření, která všemi možnými zjištěnými cestami vnášela do divadla rozklad a odpor proti všem lidovým nařízením, zařízením a korporacím, hlavně proti ROH“.¹¹⁵ Obdobná situace byla i v divadle v Těšíně, kde došlo k rozpuštění celé zpěvohry.¹¹⁶

Z výše uvedeného rozboru je patrné, že škála možných důvodů byla opravdu široká. Člověk mohl být dokonce obviněn hned z několika provinění najednou. Nebylo však ani výjimkou, že rozhodnutí o potrestání dotyčné osoby nebylo odůvodněno žádným konkrétním přestupkem.

Postihy, které následovaly, byly dosti podobné těm, jež byly zmíněny v předchozí kapitole o spisovatelích. Od důtek, které byly uděleny kolika desítkám členů uměleckého i technického sboru, přes snížení měsíčního platu, až k suspendování na jednu divadelní sezónu, odchodu na neurčitě dlouhou dovolenou nebo dokonce i naprosté vyloučení z divadelní činnosti. Mnoha pracovníkům byla navíc zakázána činnost v Praze, musela tak změnit svá angažmá a odejít do regionálních divadel.¹¹⁷

Karel Höger ve svých vzpomínkách líčí situaci okolo očisty v Národním divadle: „*Ptal jsem se telefonicky Půlpánové jako předsedkyně našeho akčního výboru, co je na tom pravdy, odpověděla, že nic. Přesto na zdi na chodbě Stavovského divadla k veřejnému nahlédnutí se objevila listina, kde akční výbor oznamoval, že z jeho rozhodnutí se propustí Velebný (...), z opery Konstantin se překládá do Moravské Ostravy a Högerovi se zakazují dva roky filmovat, pohostinské hry a snižuje se gáže o čtvrtinu. U všech bez udání důvodů. Ptal jsem se potom Půlpánové, jak je to možné. Odpověděla, že mi nesmí nic o důvodech říci (...). Důvody prý mi nesdělí a jakékoliv rekursy se nepřejímají. (...) Byla postižena Fabiánová čtrnáctidenní manuální brigádou. Vášové byl vytýkán výrok proti obrazu ministra Nejedlého v klubovně, kdy se ona ohradila proti tomu, že tam nevisí prezident Beneš. Šejbalové vytýkali její*

¹¹⁵ Jednalo se o členy operety Zdeňka Švehlu, Jindřicha Loukotu, Bělu Navrátilovou, Richarda Wachtla, inspicienta Dominika Beneše, vrchního účetního Ladislava Trávníčka, účetního Aloise Mikuláška, pokladní Helenu Fojtíkovou. Tamtéž.

¹¹⁶ Postih se týkal 26 lidí - čtyři lidé byli nadobro distancováni od divadla, zbylých 22 mohlo přejít k divadlům jiným. Tamtéž.

¹¹⁷ Zmínit můžeme například případ Konstantina Jana (Národní divadlo v Praze) a jeho přeložení do divadla v Ostravě nebo odchod Nataši Gollové z Prahy do Jihočeského divadla v Českých Budějovicích.

*společnost, se kterou se stýká, která je prý nepřátelská režimu, a doporučovali jí, aby se s ní nestýkala.*¹¹⁸

Atmosféra po „vítězném“ únorovém převratu tak měla hořkou příchut'. Setkáme se s několika případy, kdy před samotným oznámením o suspendaci někteří členové uměleckých souborů vydávali své prohlášení o vlastní rezignaci. Bylo tomu v případě administrativního ředitele Františka Grabingera (Divadlo města Žižkova), dirigenta a vedoucího opery Václava Talicha (Národní divadlo)¹¹⁹ nebo i ředitele Nového divadla Oldřicha Nového – *„přišel vítězný únor 1948. Většina z toho, co až dosud bylo označováno za lidové, dostalo nálepku buržoazní přežitků. Opereta a s ní hudební komedie za paumění, kořenící v buržoazní společnosti a jí také sloužící, protože odvádělo pozornost od palčivých problémů,*¹²⁰ pod tíhou této kritiky nebylo možné zachovat se jinak a pokračovat ve vedení divadla.

Oldřich Nový však nebyl jediný, kdo se vzdal své funkce ředitele divadla. Této funkce se muselo vzdát i několik dalších osob, kterým akčním výborem bylo zakázáno v budoucnosti funkci ředitele znova vykonávat, nemělo jim však být bráněno ve vykonávání povolání herce. Jednalo se o Josefa Schetinu a Františka Grabingera (Divadlo města Žižkova), Huga Krause (Komická zpěvohra), Jarmila Škrdlanta (Městské divadlo v Plzni), Stanislava Sedláčka (Městské divadlo v Horním městě Kladně), Jana Franka (Městské oblastí divadlo v Mostě), Stanislava Langeru (Zemské divadlo v Ostravě) a Hynče (divadlo v Jihlavě).

Poslední zápis schůze ÚAV divadelníků je datován ke dni 2. dubna 1948. V následujících dnech byl ústřední akční výbor zrušen, stanovení přesného data se však v zápisech nedočteme. Pravomoci, které dříve příslušely ÚAV divadelníků, přešly pod

¹¹⁸ Božena Půlpánová, předsedkyně akčního výboru Národního divadla. Eva HÖGEROVÁ – Ljuba KLOSOVÁ – Vladimír JUSTL, *Faustovské srdce Karla Högera*, Praha 1994, s. 103.

¹¹⁹ „Koncem února se Talich vzdává své funkce v Národním divadle. Na svůj dopis nedostává odpověď. Místo toho je 11. 2. 1948 uveřejněna v tisku úřední zpráva, podle které je Talich na návrh Akčního výboru Národního divadla zproštěn místa šéfa opery. (...) Počátkem března 1948 byl Český komorní orchestr vyzván, aby zaujal otevřený postoj k práci a osobě prof. Václava Talicha. Učinil tak v prohlášení, ve kterém se plně a naprosto jednomyslně postavil za Talicha jako umělce a člověka.“ Český komorní orchestr tak odmítl další spolupráci bez V. Talicha a po vlastním uvážení se orchestr sám rozhodl pro rozchod. Poslední koncert Talichova orchestru proběhl 29. dubna 1948. Herberta MASARYKOVÁ, *Václav Talich. Dokument života a díla*, Praha 1967, s. 226.

¹²⁰ Zrušením Nového divadla však divadelní činnost Oldřicha Nového neskončila. Přijal nabídku pracovat v karlínském Estrádním divadle, přejmenovaném na divadlo Umění lidu. Ladislav TUNYS, *Šarm a šepoty Oldřicha Nového*, Praha 1992, s. 134. Ladislav TUNYS, *Jen pro ten dnešní den... v hlavní roli Oldřich Nový*, Praha 1995, s. 169.

samotný 22. svaz ROH. Při něm byla zřízena i zvláštní přešetrovací komise, která měla následně jednat o jednotlivých odvoláních postižených osob, což je námětem následující kapitoly.

2.5 Očista ve filmu

K ovládnutí celého filmového průmyslu postupně docházelo již od konce druhé světové války. Za zmínku jistě stojí vznik Svazu českých filmových pracovníků, jenž oficiálně vznikl 21. června 1945. V tomto svazu byli organizováni nejen lidé v podřízeném postavení, ale i vedoucí pracovníci a tvůrčí umělci. Za hlavní cíl si kladli právě znárodnění celého filmového průmyslu, což bylo považováno za nezbytnou podmínku pro další rozvoj filmové tvorby. Ve svém návrhu, který byl podán ministerstvu informací, uvedli: *„Poměry v kinematografii jsou provizorní a neudržitelné, majitelé podniků se snaží zestátnění zmařit různými protestními akcemi, intervencemi u úřadů atd. Zatím byla zestátněna jen malá část podniků, patřících Němcům a kolaborantům, zůstává však řada majitelů kin, kteří se rekrutují z řad neodborníků (...), kteří nemají o filmové umění zájem a sledují jen otázky zisku.“*¹²¹ O znárodnění filmu byl zcela přesvědčen i prezident E. Beneš. *„Je-li něco zralého k znárodnění, pak je to film,“* prohlásil E. Beneš.¹²²

Situace ve filmovém průmyslu byla velice nejasná. Problémový byl nevyjasněný vztah a spory mezi Svazem, Ústřední radou odborů (za film Česká filmová společnost, nově vzniklý Filmový referát při Ústřední kulturní komise ÚRO a Filmový poradní sbor ÚRO) a následně i Syndikátem čs. filmových pracovníků vše dále komplikovalo. Určité uvolnění přinesl prosinec 1945, kdy byl Svaz českých filmových pracovníků začleněn do struktury ÚRO, konkrétně do sekce pracovníků školské a kulturní služby (k dalšímu rozdělení došlo v lednu 1946, kdy byl 18. svaz ponechán zcela školství a na druhou stranu byl založen svaz 22. výhradně pro zaměstnance umělecké a kulturní služby¹²³). Každá změna se sebou přinesla i selekci u personálního složení jednotlivých organizací a znamenala určitou předzvěst „očisty“.

Vládní krize a zřízení akčního výboru Československé filmové společnosti (ČEFIS) 25. února 1948 celou situaci jen završilo. Nutno však podotknout, že mezi

¹²¹ Jiří POKORNÝ, *Odbory a znárodněný film*, Filmový sborník historický 3, 1992, s. 180.

¹²² A. KUSÁK, *Kultura*, s. 188.

¹²³ J. POKORNÝ, *Odbory*, s. 182.

uměleckou elitou kinematografie k zásadním změnám nedocházelo, nebyly již zapotřebí. K zásadnímu očištění herců a uměleckých pracovníků filmové společnosti došlo již před únorem 1948. Čistka se tak týkala ostatních, neuměleckých povolání v kinematografii, technického a administrativního personálu,¹²⁴ jak lze vyčíst z jednotlivých zpráv nacházející se ve fondu Svazu zaměstnanců umělecké a kulturní služby. Podobně jako v oblasti divadla a činnosti spisovatelů stála na počátku různá prohlášení vyzývající k urychlení očištění akce: „*Záškodníci jen zalezli, ale jsou dále mezi námi (...). Nepřátelé a sabotéry však mezi sebou nechceme. Proto je ve všech úsecích filmového podnikání hlavním úkolem doby, aby naše řady byly vyčištěny (...)*“,¹²⁵ svým charakterem tak zcela zapadaly do kontextu své doby.

V předsednictvu AV ČEFIS (někdy se hovoří také o Ústředním akčním výboru ČEFIS) zasedal Leo Wetzler, Josef Mráz, Antonín Mráz, Berta Hodačová, Dr. František Book, Oldřich Kautský a Dr. Milan Tuček.¹²⁶ AV ČEFIS se následně dělil na několik dalších oddělení, které měly na starost určité části kinematografické tvorby – za zmínku jistě stojí AV Československého zpravodajského filmu, AV Výroby dlouhých hraných filmů nebo AV Kresleného a loutkového filmu.¹²⁷

Poúnorová očista filmového průmyslu tak zasáhla redaktory, kameramany, zvukaře, osvětlovače, úředníky, vedoucí některých oddělení i samotné ředitele jednotlivých úseků.¹²⁸ K důvodům propuštění ze zaměstnání či jiným postihům stačila špatná pracovní morálka a pracovní nespolehlivost, spolupráce s národně socialistickou stranou, nepřátelský postoj k Sovětskému svazu, KSČ a ROH či protektorátní minulost, tedy podobné případy uvedené v předcházejících kapitolách. Ve více jak polovině případů byl udán jako důvod negativní postoj ke znárodnění a zestátněnému filmu.

K dalším činům akčního výboru ČEFISu patřila postupná likvidace Syndikátu čs. filmových pracovníků. První návrh na zrušení této organizace byl podán 27. února 1948. Následně byli zvoleni tzv. likvidátoři Syndikátů,¹²⁹ kteří se během prvního

¹²⁴ J. KNAPÍK, *Akční výbory*, s. 470.

¹²⁵ VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očista ve filmu.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Dále se hovoří o AV Správy kin, AV Státní půjčovny filmu, AV Technické správy ČFS a AV Rozdělovny filmu. Tamtéž.

¹²⁸ S okamžitou platností byl vyloučen ředitel kresleného a loutkového filmu Jaroslav Jílovec a ředitel výroby dlouhých hraných filmů Ladislav Hamr. Tamtéž.

¹²⁹ Mezi likvidátory Syndikátu patřil Eduard Hoffman (člen odboru filmových pracovníků), Jaroslav Průcha (herec a dosavadní předseda Syndikátu čs. filmových umělců a techniků), Ludomír Kraft

březnového týdnu několikrát sešli a jejichž konečným rozhodnutím bylo úplné zrušení celého Syndikátu. Celá kancelář Syndikátu byla zapečetěna, věci vyřizovány jen korespondenčně (ať již nutná agenda či soukromé věci zaměstnanců) a pracovníci posláni na dovolenou, popř. později přesunuti do jiné sféry filmového průmyslu.

Očista tak proběhla během prvních dvou popřevratových týdnů, jak dokládají zápisy ze schůzí. J. Knapík ve své studii uvádí: „*Již počátkem března 1948 vydal podnikový akční výbor prohlášení, že „očista byla v hlavních rysech provedena (...) a konečně máme ve filmu čisto“.* I zde se čistka prezentovala jako „*akt dějinné spravedlnosti*“ a nezbytný předpoklad k rozvinutí velikého tvůrčího budovatelského úsilí ve všech složkách filmového podnikání.“¹³⁰

(ústřední tajemník Svazu zaměstnanců umělecké a kulturní služby) a Vladimír Müller (tajemník Ústřední rady odborů). VOA Praha, SZUKS, kart. 6.

¹³⁰ J. KNAPÍK, *Akční výbory*, s. 470.

3. Odvolání, revize a zákon

3.1. Revoluční právo a první vlna odvolání

S rostoucími pravomocemi a stupňujícím se tlakem akčních výborů se začaly vynořovat otázky, odkud se akční výbory vzaly. Již bylo zmíněno, že akční výbory byly orgány ustanovené, nikoli volené. S tím však souvisel i tlak na objasnění tohoto počinu. Veřejnost se ptala, odkud akční výbory čerpaly hned od počátku své pravomoci a jaký byl poměr rozhodnutí akčních výborů k dosavadním předpisům platného právního řádu. Do popředí se tak dostal problém revolučního práva, které bylo se vznikem akčních výborů spojováno.

O vysvětlení se pokoušely nejvyšší špičky tehdejšího politického uskupení, v čele s A. Čepičkou, generálním tajemníkem akčních výborů. *„Je sice pravda, že pro vznik a činnost Národní fronty nebyl vydán žádný zvláštní zákon, ale vždyť nemáme též žádný zákon pro existenci politických stran. Rovněž po celou dobu předmnichovského státu se politické strany neopíraly ve své činnosti o nějaký zákon. Tehdy nikoho nenapadlo vytýkat jim, že jsou ilegálními organizacemi. A přece bez zákona ovlivňovaly veřejný život. Dnes chtějí reakční síly vytýkat nedostatek zákonného pokladu Národní fronty jen proto, že musely vládu a Národní frontu opustit a nemohou pokračovat v cizích službách ve své záškodnické a rozkladné práci. Proto si vymyslely novou pomluvu, která má za účel oslabit autoritu akčních výborů Národní fronty. I když pro vznik akčních výborů nemáme žádný zákon, jsou obrozená Národní fronta a její orgány opřeny o zákon, kterým je a zůstává i pro příště vůle lidu a jeho jednota ve státě. Na tom nic nemění skutečnost, že v tomto případě je to zákon nepsaný. Vždyť víme, že ve všech dobách lidé uctívali a cítili se zavázáni právním řádem, který tvořily jak zákony psané, tak nepsané,“*¹³¹ komentuje v časopise Tvorba A. Čepička.

Vysvětlení přicházelo i z řad odborníků na právo. Rozbor právního podkladu akčních výborů byl otištěn v dalším čísle Tvorby, jehož autorem byl doc. dr. Milan Bartošek. Ten vedle obecné formulace práva, vyložil i jeho vývoj a jako A. Čepička odkázal na dobu první republiky a její „revoluční“ vznik. Upnul se k tzv. lidovému, obyčejovému právu, ve kterém nacházel klíč k pochopení revolučního práva a vysvětlení vzniku akčních výborů a zisku svých pravomocí – pravomocí, které akčním

¹³¹ Alexej ČEPIČKA, *Akční výbory V AKCI*, Tvorba 17, 1948, s. 183.

výborům udělil lid a pomocí nichž nyní akční výbory měly chránit celou společnost. „*Je pravda, že obyčejové právo vzniká z pravidla velmi pomalu, celá staletí a často ani nemůžeme zachytit počátek a vývoj tohoto procesu. Ale tento prvek časový je vždycky relativní. (...) Nepsané právo může vzniknout také jedním rázem, jedním prudkým výbuchem, jímž se uvolní dosud potlačované sociální napětí a jímž lid navenek jasně projeví svou skutečnou vůli. A tímto nárazem, který živelnou silou strhne zevně dokonalou, ale uvnitř prohnitou stavbu dosavadní společnosti, tímto sociálním výbuchem je právo revoluce, které dává vzniknout novému revolučnímu právu, odporujícímu sice dosavadnímu právu psanému, avšak odpovídajícímu vůli nové nastupující společnosti.*“¹³²

S revolučním spontánním a nepsaným právem však souvisely i různé přehmaty, kterých se akční výbory mohly dopustit. To bylo trnem v oku lidem, kteří očistou byli postiženi, a podle jejich soudu i postiženi neprávem. Právě k osvětlení nedostatků sloužily tyto statě a úvahy, které byly postupně tištěny od začátku března 1948. V souvislosti s obhajobou akčních výborů M. Bartošek znova zdůraznil úlohu lidu a obyčejového práva: „*Poukazuje-li se někdy na některé chyby nebo nedopatření akčních výborů, odpovídám: Především akční výbory jsou takové, jaký je lid, který zastupují. Čím lepší lid a osoby, tím lepší akční výbory. A potom, nic na světě nejde bez vad a nedostatků, ani naše tělo nefunguje dokonale, ani my sami nepracujeme dokonale a tím méně to můžeme požadovat na sborech, kde se kříží tolik různých vůlí a zájmů (...). Stalo-li se tak formou akčních výborů, tedy úplně svobodnou cestou zdola, stalo se to způsobem v dané historické chvíli nejdemokratičtější.*“¹³³ Systém akčních výborů i samotné akční výbory byly správné, jediné co mohlo zapříčinit jejich špatné rozhodnutí, byly „vady a nedostatky“ lidí zasedající v těchto institucích, jak zdůraznil M. Bartošek.

V jednotlivých referátech, se tak začala objevovat možnost, že činnost akčních výborů nebyla zcela dokonalá. Určité rozpaky je možné cítit jak z příspěvku A. Čepičky, tak i M. Bartoška. Mnoho funkcionářů si uvědomovalo, že případné přehmaty akčních výborů by mohly vzbudit nejistotu vůči celému režimu a snad z obavy možného většího protestu byla přislíbena možnost proti případnému špatnému rozhodnutí akčního výboru se odvolat. Vždyť přece síla akčních výborů vzešla z lidu

¹³² Milan BARTOŠEK, *Právní řád a akční výbory*, Tvorba 17, 1948, s. 273-274.

¹³³ Tamtéž.

a lidu teď musely akční výbory také vyjít vstříc, akční výbory přece nebyly orgány despotickými – jak zdůrazňovali představitelé režimu. Z tohoto důvodu byly počátkem března vydány Ústřední radou odborů pokyny, ve kterých bylo požadováno, aby všechny závody, podniky a odbory samy zrevidovaly rozhodnutí akčních výborů. Možnost odvolání byla potvrzena a oznámena v denním tisku 27. března 1948. Od tohoto data mohli lidé zasílat příslušným orgánům své protestní dopisy s odvoláním proti akčním výborům. Konečná lhůta podání stížností byla stanovena ke dni 5. května.

Stížnosti začaly být hromadně zasílány ke krajské odborové radě (KOR) – konkrétně 22. svazu ROH divadelního odboru nebo odboru filmovému. Každé oddělení se však se stížnostmi vypořádávalo odlišným způsobem.

Ve filmovém odboru byla zřízena zvláštní tzv. přešetřovací komise. Komise projednávala případy vždy za přítomnosti zástupců příslušného akčního výboru, který o potrestání rozhodl. Svá rozhodnutí opírala komise nejen o slyšení akčního výboru a postiženého, ale prováděla i vlastní šetření některých případů. Přihlížela dokonce k celkovému chování a vystupování postiženého při rozhovorech, což alespoň uvádí J. Mlýnský.¹³⁴ V komisi zasedal L. Kraft, ústřední tajemník 22. svazu, Dr. Němec, člen ministerstva informací, a Dr. Tuček, osobní ředitel Československé filmové společnosti.¹³⁵

Ke komisi dorazilo na několik desítek stížností. Přestože nebyl stanoven jednotný formát, jakým způsobem má být žádost podána a co se má v žádosti nacházet, struktura většiny dopisů byla velice podobná. Dopisy začínaly vždy informací, kdy dotyčný obdržel rozhodnutí akčního výboru, jak byl potrestán a zároveň důvody, proč k těmto postihům v jeho případě došlo. Následovala vyčerpávající obhajoba svého stanoviska, jednotlivých činů a popření viny, jako v případě Františka Růžičky: „*Jelikož já si naprosto nejsem vědom rozvratné činnosti vůči zestátněnému filmu, nebo jiné rozvratné činnosti, musím se proto domnívati, že se jedná o nějaké rozhodnutí plynoucí z nedorozumění.*“¹³⁶ Samozřejmě zde byl zmiňován i kladný poměr ke znárodněnému filmu a celému politickému uspořádání. V každém dopise se poté objevila zpráva o sociálních a rodinných poměrech. Také stížnosti na zdraví a majetkové poměry nebyly ojedinělé. „*Jsem zcela nemajetný – naopak mám značné závazky z doby mé*

¹³⁴ J. MLÝNSKÝ, *Akční výbory*, s. 68.

¹³⁵ VOA Praha, SZUKS, kart.7, Očista ve filmu.

¹³⁶ František Růžička, I. asistent filmové výroby, svůj dopis ke komisi zaslal 23. března 1948. Tamtéž.

nezaměstnanosti v roce 1945 a závazky daňové (...), je proto moje vyloučení z práce ve filmu nejen velkou morální ranou, ale i hospodářským ničením. Musím tu tedy apelovat také na lidskost, když už ne spravedlnost, aby můj případ byl ještě jednou náležitě projednán.“, stojí v jednom z dopisů z 11. března 1948.¹³⁷ (Příloha č. 11.)

Přešetřovací komise podrobně přezkoumala případ každého zaměstnance po stránce státně-politické, národní spolehlivosti i sociálního postavení, jak stojí v úvodu souhrnné zprávy, která vyšla 9. dubna 1948.¹³⁸ Projednání jednotlivých případů bylo rozděleno podle sektorů filmového podnikání a jednalo se o 72 různých případů. Rozsudky přešetřovací komise však mnohé neřešily a původní rozhodnutí akčních výborů zásadním způsobem neupravily. Komise uznala pouze několik výjimek a dala možnost, aby svůj kladný vztah k socialismu projevily v jiném zaměstnání a po uplynutí určité doby jim měl být umožněn návrat k původní práci. „*Tato komise až na malé výjimky dala svůj souhlas, že postup akčních výborů byl oprávněný (...). Většina všech těchto propuštěných zaměstnanců mluví o svém kladném poměru k dnešnímu vládnímu zřízení, ale praktickým způsobem se dosud nikdy do pracovního úsilí a budování nezapojila, což plně prokazuje jejich vztah k dnešnímu řádu. Komise přešetřující plně potvrzuje, že propuštění zaměstnanců akčním výborem bylo odůvodněno a dává svůj souhlas k zamítnutí jednotlivých odvolání,*“ stojí v prohlášení ze dne 20. dubna 1948, kterým byla první vlna odvolání uzavřena.¹³⁹

V divadle však byla situace odlišná. Zde po zveřejnění možnosti podat odvolání žádná zvláštní komise nevznikla.¹⁴⁰ Všechny podané žádosti o přešetření případů byly zasílány přímo ke konkrétnímu akčnímu výboru, ze kterého postih vzešel. Tento akční výbor případ znova posoudil a vše bylo znova řešeno na schůzi Ústředního akčního výboru divadelníků, kde padlo konečné slovo.

Jedním z nejdiskutovanějších případů byl případ režiséra Stanislava Vandase působícího v městském divadle v Karlových Varech. Obsah jeho odvolacího dopisu se příliš nelišil od listů, které přicházely ke komisi u filmu. Z dopisu je patrný údiv nad rozhodnutím akčního výboru, kdy Vandas byl vyloučen z divadla v Karlových Varech.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Přešetřovací komise v odboru divadla, vznikla až po 21. července 1945, v souvislosti s uzákoněním činnosti akčních výborů. Viz následující kapitola.

Vandas zde uvádí, že mu nebyly sděleny důvody jeho propuštění a vyjadřuje nad tím své překvapení. Vedle obhajoby svých činů si také připisuje i záslužnou práci pro české divadlo v době protektorátu a všechna tvrzení akčního výboru o jeho nepřátelském vztahu k socialismu a lidové republice velice důrazně popírá (Příloha č. 12.). Přesto ani takto ostře napsaný dopis nemohl zmírnit rozhodnutí akčního výboru a na jeho zasedání v Karlových Varech došlo k potvrzení původního rozhodnutí: „*Nemůžeme chtít, aby lidé, kteří nemají niterně nejmenší poměr k státně-politickým a důležitým úsekům našeho života veřejného, spoluvytvářeli u nás kulturu. Jak lze pěstovat konstruktivní slovanskou politiku, když v divadle máme herce, kterým je niterně naprostým odpůrcem této politiky a není natolik umělce, aby zapřel své vlastní přesvědčení (...). Jako takový nemůže být v Karlovarském divadle, které jako nejzápadnější slovenské divadlo má důležitost kulturně-politickou. Tady musí být lidé smělí, politicky nezatížení a hlavně usilovně se snažící pozvednout úroveň divadla na skutečný pokrokový ústav.*“¹⁴¹ Případ režiséra S. Vandase byl následně řešen i na schůzi Ústředního akčního výboru divadelníků, kde se proti Vandasovi postavilo celé členstvo. Byla zde dokonce i zamítnuta jeho žádost o působení v jiném divadle. Následně po nařčení z nespolehlivosti a opilství byl dne 23. března 1945 Ústředním akčním výborem distancován od divadelní práce na dobu neurčitou.

Projednání případu režiséra S. Vandase trvalo jen několik dní, objevovaly se však i případy, jejichž řešení zabralo několik měsíců. K takovým případům patřila i žádost Růženy Šlemrové, která byla řešena jak u filmové přešetřovací komise (v čele s Ludomírem Kraftem), tak i závodní radou a akčním výborem Městských divadel pražských. Případ R. Šlemrové byl podán k přešetření v červnu a jeho výsledek nebyl znám ani v říjnu roku 1948, kdy se jeho řešením zabývala zvláštní přešetřovací komise, která po uzákonění akčních výborů vznikla.

Co se týče souhrnných výsledků, lze opět pouze odhadovat. V divadelnictví žádná závěrečná zpráva nevznikla, nebyla ani zapotřebí. Odvolání proti rozsudkům akčních výborů přišlo jen velice málo, tedy mnohonásobně méně než v případě filmového odboru. Bylo to nejspíš způsobeno tím, že v divadle žádná přešetřovací komise neexistovala, návrhy přicházely přímo k akčním výborům a mnoho lidí tak tuto možnost považovalo za zcela zbytečnou a nevěřili v zásadní obrat svých záležitostí. Nutno podotknout, že jejich názor se ukázal jako pravdivý a k převratným změnám

¹⁴¹ VOA Praha, SZUKS, kar. 7, Očista v divadle.

v původním rozhodnutí akčních výborů opravdu nedocházelo. První možnost odvolání tak mnoho lidí odmítlo. Svůj názor postižení začali měnit až s vytvořením samostatné přešetřovací komise divadelního odboru, avšak to je až doba po 21. červenci. Až tehdy začaly chodit žádosti o přešetření ve větším množství.

3.2. Uzákonění akčních výborů a druhá vlna odvolání

V předcházející kapitole byla nastíněna možnost prvního odvolání proti rozhodnutí akčních výborů. Již bylo naznačeno, že přešetřovací komise stále pouze představovala prodlouženou ruku akčních výborů. Potvrzuje to i poznámka Jiřího Baldy, který byl od roku 1948 členem předsednictva a tajemníkem ÚAV divadelníků: „V jedné ze zpráv napsal, že se komise bude scházet častěji a bude spolupůsobit ve věci čistky (přeškrtnuto očisty) v řadách divadelních a filmových umělců.“¹⁴² Konec činnosti přešetřovacích komisí je spojován s postupnou přípravou zákona. O jeho realizaci a předběžné návrhy se zasloužil generální tajemník akčních výborů A. Čepička a jeho schválení bylo připraveno na červenec 1948.

Zákon O úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů byl nakonec podepsán dne 21. července 1948 a vyšel ve sbírce zákonů a nařízení Československé republiky 8. srpna téhož roku. Na základě zákona byla okamžitě všechna opatření akčních výborů, ke kterým došlo od 20. února, uznána za zcela legální a to dokonce i v těch případech, které nebyly v souladu s dosavadními příslušnými předpisy. Ve druhém bodě zákona bylo následně řešeno, jakým způsobem by mohly být napraveny určité nesrovnalosti, ke kterým došlo právě díky činnosti akčních výborů. Celý zákon se do oběhu dostal pomocí různých oběžníků a vyhlášek, které začaly být okamžitě rozesílány. Co se týká reakce v tisku, tak ji lze označit za velice tristní. Jedinou zmínku, kterou lze najít, je v Lidových novinách ze dne 22. července – o zákonu se zde nacházejí tři řádky textu. V Rudém právu či časopise Tvorba o zákonu nebylo otištěno ani slovo.

¹⁴² J. KNAPÍK, *Únor*, s. 38.

Na základě zákona byla zřízena zvláštní Komise pro očistu veřejného života při generálním sekretariátu ÚAV NF,¹⁴³ jejím předsedou se stal Dr. Oldřich John. Právě k této komisi měly být zasílány všechny žádosti o přešetření jednotlivých případů, nikoli tedy ke KOR, jak tomu bylo v březnu. „*ÚAV skutečně chápe revizní nálezy KOR jen jako podpůrná vyjádření, k nimž je na nejvýše ochoten přihlížet při svém rozhodování. Z toho vyplývá, že rozhodnutí KOR, jako odvolacích komisí, nenalézají oporu v zákoně a dlužno tedy na ně pohlížet jako na rozhodnutí pro očistu neúčinná,*“¹⁴⁴ stojí ve zprávě z 19. září. Zároveň bylo generálním sekretariátem ÚAV NF vydáno prohlášení, aby všechny žádosti, které byly zaslány ke krajským a okresním AV, byly neprodleně přeposlány přímo k ÚAV NF v nejzazším termínu do 15. září 1948.

Množství žádostí, které ke komisi začalo přicházet, bylo neuvěřitelné a nebylo v možnostech jedné komise všechny žádosti přešetřit. Z této potřeby vznikly k samotné komisi další pětičlenné subkomise, které měly případy projednávat a k ústřední komisi zasílat svá rozhodnutí. Subkomisí vzniklo sedm – subkomise pro očistu mezi lékaři, advokáty a notáři, zemědělci, živnostníky a národními správci, na vysokých školách, soukromými zaměstnanci a poslední subkomise pro veřejné zaměstnance. Právě do poslední skupiny lze zařadit i kulturní a umělecké pracovníky. Předsedou této subkomise se stal Viktor Loukotka, tajemník ÚRO.¹⁴⁵

V některých skupinách však ani vytvoření subkomisí nebylo podle názoru generálního sekretariátu ÚAV NF dostačující, a tak byly vytvořeny další tzv. pracovní trojky. Tento případ nastal i u veřejných zaměstnanců, kde bylo tvořeno hned sedm pracovních trojek – „*v každé zasedá jeden člen subkomise, jeden expert po úsek, který je projednáván a jeden dělník*“.¹⁴⁶

Společně s ustanovením subkomisí a pracovních trojic proběhlo i sepsání pracovních směrnic, podle kterých se měly subkomise řídit, schváleny byly 24. září. V nich bylo stanoveno, že předsedy a členy subkomisí jmenuje výhradně generální sekretariát ÚAV NF v dohodě s Komisí pro očistu veřejného života a řeší pouze ty případy, které jí byly generálním sekretariátem předány. „*Každá věc bude projednána*

¹⁴³ Podle rozhodnutí ÚAV NF byly zřízeny při Ústředním akčním výboru slovenské Národní fronty také příslušné subkomise, které jako subkomise v Čechách předkládaly návrhy na rozhodnutí. Národní archiv Praha (NA Praha), Ústřední akční výbor Národní fronty (ÚAV NF), kart. 100/2a, Očista různé.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Mezi další členy patřil Dr. Kamil Fabián, ministerstvo vnitra, Dr. Vladimír Lutovský, úřad předsedy vlády, Oldřich Pechník, tajemník a Richard Hradec, tajemník. Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

na základě přednesu zpravodaje. Po projednání platí zásada jednoduchosti a stručnosti. Subkomise se bude řídit bedlivě a svědomitě věcnými požadavky očisty veřejného života s hlediska událostí únorových, tedy s hlediska spravedlivého vůle pracujícího lidu,¹⁴⁷ stojí ve směrnicích. Subkomise tak v jednotlivých případech mohla rozhodnout trojím způsobem – za první, že není důvod k revizi a nebude se tedy vůbec revizním opatřením zabývat, za druhé, že nešlo o opatření náležejícím akčním výborům podle zákona O úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů a za třetí, že podá návrh na vyřešení nesrovnalostí. Jedno z těchto řešení pak bylo zasláno komisi pro posouzení.

Z tohoto popisu je patrné, že velký prostor k přešetřování a revidování subkomisím dán nebyl a místo rozboru jednotlivých případů z právního a osobního hlediska docházelo k neustálým zamítnutím. Tvrzení lze doložit i čísly – celkem ke generálnímu sekretariátu došlo 3105 žádostí o přešetření, z toho 1462 bylo předáno subkomisi pro veřejné zaměstnance. Celkové hodnocení vyšetřování těchto žádostí je více než úsměvné – zamítnuto 1387 žádostí, návrh na změnu byl podán v 68 případech, vyhověno bylo pouze 7 žadatelům.¹⁴⁸ V ostatních subkomisích byla situace velice podobná. Je tedy možné, že celý program pro revizi výsledků očisty byl spíše velice dobře naplánovanou akcí, která měla především sloužit pro utišení vlny nespokojenosti, než aby přispěla k opravdové a důsledné revizi rozhodnutí akčních výborů. (Příloha č. 14.)

Komise mimo případy odvolání řešila i problémy jiného druhu. K nejčastějším dotazům a připomínkám patřila otázka zařazení postižených únorovou očištěnou znovu do práce (Příloha č. 15.). Toto téma se řešilo na mnoha schůzích, které probíhaly při generálním sekretariátu akčních výborů a vzniklé oběžníky byly následně rozeslány jak k jednotlivým odborům, tak i k nižším akčním výborům. Pro zařazování postižených do práce začaly platit zásady, že nesměli být zaměstnáni „zvláště v závodech zvláště důležitých pro obranu státu, v ústředních podnikových ředitelstvích a ve veřejných úřadech“.¹⁴⁹ Další podmínkou bylo, že postiženému nesměl vzejít oproti stavu před očištěnou hmotný zisk a zpětně tak měli být přešetřeni i ti, kteří již do pracovního procesu

¹⁴⁷ NA Praha, ÚAV NF, kart. 100/2a, Očista.

¹⁴⁸ Souhrnná čísla ze dne 23. září 1948. V následujících letech žádostí přibývalo a celkový počet vystoupal na 5 611 odvolání, kolik však z tohoto počtu putovalo do sféry veřejných zaměstnanců, nelze z dochovaného materiálu zjistit. NA Praha, ÚAV NF, kart. 100/2a, Očista různé.

¹⁴⁹ Tamtéž.

byli znovu zařazeni. Je tedy patrné, že komise před sebou měla velice nelehký úkol, jehož plnění se táhlo několik měsíců. Práci komisi ztěžoval i fakt, že tato opatření byla považována za výchovná. Plyne z toho, že v průběhu několika měsíců a let „*mohl být prokázán kladný vztah k budovatelskému úsilí a člověk mohl být opětovně zařazen na odpovědnější místo*“.¹⁵⁰

Příkladem může být Jiří Roy Skřepek, jenž působil v Divadle města Žižkov. Pro svůj záporný postoj k lidově demokratickému zřízení byl vyloučen z divadelní činnosti. Při podání odvolání mu však bylo slíbeno, že po šesti měsících manuální práce se k divadelní činnosti může opět vrátit. Obdobnou situaci lze nalézt i u herce Františka Hurycha z Tylova divadla, kterému byl přislíben možný návrat po prokázání kladného postoje (samozřejmě až po uplynutí dvou až tří let). Jiřina Procházková ze Zemského divadla v Ostravě musela zase prokázat „*svůj kladný postoj ke státu, ROH a celé pracující třídě, dobrovolným jednoročním zapojením do pracovního a budovatelského úsilí, v práci manuální,*“¹⁵¹ až poté mohla pomýšlet na vrácení se k operetě. Samozřejmostí bylo i nastudování a následné přezkoušení z četby nejrůznějších knih – v materiálech o divadelní očištění lze vyčíst povinnou četbu Hewletta Johnsona: *Socialistická šestina světa*.

Popsání Komise pro očištění veřejného života, následné dělení na subkomise a další trojčlenné skupiny je možné chápat pouze v celkovém a obecném měřítku. Při vytváření subkomisí existovaly výjimky. Příkladem je právě situace v umění a kultuře. Zde vznikla zvláštní komise společná pro odbor filmu i divadla při 22. svazu ROH. Předsedou této komise se stal František Vlasák. Členy za divadlo byli Soňa Škodová, Lída Plachá, Vladimír Žďárský a za film Eduard Hoffman, Josef Vondrák a Václav Hunka.¹⁵²

Tato komise přešetřovala během své činnosti necelé dvě desítky případů, jak lze vyčíst z jednotlivých záznamů o jednání. Schůze se konaly jednou za týden, někdy za čtrnáct dní. Jedním z nejdiskutovanějších případů se stalo odvolání Hany Vítové, která byla obviněna z filmové činnosti za protektorátu a byl podán návrh na okamžité ukončení možnosti dalšího filmování. Právě proti tomuto rozhodnutí podala H. Vítová

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očištění v divadle.

¹⁵² Přisedící poradci Jaromíra Krýslůvá a Miroslav Kouřil, referent Jiří Balda. Tamtéž.

svou stížnost. Proti rozvázání pracovního poměru v Městských divadlech pražských se ke komisi odvolal i tamější režisér Jaromír Pleskot.¹⁵³ Za zmínku jistě stojí i absurdní případ Soni Červené. Té na základě podaného odvolání (projednáváno 8. září) byla umožněna opětovná umělecká činnost. Problém však nastal 27. září, kdy její případ byl přešetřovací komisí na základě nových svědectví a materiálů znovu otevřen. S. Červená byla okamžitě obviněna z protistátní činnosti během okupace. Největším trnem v oku byla její snaha získat říšské občanství v dubnu roku 1944 (obdržela jej v lednu 1945) tedy v době, kdy situace pro Německo byl již špatná – komise tedy z toho usoudila, že její smýšlení bylo zcela proříšské. Z tohoto důvodu jí byla okamžitě zakázána veškerá divadelní i filmová činnost.¹⁵⁴ Na dalších schůzích byl její případ znova prošetřován a ke komisi se dostávala další svědectví a spisy, k jakému výsledku však komise dospěla, v zápisech nenajdeme.

Proces revize jednotlivých případů byl komplikovaný a velice zdlouhavý. Jen případy H. Vítové a S. Červené se táhly až do listopadu 1948. Ve všech případech bylo vyslechnuto velké množství svědků a pracovalo se s nejrůznějšími udáními. J. Knapík ve své studii dodává, že věrohodnost těchto udání byla však více než sporná, a tak většina odvolání se spravedlnosti nedočkala.¹⁵⁵ Poslední záznam schůze přešetřovací komise 22. svazu ROH je datován ke dni 2. listopadu 1948. Jelikož zde bylo přislíbeno řešení dalších případů, lze usoudit, že komise zasedala dále i po tomto datu, avšak záznamy po 2. listopadu ve fondu chybí. Jak jednotlivé případy dopadly, ze záznamů nevyčteme. O činnosti dokonce nevyšla ani souhrnná zpráva. Konečné výsledky tak lze pouze odhadovat.¹⁵⁶

¹⁵³ Jaromír Pleskot byl obviněn z nerespektování politické linie ROH a náklonnosti k tzv. svobodě umění, z čehož vyplýval i výběr her, dále z negativního postoje k přeměně chápání veřejného života a kultury k socialismu, kritizovány byly i nepatřičné články, které byly otištěny v Mladé frontě a Divadelním zápisníku. 26. října mu byla udělena přísná důtka a bylo požadováno, aby J. Pleskot napsal odvolání proti otištěným článkům. Celý případ však uzavřen nebyl a bylo přislíbeno další šetření. Konečný výsledek však dohledat nelze, ve fondu SZUKS se zápisy dalších schůzí nenacházejí. Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Jiří KNAPÍK, *Akční výbory*, s. 469.

¹⁵⁶ Žádost zamítnuta Vlastovi Burianovi, Nataše Gollové, Lídě Matouškové, Haně Vítové, Soně Červené, Růženě Šlemrové, Bedřichu Veverkovi, Bohumilu Perlíkovi, Jaromíru Pleskotovi. Trest zmírněn Františku Hurychovi, Antonínu Klimešovi, Jiřině Procházkové, Jiřímu Roy Skřepkovi a Mirku Erbenovi. VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očista v divadle.

4. Nové úkoly akčních výborů – 1948-1953

4.1. Kultura a kulturní politika po vítězném únoru

Únor roku 1948 znamenal zásadní přelom ve vývoji českého kulturního života, což již bylo několikrát zmíněno. Politika prosazovaná komunistickou stranou již od podzimu roku 1946 se dočkala úplného uplatnění. „Únor umožnil KSČ právně upevnit existující stav v kultuře (...) a v podobě odpovídající jejich představám a její pozice se stala v kultuře neohrožená,“¹⁵⁷ uvádí ve své knize J. Knapík. Tato příležitost, která vedla k trvalému zisku moci, však musela být neustále podněcována a udržována tzv. novou kulturní politikou, a to obzvláště v prvních popřevratových letech.

K prosazení nové kulturní politiky mohlo dojít jen na základě centralizace a dohledu nad veškerým kulturním děním. K tomu posloužilo značné množství zákonů, které byly během roku 1948 hojně vydávány. Jednalo se o hudební zákon prosazený 25. března, divadelní zákon z 1. dubna, zákon o rozhlasu z 13. dubna a dále potvrzení znárodnění filmu z 13. dubna 1948.¹⁵⁸ Díky zákonům došlo k postupnému znárodnění jednotlivých odvětví kultury a jejich podřízení centrální moci. K znárodnění se připojil následně i průmysl polygrafický. Po přijetí nových zákonů byl vytvořen pomyslný most pro zásadní změny v divadelnictví a i ve filmové a ediční politice.

V divadle bylo hlavní snahou zrušit „nadbytek“ pražských scén a postupně vytvářet nové divadelní soubory v menších městech, tedy celé divadelnictví decentralizovat. Divadla se zároveň dostala do rukou Divadelní a dramaturgické rady pod vedením Miroslava Kouřila, který se stal jakýmsi „národním režisérem“. Větší pozornost však byla věnována filmu. Film byl považován za nejdůležitější projev umění, a to kvůli svému masovému rozšíření. Ve filmu „bylo první zásadou monopolní vlastnictví všech prostředků zpřístupňujících uměleckou tvorbu a kulturu vůbec, druhá definovala funkci kultury v totalitním režimu jako faktickou odnož propagandy“.¹⁵⁹

¹⁵⁷ J. KNAPÍK, *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948-1950*, Praha 2004, s. 39.

¹⁵⁸ Základ divadelního zákona byl položen již v roce 1945, kdy byla zřízena v rámci ministerstva školství a osvěty Divadelní rada jako poradní orgán. K úplnému prosazení komunistické diktatury však došlo až po únoru 1948, konkrétně tedy 1. dubna, kdy vznikla Divadelní a dramaturgická rada opět při ministerstvu školství a osvěty, předsedou byl ustanoven Miroslav Kouřil. Zároveň vznikla Divadelní propagační komise v čele s Janem Kopeckým. Dění ve filmovém průmyslu bylo zmapováno v jedné z předcházejících kapitol, po přijetí zákona se ředitelem nově vzniklého Československého státního filmu stal Lubomír Linhart, od léta 1948 Oldřich Macháček. J. KNAPÍK, *Únor*, s. 39.

¹⁵⁹ J. KNAPÍK, *Film a ideologie. Bída filmové politiky KSČ 50. let*, Proglas 7, 1998, s. 30-34.

Hlavní roli zde převzal stát a vznikl zde silný stranický aparát. Ten měl dohlížet na samotný výběr budoucích natáčených filmů, ale také na celý průběh natáčení.¹⁶⁰

V ediční politice bylo cílem proměnit strukturu veškeré vydávané literatury, na starost to připadlo tzv. Lektorské radě ÚV KSČ. „*V kapitalistickém systému byl spisovatel a nakladatel ovlivněn komerčními hledisky, v socialismu musí spisovatel přijmout určitou společenskou odpovědnost. Ukáznění spisovatele a jeho morálky je důležitá odpovědnost i jednotlivých nakladatelství,*“¹⁶¹ prohlásil Pavel Reiman, předseda Lektorské rady. Zde se protiváhou stala Ústřední ediční rada při ministerstvu informací, kde zasedala například Marie Majerová, Valtr Feldstein nebo P. Reiman. Její činnost byla potvrzena zákonem o vydávání a rozšiřování knih ze dne 24. března 1949. Součástí nové ediční politiky byla zároveň i likvidace soukromých nakladatelů, a tím zároveň i centralizace knižní produkce.¹⁶²

Situace vyznívala v prospěch komunistů, přesto se objevovaly ojedinělé snahy o zachování určité umělecké svobody. Rozporné reakce vyvolala Konference mladých spisovatelů na Dobříši (13.–18. března) – právě zde na konferenci se spisovatelé zavázali na jedné straně k socialismu a odpovědnosti k němu, na druhé straně požadovali uměleckou a vydavatelskou svobodu. „*Mezi socialismem s komunistickou tváří a uměleckou svobodou neviděli zásadní rozpor,*“¹⁶³ komentuje J. Knapík. Myšlenky, které zde byly předneseny, však neměly dlouhého trvání. Komunističtí funkcionáři, kteří měli na starosti kulturní politiku, samozřejmě nebyli s dobříšskou konferencí příliš spokojeni a jejich snahou bylo, aby myšlenky konference vyzněly do ztracena.¹⁶⁴

¹⁶⁰ V oblasti filmové tvorby vznikl ideologický spor mezi Kulturně-propagačním oddělením a ministerstvem informací. Zatímco lidé z okolí G. Bareše preferovali v první řadě propagandistický účinek, skupina V. Kopeckého se soustředila více na finanční potenciál filmu a pokoušela se spojit ideologické požadavky s jistou atraktivností filmu. „*Koncem roku 1948 se tak utvořil systém direktivního plánování filmové výroby, který sebou současně přinesl i velmi zbyrokratizovaný schvalovací postup, daný velkým podílem různých institucí na vzniku filmového díla. Bylo tak znemožněno, aby vzniklo opravdové umělecké dílo.*“ Na schválení vzniku filmu se podílely dva sbory – Filmová rada a Ústřední dramaturgie, jejichž pravomoci se značně překrývaly. Uvolnění napětí přinesl až pád Barešovy pozice z roku 1951, špatnou situaci ve filmu a zkratkování filmového průmyslu to však nepřineslo. Tamtéž, s. 30-34.

¹⁶¹ J. KNAPÍK, *Únor*, s. 101.

¹⁶² Mezi hlavní nakladatelství patřila Svoboda a Melantrich.

¹⁶³ J. KNAPÍK, *Únor*, s. 57.

¹⁶⁴ K zániku tzv. „ducha Dobříše“ jistě přispělo, když Jan Drda odmítl říci připravený závěrečný projev. Tím bylo již během konference dáno jasně najevo, jaký postoj KSČ ke konferenci zaujímá. Zároveň bylo znemožněno vydávání měsíčníku Mladý Únor, který měl navázat na jednání v Dobříši. Mnoho

Konference v Dobříši jasně ukázala, že umělci nejsou v chápání socialistického realismu jednotní a stále se objevovali lidé, kteří plně novou kulturní politiku neakceptovali. K manifestaci a propagaci myšlenek, které přinášela komunistická vláda, měl přispět Sjezd národní kultury konaný, 10. a 11. dubna 1948. Sjezdem se měl proklamovat jediný přípustný umělecký výrazový prostředek – socialistický realismus, avšak s ohledem na blížící se parlamentní volby se nejednalo o proklamaci důslednou, ale zůstávala spíše na úrovni doporučení, výzvy k jednotě a oficiální podpoře jednotné kandidátce Národní fronty. Určitou liberálnost, která byla na Sjezdu patrná, lze označit za pouhou taktiku před volbami. Komunisté si tím slibovali značnou politickou podporu umělců a zároveň se snažili poukázat před veřejností na jednotu a věrnost kulturní inteligence, která prošla sítím očisty akčních výborů. (Příloha č. 16.)

System nových zákonů, debat, konferencí završily parlamentní volby a vydání nové ústavy z přelomu května a června 1948. Bylo tak ukončeno přechodné období plné nejasností v názorech komunistického vedení a hledání nových prostředků k udržení nově nabitě moci. Období s posledním záchvěvem volnosti tak bylo vystřídáno obdobím nekompromisu. Za hlavní znak lze považovat konec specifické cesty k socialismu, což bezprostředně souviselo s evropskými politickými událostmi – konkrétně blokování části Německa Sovětským svazem nebo roztržka Sovětů s Jugoslávci. Tyto události naznačily, že hlavní slovo v sovětském bloku bude mít Sovětský svaz a jakákoli odchylka nebude akceptována.

V Čechách se tato situace odrazila 9. září, kdy předsednictvo ÚV KSČ schválilo politiku tzv. ostrého kurzu. Tato politika spočívala v přijetí nového zákona na ochranu celé republiky před údajnou reakcí. V oblasti kultury tak vznikl nový orgán Kulturní rada ÚV KSČ. V čele stál V. Kopecký, který spolupracoval se Z. Nejedlým i G. Barešem, jejím hlavním cílem bylo napomáhat při přestavbě mechanismu kulturní politiky.¹⁶⁵

účastníků konference zároveň bylo pokáráno za neakceptování socialistického realismu. Také vydání konferenčního sborníku bylo pozastaveno a následně i zcela zrušeno. Manifestace odborářů v Lucerně, která proběhla 16. března, tedy ve stejné době jako Dobříš, byla jistě reakcí na tuto konferenci. Zúčastnilo se jí přes 3500 odborářů a celá manifestace vyzněla jako volání po strukturální a obsahové proměně národní kultury. „Podle Josefa Smítala, předsedy AV Syndikátu českých výkonných hudebních umělců, činnost akčních výborů představovala pouhý začátek nového chápání společenské funkce umění a kultury, kdy je třeba vyměnit to publikum, které považuje koncerty a divadla za módní přehlídky, a nahradit jej novým, pro umění zaníceným publikem ze závodů a jiných pracovišť.“ Tamtéž, s. 60-62.

¹⁶⁵ Orgán Kulturní rada zaniká v létě 1951 při nové reorganizaci a se souvisejícími čistkami ve straně.

Politika ostrého kurzu se vyznačovala tvrdým postupem vůči všem nepřátelům režimu. Součástí také bylo přebudovat celý systém řízení kultury podle sovětského vzoru. J. Knapík uvádí: „*Období po vyhlášení tzv. ostrého kurzu charakterizovala vlna rychlé ideové radikalizace. Mluvčí kulturní politiky všemožně akceptovali společenské funkce kultury, její výchovný význam, optimismus, aktuálnost a především její závislost na vládnoucí ideologii. V praxi se to projevovalo zvláště ostrou vlnou kritiky uměleckých děl.*“¹⁶⁶ Nastalo období, kdy do českého prostředí naplno pronikla marxisticko-leninská ideologie a s tím i ideový monopol.

Vyhlášením ostrého kurzu bylo ukončeno několikaměsíční tápání a hledání možností, jak naplno prosadit novou kulturní politiku, z umělců a kulturních pracovníků se stali poslušní vyznavači komunistické koncepce. Nutno podotknout, že nešlo o nový a odlišný přístup. Rozdíl byl v tom, že cíle, které byly vytyčeny na Sjezdu národní kultury v dubnu 1948, byly od nynějška prosazovány důsledně a výhradně z mocenských pozic, jak uvádí J. Knapík.¹⁶⁷

V souvislosti s ostrým kurzem se hovoří o tzv. převodových pákách, tedy institucích a prostředcích, které přechod k nové kultuře umožňovaly. Jednalo se především o umělecké svazy – syndikátní forma, která umělce sdružovala, začala být nyní považována za zastaralou a překonanou, v souvislosti s novými idejemi vznikla myšlenka vytvoření nových organizací, tedy svazů. S jejich vytvořením souvisela i druhá vlna očisty a do svazů se tak mohli dostat pouze umělci, kteří prošli novou řadou zkoušek, které určovaly profesní způsobilost umělců. Hlavní roli zde hrálo Kulturní a propagační oddělení a Kulturní rada. Nově tak vznikl Svaz českých novinářů, Svaz českých spisovatelů, Svaz československých skladatelů a hudebních vědců a také Svaz československých výtvarných umělců.¹⁶⁸ Hovoří se také o Svazu československo-sovětského přátelství, jehož hlavní náplní byla popularizace Sovětského svazu, pořádání

¹⁶⁶ J. KNAPÍK, *Únor*, s. 121.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 132.

¹⁶⁸ Svaz českých novinářů vznikl v říjnu 1948 a jejím předsedou se stal Antonín Nedvěd, jenž byl také členem přípravného výboru Jiráskovské akce. Hlavní snahou svazu bylo především obrátit se na vnitrostátní problematiku a vést redaktory tisku k odpovědnosti za ideologický obsah tisku. Přípravy na vznik Svazu československých spisovatelů probíhaly již od listopadu 1948. Vznikly různé přípravné komise, které měly za cíl vybrat vhodné členy pro budoucí svaz (bylo vybráno 300 členů a dalších 120 kandidátů). Ustavující sjezd svazu spisovatelů proběhl v březnu 1949, předsedou se stal Jan Drda, ústředním tajemníkem Pavel Bojar. Svaz československých skladatelů byl ustanoven 14. května 1949, do čela se dostal šéf opery Národního divadla Otokar Jeremiáš. Hlavními hesly svazu se stala ideovost, lidovost a srozumitelnost. Svazu československých výtvarných umělců předsedal Alois Fišárek, který byl také členem kulturní komise ÚAV NF. Tamtéž, s. 144-154.

různých akcí (slavnosti, hry), působení ve školách, ale také zprostředkovávat např. i kurzy ruštiny.¹⁶⁹ Roli převodových pak hrály také akční výbory. Jejich hlavní náplní bylo starat se o zlidovění kultury, pořádat různé přednášky, besedy, hovory, ale také lidové oslavy, veselice a podílet se také na přípravě některých celostátních oslav.¹⁷⁰ Tzv. „páky“ se však přenášely i na regionální úroveň – na okresní národní výbory, jejichž úkolem bylo vytvářet kulturní plány obcí a dohlížet na kulturní dění v dané oblasti.

Přesun k ostrému kurzu by však nebyl možný bez silného stranického a vládního aparátu. K nejzákladnějším pilířům patřil Svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby (SZUKS), který vznikl již v roce 1946 a nyní začal představovat tvrdé ideologické jádro. V SZUKS byly sdružovány jednotlivé syndikáty, pozdější svazy i nejrůznější spolky.

Dále je nutné zmínit aparát KSČ, který stál na jedné straně pomyslných vah, reprezentovaný Kulturním a propagačním oddělením. V jeho čele byl stále G. Bareš. Celé oddělení se dělilo na čtyři odbory – a to odbor tiskový (reprezentovaný Bedřichem Voda-Pexou), agitační (Jiří Hendrych), propagační (Arnošt Kolman) a kulturní (Lumír Čivrný, který byl vystřídán Miroslavem Kouřilem). Dále ke Kultpropu patřilo i Lektorské oddělení, které mělo na starosti především ediční politiku a oddělení zahraniční.¹⁷¹

V protíváze aparátu KSČ existovala jednotlivá ministerstva, v oblasti kultury se jednalo o ministerstvo informací a osvěty, reprezentované od roku 1945 V. Kopeckým. I ministerstvo se členilo na několik odborů, za zmínku jistě stojí odbor filmový, jenž byl řízen Vítězslavem Nezvalem, odbor rozhlasu s Františkem Halasem (od roku 1949 nastoupil Ivan Olbracht), divadelní odbor (Josef Toman) a knižní oddělení (Bohumil Novák). Styk se zahraničím připadl Lumíru Čivrnému, který předtím působil v Kulturně propagačním oddělení.¹⁷² (Příloha č. 17.)

Obě oddělení, jak kulturně-propagační, tak i ministerstvo, byla ve svých pozicích velice silná. Avšak při snahách o upevnění ještě větší mocensko-politické pozice docházelo ke střetům. Vystala tak otázka, kdo bude mít větší vliv na řízení kultury, jaký bude vztah ke kulturnímu dědictví i modernímu umění a jaké metody při

¹⁶⁹ Svaz československo-sovětského přátelství vznikl již 22. února 1948.

¹⁷⁰ Více na téma akční výbory, jejich činnost a soulad s novou kulturní politikou v následující kapitole.

¹⁷¹ J. KNAPÍK, *Únor*, s. 67.

¹⁷² Tamtéž, s. 71.

prosazování nové kulturní politiky budou uplatňovány. Zatímco V. Kopecký se obklopoval starší generací umělců (V. Nezval, F. Halas, I. Olbracht, M. Majerová, L. Štoll a další) a politiku tvořil pomocí osobních vztahů, což se zdánlivě jevílo přátelským a liberálním, tak G. Bareš uplatňoval důsledně byrokratickou metodu, pro kterou byla důležitá ideovost a političnost umělecké tvorby.¹⁷³ K zintenzivnění střetů výrazně došlo po vyhlášení „ostrého kurzu“.

Napjatou atmosféru v kultuře pomohly pročistit události v české politice z přelomu let 1951-1952. Základem bylo obvinění některých členů stranického aparátu ÚV KSČ z protistátní činnosti. Celá situace souvisela se zostřeným třídním bojem proti vnitřním nepřátelům, jehož základ byl položen v sovětském Rusku. Tento boj se přesunul i do českého prostředí, kde došlo k odhalení protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Právě obvinění a následná poprava R. Slánského vyvolala znejistění a obavu v kruhu samotného Kulturně-propagačního oddělení. Drobná sebekritika na sebe nenechala dlouho čekat. V. Kopecký využil příležitost, která se zde naskytla, a celé Kulturně-propagační oddělení obvinil z vytváření tzv. „antigotwaldovského“ centra. G. Bareš se zmohl pouze na pasivní činnost a celé jeho oddělení se tak octlo v troskách. Spor o moc byl vyřešen.

O následujícím období Jiří Knapík hovoří jako o tzv. počátku „tání“ v české kultuře, avšak tání opravdu pouze v uvozovkách. *„Pád Slánského a mocenského postavení sekretariátu ÚV KSČ na přelomu let 1951 – 1952 tedy neznamenal pro českou kulturu obecně východisko z těžké krize; ideologické kleště nadále pevně svíraly kulturní vývoj a deformovaly jej v duchu nově vzniklé situace.“*¹⁷⁴ Přesto vyřešení sporu v kulturní politice přineslo jeden nepopiratelný klad. *„Porážka barešovského křídla zřejmě uchránila některé tvůrce, zvláště ze starší generace, od ještě většího přizpůsobení se totalitní moci a zamezila přeměně umělecké tvorby v plochou ideologickou šablonu. Z tohoto pohledu byl Slánského a Barešův pád pro českou kulturu pozitivním signálem, nikoli však osvobozující vydechnutí, protože tomuto nebezpečí zabránil před dogmatikem Barešem jen o něco menší dogmatik Kopecký,“*¹⁷⁵ komentuje nově vzniklou situace opět J. Knapík.

¹⁷³ Tamtéž, s. 176-182.

¹⁷⁴ J. KNAPÍK, *K počátkům „tání“ v české kultuře 1951-1952*, Česká literatura 2, 2000, s. 180.

¹⁷⁵ Tamtéž.

Hlavní slovo v kulturní politice tak získal V. Kopecký a jeho spolupracovníci – především Ladislav Štoll a Jiří Taufer, kteří se stali hlavními řečníky v oblasti teorie kultury, estetiky a sociálního realismu.

4.2. Akční výbory v souladu s novou kulturní politikou

Role převodové páky se akční výbory ujaly s vervou sobě vlastní. I když akce očisty byla na poli kultury dokončena, očištění společnosti však pokračovalo v oblastech jiných, které jistě stojí za malou odbočku. „Reakční živly“ bylo možné najít v organizaci Sokol. Právě v Sokolu měla komunistická strana po únoru 1948 (ale nutno podotknout, že i po květnových volbách) stále velice nízké zastoupení, tím pádem očista provedená akčními výbory nemohla plně splnit očekávání komunistických funkcionářů. S přibývajícím tlakem komunistů rostla i moc akčních výborů v této organizaci. Sokolské komise AV NF, které brzy vznikly v každém kraji, plnily tři důležité úkoly – jednak provést konečnou očistu sokolských řad od nepřátel lidově-demokratického režimu, provést nábor nových členů a postupně sjednocovat všechny sportovní složky v Sokole. Zvýšit pozornost pak měly akční výbory také při sletu Sokola u pohřbu E. Beneše a předejít případným nepokojům. Zprávy o důležitosti situace kolem Sokola se objevovaly v každém zápise schůze akčních výborů v každém kraji v průběhu celého roku 1948.¹⁷⁶

S obdobnými problémy se komunisté potýkali i v rámci římskokatolické církve. Akce, které proti jednotě a odporu katolické církve proběhly, koordinovala katolická komise v rámci ÚAV NF. Komise se především snažila zapojit jednotlivé kněží do budovatelských úkolů nového státu. V některých krajích byli dokonce kněží nabádáni, aby do svých kázání přímo zahrnuli podporu novému režimu. Přesto výsledky nebyly takové, v jaké KSČ doufala. Katolická církev byla nadále chápána jako opoziční až nepřátelská síla, podřízena výhradně Vatikánu. Ani omezení tisku, činnosti spolků či zabírání škol odpor církve v této chvíli nezlomilo.¹⁷⁷

¹⁷⁶ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Zápisy schůzí.

¹⁷⁷ Tvrdý boj KSČ zahájila až v roce 1950, kdy se rozhodla pro různou perzekuci. Ta zahrnovala podřízení církve státnímu dohledu, rušení klášterů a internování příslušníků mužského i ženského řádu (označované jako „Akce K“ a následně „Akce Ř“). Řízení církevní politiky převzal nově zřízený Státní úřad pro věci církevní, v jehož čele stál nejprve A. Čepička, později na jeho místo nastupuje Z. Fierlinger. Aby se katolická církev zachránila, byla nucena zahájit jednání i za cenu velkých ústupků a následně 12. března 1951 přijmout podmínky, které jim byly nabízeny. Struktura katolické církve tak byla rozrušena. K. KAPLAN, *Československo v letech 1948 - 1953*, s. 30.

Dalším problémem nově budovaného státu se stala malá politická angažovanost zbylých nekomunistických stran. I s touto otázkou se potýkaly akční výbory. Jejich zapojení do budovatelských úkolů se stalo prioritou, avšak odezva strany lidové i socialistické byla nepatrná. *„Možné říci, že více elánu a dobré vůle ke spolupráci projevuje téměř všude strana lidová. Socialisté vykazují málo aktivity, ačkoli právě tam by se dalo předpokládat více dobré vůle pro spolupráci. Je to jistě také tím, že kádry socialistů byly únorovými událostmi více rozbity, organizační síť zpřetrhána, mnoho poctivých funkcionářů přešlo do KSČ a ostatní se jen neradi zúčastní nějaké akce, v níž by měli dát otevřeně najevo svůj kladný poměr k lidově demokratické republice,*¹⁷⁸ je možné číst v zápisech ze schůzí krajských akčních výborů. Dále se uvádí: *„zprávy z krajů ukazují, že aparáty obou stran vyžadují bezpodmínečně nutnost přebudování tak, aby byly demokraticky změřeny, vyžadují vybudování spolehlivých kádrů funkcionářů, kteří by zaručovali, že obě strany se zapojí účinně do budovatelské práce a že za žádných okolností se nestanou základnami reakce. AV se musí soustředit na to, aby ve funkcích těchto stran i aparátu socialistů i lidovců byli jen spolehliví lidé.*¹⁷⁹

Nejdůležitější úkoly byly rozděleny. Počítalo se s jejich okamžitým vyřešením, avšak situace okolo Sokola, církve i politických stran jednoduchá nebyla a řešení úkolů bylo neustále přenášeno na další schůze. Zmínky se objevují v zápisech i z roku 1951. Nebude odvážné tvrdit, že akční výbory na tyto úkoly samy nestačily – sice na nekomunistické strany stále dohlížely akční výbory, avšak na pomoc v otázce církve brzy vnikl Státní úřad pro věci církevní, pro otázky Sokola zase vznikl Státní výbor pro tělovýchovu a sport.

Aby toho nebylo málo, přibývaly akčním výborům postupně od léta 1948 další a další úkoly. Jednalo se především o úkoly budovatelského charakteru. Mezi hlavní patřilo zajištění plynulého průběhu žní a česání chmele, výzvy ke sklizním (lnu, okopanin atd.), upozornění na mandelinku bramborovou. Dále správná distribuce ovoce, zeleniny a dalších různých zemědělských plodin, také dodávky mléka, vajec i masa. Do jejich kompetence spadal i sběr odpadových hmot. Důležitým se stalo i organizování dobrovolných brigád ať v hornictví, hutnictví, stavebnictví i lesních pracích. Podílely se i na zřizování pracovních-výchovných táborů, kam měly být zařazeni: *„šmelináři,*

¹⁷⁸ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Zápisy schůzí.

¹⁷⁹ Tamtéž.

*sabotéři a osoby nehodící se svým životem mezi poctivé a pracující občany*¹⁸⁰
Samozřejmě se nesmělo zapomenout ani na odvolací komise, které byly zřizovány v každém kraji a které nepřestávaly řešit podaná odvolání.¹⁸¹

Je jasně vidět, že akční výbory se přímo podílely na přestavbě státu. Jak lze vyčíst z předcházejících řádků, úkolů, které akční výbory řešily, bylo nepřehledné množství. Nutno podotknout, že se jedná o neúplný přehled, ve kterém chybí oblast kultury. Jakou úlohu tedy hrála kultura v povinnostech akčních výborů a naopak, čím se akční výbory podílely na utváření kulturního života?

Předseda kulturní komise ÚAV NF Jan Drda prohlásil: *„Kultura není dekorativní ozdůbka, bižuterie. Kultura hluboce zasahuje do všech jevů lidského života v našem národním a politickém úsilí. Dnes, kdy celý národ velmi rázně vykročil na cestu k socialismu, na cestu, na níž se setkáváme s mnohým nepřátelstvím a nedorozuměním, ale cestu, kterou musíme naplnit – je znovu třeba, abychom si z kultury vykovali zbraň společenského pokroku (...). Víme, že tradice naší národní kultury jsou velmi pokrokové. Naše kultura nevyrostala z potřeb čistě estetických (...), naše kultura měla vždy tón mravního, národního, společenského a sociálního buditelství. To je specifický rys české národní kultury.*¹⁸² Přesně v duchu budovatelském byla celá kultura chápána a vyplývaly z toho hlavní požadavky, které byly na akční výbory kladeny ústředními institucemi. Hlavními hesly se staly – budování, koordinace, propagace a agitace.

Již ze schůze kulturních tajemníků a předsedů kulturní komise krajských akčních výborů NF ze dne 1. 12. 1948 vplynuly základní body, kterých se akční výbory měly držet. Hlavním se stal boj za dokončení dvouletého plánu, který měl postupně přejít v agitaci plánu pětiletého. Tato agitace zahrnovala především popularizaci *„nových pracovních metod směřující k probouzení tvůrčí iniciativy pracujících“* pomocí nejrůznějších besed.¹⁸³ Zároveň měly akční výbory spolupracovat s výbory národními i ROH, a tak přispět ke splnění úkolu v náboru nových pracujících. Akční výbory se měly také postarat o průběžné zveřejňování dosavadních výsledků při plnění hospodářských plánů. Dalším úkolem se stalo budování socialismu na vesnici. K tomu mělo docházet opět prostřednictvím besed, hovorů s rolníky a diskuzemi, při kterých

¹⁸⁰ Tamtéž

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Zápisy ze schůzí kulturních tajemníků KAV NF.

¹⁸³ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Organizační oddělení, 1951, různé.

mělo dojít k upevnění institucí JZD, rozšířit jejich členskou základnu a naučit zemědělce správně hospodařit.

Mezi lid měly akční výbory vnést i socialistickou kulturu. Tato úloha připadla především tzv. kulturním patronům - akce vznikla z iniciativy spisovatelů za podpory ministra J. Ďuriše.¹⁸⁴ Od října kulturní patrony převzal Ústřední akční výbor a byli zahrnuti do Referátu pro umění. Tito patroni měli za úkol jít na venkov, poznat lidi a na základě těchto poznatků vytvořit nová socialistická díla, na druhou stranu však měli svým postojem ovlivňovat i lid. Na lid měli působit pomocí literatury, hudby, písní a jiných forem umění (jako venkovské tance). „*Tedy na ty formy, které vzbuzují optimistickou náladu, zvyšují pracovní elán, pozvedají člověka vnitřně k nadšení pro věc budování lidové demokracie a socialismu*“.¹⁸⁵ Akce patronů se tak rozšířila i na hudebníky a výtvarníky. Vznikly tak patronátní trojky, kterým přicházely směrnice z nejrůznějších ministerstev (zemědělství, informací, školství) a bylo nutno přistoupit ke koordinaci, což se samozřejmě opět stalo úkolem akčních výborů. K tomuto účelu byla zřízena i speciální patronátní komise. Bylo velice důležité prověřit všechny patrony z politického hlediska, provést jejich školení a rozmístit je na okresy podle potřeb venkova (Příloha č. 18.). Právě zde nastal problém a začaly se ozývat negativní hlasy. Jednalo se v očích komunistů o velice důležitou otázku, a bylo proto nutné, aby se na vesnici dostali pouze vysoce politicky odpovědní a uvědomění činitelé. Byla rozvinuta debata, jestli spisovatelé (ale i hudebníci a výtvarníci) jsou opravdu schopni se této důležité úlohy chopit. Docházelo zde také ke střetům mezi patrony a osvětáři, kteří působili ve stejných krajích a jejich funkce se značně překrývaly. Otázka kulturních patronů byla několikrát nadnesena v nejrůznějších debatách, na samotných schůzích kulturních pracovníků, schůzích patronátních komisí i schůze Referátu pro umění. Výsledkem bylo, že celá akce patronů byla po několika měsících zrušena. Zajímavé však je, že oficiální souhrnná zpráva zahrnovala: „*Patroni svůj úkol vcelku splnili, nejsou tedy důvody pro pokračování v těchto formách činnosti*“.¹⁸⁶ Jestli opravdu došlo k naplnění funkce, je nevyřešenou otázkou.

¹⁸⁴ Julius Ďuriš (9. března 1904 – 18. února 1986). Již od roku 1945 zastával funkci ministra zemědělství a v této funkci setrval i po komunistickém puči. Od roku 1953 se stal ministrem financí.

¹⁸⁵ NA Praha, ÚAV NF, kart. 93. Přehled referátu pro umění.

¹⁸⁶ NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Zápisy ze schůzí kulturních tajemníků KAV NF.

Mohlo by se zdát, že instituci akčních výborů řídil Ústřední akční výbor, avšak nebylo tomu tak. Za vším stály jednotlivé komise, které vznikaly buď při samotných akčních výborech, nebo při kulturním oddělení ÚAV NF. Jednalo se o komise trvalé a komise vzniklé pouze za jediným cílem, jejichž existence trvala po dobu určité akce.

Ze stálých komisí jistě stojí za zmínku komise výtvarná, hudební a ochotnická. Schůze těchto komisí se konaly velice nepravidelně, jednou za měsíc, dva či za půl roku. Jaká byla náplň jejich práce? Samozřejmě opět dohled nad propagací socialistického vnímání celého kulturního života, jak stálo v provoláních při jejich ustanovení. Problémem však bylo, že ze zápisu schůzí se o náplni práce příliš debaty nevedly a může zde vzniknout pocit, že žádnou tvůrčí činnost ani nevykazovaly. Schůze se točily kolem neustálých reorganizací samotných komisí a nutnosti začlenit všechny organizace daného uměleckého oboru do příslušného Svazu. Příkladem může být právě situace v komisi ochotnické. Již v březnu zde byl podán návrh na sjednocení všech ochotníků, tímto úkolem byl pověřen akční výbor divadelních ochotníků, který měl zároveň některé „přebytečné“ soubory likvidovat. Až po dlouhých třech měsících se k tomuto návrhu vyjádřilo ministerstvo informací s tím, že všechny ochotnické spolky se mají registrovat do organizace Ústředí lidové tvorby (ÚLT),¹⁸⁷ při ÚLT by tak vznikl i ústřední akční výbor ochotníků. Konečné rozhodnutí však padlo až za další měsíc, tedy 13. července 1948, kdy ÚLT konečně vzniklo. „*Lidovou zábavou jest rozuměti činnost, která směřuje k osvěžení a rekreaci širokých vrstev lidových. Z této činnosti se vyjímá spor a tělovýchova*“.¹⁸⁸ Všechny ochotnické spolky, v jejichž programu byl jakýkoliv odbor lidové tvořivosti a zábavy, se nutně musel registrovat – pro zajímavost se jednalo o spolky výtvarné, recitační, loutkové, divadelní a maňáskové, lidových tanců národopisných, filmových, činností hravých a společenských (šachistů, hádankářů atd.), ale také sběratelských. Zápisy dalších schůzí ochotnické komise ani nově vzniklého ústředního akčního výboru ochotníků se však v archivním materiálu neobjevují. Otázkou zůstává, jestli utvořením ÚLT došlo k naplnění cíle ochotnické komise, nebo zda-li se zápisy schůzí pouze nedochovaly. Pro platnost prvního tvrzení svědčí situace

¹⁸⁷ Umění lidu zároveň plnilo i funkci nakladatelství. Důvodem bylo, „že kulturní skupiny trpí nedostatkem materiálu, který by byl kvalitou uměleckou i politickou hodnotný. Vydávání divadelních her a zpěvníků jsou roztržštěny v mnoha nakladatelstvích, které nemají styk s uměleckými soubory, nemohou proto náležitě organizovat distribuci a vydávají materiál nepřehledně. Zřízením nakladatelství bude dán reálný a hospodářský základ jednotné organizace amatérských kulturních pracovníků“. NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Ochotnická komise.

¹⁸⁸ Tamtéž.

v komisi hudební. Na počátku ustanovení stálo: „*Úkolem komise je střežit pokrokovou linii hudebního života, iniciativně zasahovat do všech oborů hudebních tak, aby hudba u nás našla nejširší uplatnění a nikdy neztratila přímý kontakt s nejširšími vrstvami lidu.*“¹⁸⁹ Ze zápisu schůzí však snaha o kontakt s nejširšími vrstvami lidu zmizela a vytratila se i iniciace o zásah do hudebního života. Opět hlavním bodem debat bylo slučování všech organizací do Syndikátu a následně vzniklého Svazu československých hudebních skladatelů a hudebních vědců, což bylo navrženo 11. června 1948. Avšak ani 2. října téhož roku ke konečnému rozhodnutí nedošlo a na řadu se dostaly další plány na reorganizaci a personálních změnách. Nic se nevyřešilo, další zápisy schůzí opět v archivu chybí. Dokonce i akčním výborem plánovaný sjezd hudebníků se neuskutečnil z důvodů nejasností v organizaci a politické liknavosti. Stejně tomu bylo i v komisi výtvarné – na schůzích zůstala samotná výtvarná činnost opomíjena, hlavní debata se točila okolo začlenění do ROH a organizační stánky věci.¹⁹⁰

Na literární tvorbu dohlížela komise knihovnická. Zde lze sledovat první zásahy, které se skutečně přímo dotkly kulturního života a ovlivnily větší masy lidí. Tato komise sice neměla přímo na starost spisovatele, ale zajímala se o samotné vydávání knih. Již 15. října 1948 bylo ÚAV NF doporučeno, aby vydal soupis závadné literatury, která měla být okamžitě stažena z knihoven. Jednalo se o nacistickou a fašistickou literaturu vydávanou během okupace, o literaturu protisovětskou a především literaturu brakovou, která se sice přímo politicky nevyjadřovala, ale podle zápisů a mínění funkcionářů škodila nejvíce. Odůvodnění vyloučení brakové literatury bylo velice složité a podle zápisů nemohla být zákonem přímo vyloučená. „*Musí se tedy prozatím pouze připravit její soupis a bude záležet na každém knihovníku, jak čtenářům vysvětlí, že se tyto knihy nebudou již půjčovat (jsou rozbité atd.)*“,¹⁹¹ stojí v zápisu ze schůze. O stažení těchto knih dbala právě knihovnická komise. Jejím druhým úkolem byla zároveň likvidace soukromých knihoven a dohlížení na knihovny spolkové.

Do poslední skupiny komisí lze zařadit komisi propagační, osvětovou a školskou a komisi pro koordinování celostátních oslav. Plán práce, který vznikl na celý rok,

¹⁸⁹ NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Hudební komise.

¹⁹⁰ Schůze výtvarné komise se sešla 23. dubna 1948, kde byly řešeny předpoklady pro sjednocení všech výtvarníků. Vznikl zde i návrh, aby byl Syndikát již postupně likvidován a na jeho místo měl vzniknout Svaz československých výtvarných umělců. Debaty pokračovaly na další schůzi (až) 10. června 1948, kde byl Svaz prohlášen za vrcholnou ideovou organizaci. Podrobný návrh o organizování krajských institucí i jiných spolicích, které by se ve svazu sdružovaly, měl přinést akční výbor. Zápis další schůze však chybí. NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Výtvarná komise.

¹⁹¹ NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Knihovnická komise.

zahrnoval dvě základní roviny – rovinu soustavné výchovy a akce ojedinelé, časově omezené. Komise se na soustavné výchově podílely jiným způsobem, přesto se jejich činnost doplňovala a někdy dokonce i překrývala, je proto možné určitého zobecnění. Tato výchova zahrnovala různé kurzy a série přednášek, které měly pomáhat při výchově lidu v nauce marxismu-leninismu. Cílem bylo i vychovávat k pracovní morálce, k socialistickému cítění a myšlenky člověka nasměrovat ke kolektivnímu vlastenectví. Měly se starat o výchovu mládeže (v domech mládeže, v táborech, rekreačních zařízeních ve spolupráci se Svazem české mládeže) a žen (zapojováním žen do výroby a ke ctění rodiny). Vše opět ve jménu agitace. Tato úloha připadla především osvětovým pracovníkům, kteří ve spolupráci s odborníky (ale také s kulturními patrony, o nichž byla zmínka v předcházející části) měli mezi lidmi působit a vychovávat je. Důležitá byla i výchova uměním, která měla „doplňovat svými prostředky státně politickou i hospodářskou výchovu lidu“,¹⁹² a to především distribucí děl podporující socialistické umění. Vychovávat mělo divadlo, zpěv, tanec, film i výtvarnictví, důležitá byla i hudba: „Mají být zřízeny hudební a pěvecké komise v krajích. Organizovat se zájezdové soubory. Hudební výchova bude probíhat ustálenými formami (úterky, besedy atd.). Východiskem je propagace národní a slovanské písně, jakož i nácvik a propagace masových revolučních písní.“¹⁹³

K prohloubení budovatelského a socialistického smýšlení měly přispět i slavnosti a celonárodní akce. Již bylo zmíněno, že na jejich organizaci se podílely především komise propagační, osvětová a školská, velice důležitou roli zde však hrála také komise pro koordinaci celostátních oslav. K těmto komisím se připojovaly další jednotlivé komise, které vznikaly opět při akčních výborech a jejich činnost a doba trvání byla vždy spojena s přípravou dané oslavy, svátku či jiné akce. (Příloha č. 19.)

ÚAV NF hrál při organizování slavností podstatnou roli. Při komisi pro koordinaci oslav při ÚAV NF byl připraven „Přehled státně politických akcí, významných výročí a jubileí na rok 1953“.¹⁹⁴ Podobné projekty vznikly i v letech minulých. Ke komisi pro koordinaci celostátních oslav, ale i k samotnému ÚAV NF

¹⁹² NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Osvětová a školská komise.

¹⁹³ Zajímavým by jistě bylo přiblížit, jakým způsobem se divadlo, film i hudba podílely na výchově lidí. Bohužel opět ze zápisu schůzí, především osvětové komise, která zde hrála roli nejdůležitější, se o konkrétním postupu nedočteme. Vše je uvedeno nejasně, a to pouze pomocí výsledků, které mají být dosaženy. Jakým konkrétním způsobem se k nim přiblížit se zde však neuvádí. Tamtéž.

¹⁹⁴ NA Praha, ÚAV NF, kart. 58, Návrhy na kalendář akcí, oslav.

postupně chodily návrhy různých organizací, ke kterým svátkům se jaká instituce připojí a jakým dílem a činností k budování socialismu přispěje. K nejdůležitějším spolupracujícím patřil Svaz československo-sovětského přátelství (SČSP), Česká obec sokolská, Československý svaz žen a Československý svaz mládeže. Návrhy na různé akce přicházely také z nejrůznějších svazů, ať to byl Svaz spisovatelů, výtvarných umělců či hudebních skladatelů. K oslavám přispěl i Svaz bojovníků za svobodu či Československý červený kříž. Nesmělo se zapomínat ani na práci ministerstva informací a osvěty a také na ÚRO. Sjednocení návrhu těchto jednotlivých organizací měla na starost právě komise pro koordinaci oslav. Jaké oslavy a svátky byly v očích tehdejší společnosti a funkcionářů považovány za nejdůležitější?

Nejvíce času, prostoru a také materiálních prostředků bylo věnováno na neustálému utužování vztahu se Sovětským svazem. K tomuto účelu byl navrhnut plán „Měsíce československo-sovětského přátelství“, který se konal od 7. listopadu (výročí Říjnové revoluce) do 12. prosince (uzavření spojenecké smlouvy se SSSR z roku 1943).¹⁹⁵ Akce, které celý podnik měly doplňovat, zahrnovaly opět cyklus přednášek, lidové kurzy ruštiny, týden sovětské knihy a tisku, také besedy o sovětské literatuře, představení sovětských filmů a divadelních her.¹⁹⁶ Akční výbory se staraly o to, aby „Měsíc československo-sovětského přátelství“ získal politický podtext, zajišťovaly také masivní účast na všech probíhajících akcích a samozřejmě všechny doprovodné akce plánovaly. Pro oslavu „Měsíce československo-sovětského přátelství“ se stal velice důležitý rok 1953. V tomto roce uplynula doba 10 let od uzavření spojenecké smlouvy se SSSR a k tomuto výročí ÚAV NF naplánoval ve spolupráci SČSP velkolepou akci ve Smetanově divadle,¹⁹⁷ která se konala 12. prosince. Akce zahrnovala vystoupení předních hudebníků Národního divadla¹⁹⁸ a zúčastnili se jí nejvyšší představitelé ČSR i zahraniční hosté.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Konec oslav Měsíce československo-sovětského přátelství byl někdy stanoven i na 5. prosince, tedy na den, kdy byla přijata v SSSR v roce 1936 Stalinská ústava.

¹⁹⁶ Přednášky zahrnovaly téma: sovětská mírová politika, SSSR buduje komunismus, sovětská demokracie a ústava, věrnost SSSR. NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Zápisy ze schůzí organizačního sekretariátu.

¹⁹⁷ Divadlo bylo po osvobození v roce 1945 k dispozici nově ustavenému Divadlu 5. května, v roce 1948 bylo připojeno k Národnímu divadlu. 5. května 1948 došlo k jeho přejmenování a vzniklo Smetanovo divadlo. Svou nezávislost získalo až v roce 1992, v této době byl změněn i název na Státní opera Praha.

¹⁹⁸ Ve Smetanově divadle zazněly skladby: od Bedřicha Smetany předehra a jiné skladby z Prodané nevěsty, melodie Labutího jezera od P. I. Čajkovského, předehra k opeře Čert a Káča od Antonína Dvořáka, Smetanova Hubička atd. NA Praha, ÚAV NF, kart. 58, 10 let smlouvy se SSSR.

¹⁹⁹ Slavnostního koncertu ve Smetanově divadle se zúčastnil A. Čepička, A. Novotný, V. Kopecký, J. Uher, Z. Nejedlý, J. Ďuriš a další ministři. Mezi zahraniční hosty patřil sovětský velvyslanec v Praze

Jako výraz podpory sovětské politiky se stala agitační činnost okolo usnesení ze Světového kongresu obránců míru z roku 1950.²⁰⁰ V českém prostředí se tato propagace odrazila všestrannou podporou míru a mírového hnutí. Úkolů se chopili krajské, okresní i místní akční výbory. Jejich hlavní náplní bylo opět pořádání přednášek, podněcovat budovatelské úsilí a rozhlasem i tiskem hlásit průběh mírové kampaně.²⁰¹ K velkým slavnostem patřilo uctění památky Ležáků a Lidic a akce s názvem „Již nikdy Mnichov“, které měly manifestačně vyjádřit protest proti remilitarizaci Německa, což bylo plně v souladu s propagací míru.²⁰²

K utužení vztahu se SSSR mělo přispět i navázání kulturních vztahů s ostatními státy sovětského bloku. Sám ÚAV NF podal návrh na pozvání některých zahraničních souborů do Československa - v listopadu 1952 dorazil gruzínský soubor lidových tanců, v červnu 1953 zase umělecký soubor Bulharska. ÚAV NF byla vydána žádost o spolupráci všech složek NF, samy akční výbory se staraly o obecné přípravy a distribuci vstupenek na hlavní akce.

Většina oslav, které se v Československu pořádaly, byla v budovatelském duchu. K svátkům patřily každoročně konané májové oslavy, jejich hlavním organizátorem se staly opět akční výbory. Ty organizovaly především předmájové soutěžení, agitačně zaručovaly zvýšení práce do budoucna a vyvrcholením bylo vyhlášení pracovních výsledků. Na pomoc byly ve všech krajích, okresech i obcích při akčních výborech

N. P. Firjubin se členy velvyslanectví, velvyslanci a vyslanci lidově demokratických a spřátelených zemí v čele s velvyslancem Polské lidové republiky Wiktorem Groszem a zástupcem Všesvazové společnosti pro kulturní styky se zahraničím v ČSR J. M. Rjabov. Tamtéž.

²⁰⁰ V usnesení byla vyjádřena obava nad hrozbou atomové zbraně a žádost nad jejím bezpodmínečným zákazem. První, kdo by použil atomovou bombu, měl být okamžitě považován za válečného zločince a podle toho s ním mělo být jednáno. Na závěr byla zapojena i výzva pro všechny lidi na celém světě, aby toto usnesení podepsali. Podpisová akce se dostala samozřejmě i do ČSR.

²⁰¹ Přednášky proběhly na téma o americkém imperialismu, o remilitarizaci Německa a mírové řešení německé otázky a o mírových návrzích Sovětského svazu. NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Komise pro koordinaci celostátních oslav.

²⁰² Na akcích se akční výbory především podílely při zajišťování masivní účasti. Dalším úkolem se stalo zajištění dostatku propagačního materiálu – při akci „10. výročí lidu“, tedy uctění památky Ležáků a Lidic v roce 1952, se jednalo o zajištění krátkého filmu se záběry o zničení těchto dvou vesnic, pořádání manifestační výstavy budovatelských výsledků (jako symbol budování průmyslu a silného lidově-demokratického ČSR), vydávání nejrůznějších plakátů i brožur. Při akci „Již nikdy Mnichov“ byly žádány místní akční výbory, „*aby při zajišťování masové účasti obyvatelstva byly plně nápomocny místním osvětovým radám.*“ Jejich spolupráce byla vyžadována opět při zajištění účasti na nejrůznějších manifestacích, které probíhaly v každém kraji a jejich hlavním úkolem bylo „*seznámit občany s mezinárodní situací, ukázat jim, jak a kým byl připravovaný Mnichov, kdo nyní nastoupil na místo Hitlera, že se jedná o americké imperialisty, ukázat na nebezpečí, které hrozí ve znovuvybrojení Německa a Japonska.*“ NA Praha, ÚAV NF, kart. 58, 10. výročí lidu. NA Praha, ÚAV NF, kart. 57, Již nikdy Mnichov.

zřizovány tzv. májové výbory, skládající se ze všech složek NF. „Tyto komise odpovídaly za průběh, obsah, výzdobu i ráz májových oslav. Při okresních májových výborech byly ustaveny různé komise, např. organizační, programové, finanční, dopravní apod.“²⁰³ Sjednotit činnost všech složek bylo namáhavé a časově náročné. Z důvodu usnadnění koordinace vydával ÚAV NF agitační májové brožurky, programová hesla, která měla být otištěna na prvních stránkách všech deníků, plakáty i pozvánky na májové oslavy.²⁰⁴ (Příloha č. 20.)

Důležitým svátkem, jehož prostřednictvím se také vyzdvihovalo budovatelské úsilí, se stalo narození prezidenta K. Gottwalda. „Dne 23. listopadu (rok 1948) budeme poprvé oslavovat narozeniny Klementa Gottwalda jako prezidenta republiky. Půjde tedy o oslavu velmi významnou, které musí akční výbory NF věnovat tu největší pozornost. U příležitosti narozenin musíme objasnit celé české veřejnosti dějinnou cestu pana prezidenta, která zobrazuje třicetileté úsilí pracujícího lidu o socialismus, U nás je socialismus nerozlučně spjat se jménem prezidenta Klementa Gottwalda, předbojovníka a skutečnovatele. Ukážeme, jak v dobách první republiky a zvláště v době Mnichova vedl revoluční dělnické hnutí do boje za obranu republiky proti zradě a kapitulantství buržoazie, jak v letech národně osvobozenického boje stál v čele zápasu za novou lidově-demokratickou republiku, vytvořil NF a Košickým programem položil základy nové republiky vyvíjící se k socialismus,“²⁰⁵ je uvedeno v oběžníku generálního sekretariátu ze dne 4. listopadu 1948, který byl určen všem krajským, okresním i místním akčním výborům. Pomocí oslav narozenin měl být lid upozorněn na blížící se konec dvouletého plánu a naopak pozvolný vstup do plánu pětiletého. Důležité bylo manifestačně dokázat rozsáhlé budovatelské výsledky, k tomuto účelu byla naplánovaná akčními výbory akce „týden vzorné práce“ resp. „Gottwaldův týden“. Jednalo se o několik dní před prezidentovými narozeninami, které byly zasvěceny zvýšení výkonu pracujících, zrychlující se produkci, odstranění absence a zahálky. Pokyny platily jak pro zemědělství, průmysl i všechny úřady, dokonce i školy. Výsledky „vzorného týdnu

²⁰³ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Zápisy ze schůzí organizačního sekretariátu.

²⁰⁴ V souvislosti s politickým vývojem byl i májovým oslavám dán nový ráz. Síla mírového hnutí se dotkla i oslav 1. máje. „S prezidentem Gottwaldem vpřed – za mír a socialismus, Se Sovětským svazem za mír. Májové oslavy jsou manifestací mezinárodní solidarity dělnické třídy a pracujících celého světa v boji za mír proti zločinným válečným plánům imperialistů, proti remilitarizaci západního Německa, rovněž manifestací spojení a věrnosti našeho lidu Sovětskému svazu a generalissimu Stalinovi,“ vydalo předsednictvo ÚAV NF roku 1951. NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Komise pro koordinaci celostátních oslav.

²⁰⁵ NA Praha, ÚAV NF, kart. 57, 52. narozeniny Klementa Gottwalda.

práce“ pak měly jednotlivé instituce posílat ke kulturnímu oddělení ÚAV NF, které výsledky zpracovalo a oficiálně vyhlásilo. V den narození byly K. Gottwaldovi výsledky oficiálně předány.²⁰⁶

Samotný „týden vzorné práce“ byl samozřejmě doplněn kulturním programem. Jednalo se o slavnostní koncerty,²⁰⁷ akademie a besedy s kulturně politickým programem, otištění vhodných článků v tisku, popř. i vydávání knih týkající se K. Gottwalda. Hlavním pořadatelem byly akční výbory s osvětovými radami, společně měly zajistit spolupráci všech složek NF. Do oslav prezidentových 52. narozenin se následně zapojilo i ministerstvo informací a osvěty, Svaz české mládeže, SČSP, rozhlasoví, filmoví i hudební pracovníci. Svou úlohu sehrála i Rada žen nebo i Sbor národní bezpečnosti. Zapojili se i někteří kulturní a vědečtí pracovníci svým veřejným blahopřáním (panu prezidentu popřál např. rektor Univerzity Karlovy J. Mukařovský, profesor L. Štoll, spisovatel V. Řezáč., spisovatel Josef Toman, režisér a hudební skladatel E. F. Burian, spisovatelka Marie Pujmanová nebo zaměstnanci divadla D49 aj.).²⁰⁸ (Příloha č. 21.)

Nejrůznější oslavy umožňovaly také vyzdvihnout českou minulost. K takovým svátkům patřilo i uctění památky Mistra Jana Husa, konané mezi 3. a 4. červencem. Hlavním organizátorem byl výbor pro Husovy oslavy ustanovený akčním výborem, který byl zpětně i akčním výborem řízen.²⁰⁹ Smyslem těchto oslav bylo připomenout slavnou českou minulost a její vazby na dnešní dobu. K tomu účelu ideálně posloužily nejrůznější manifesty. Za vzorový příklad může sloužit manifest k Husovým oslavám v roce 1949: *„Mistr Jan Hus vyšel z prostého lidu, k prostému lidu mluvil (...), lidu dal promluvit v kostele českým zpěvem, mezi lidy odešel, když byl církevní klatbou vypuzen z Prahy, jménem lidu mluvil a zemřel v Kostnici (...). Lid po jeho smrti a s jeho jménem na rtech tento boj podnikl: v tábořském hnutí vytvořil pro sebe i pro jiné národy předobraz lidovlády. Byl-li Tábor nakonec poražen u Lipan, neznamenal to nikterak konec Husovy myšlenky jako hybné síly českých dějin (...). A tak i dnes, kdy náš národ*

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Ke koncertům byla doporučena hudba Josefa Stanislava Zpátky ani krok, Sláva naší vlasti, od hudebníka Seidla skladba Kupředu, zpátky ni krok! Dále různé budovatelské písně ze sborníku Zpíváme 1948, které vydalo ústředí KSČ. Dalším vhodným skladatelem byl L. Nejedlý se skladbou První dělník republiky. Již samotné názvy těchto skladeb vypovídají o tematickém rázu narozeninových oslav. Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Výbor pro Husovy oslavy se skládal ze zástupců akčních výborů, osvětových rad a složek NF. NA Praha, ÚAV NF, kart. 57, Husovy oslavy.

v nerozlučném bratrství s ostatními slovanskými národy nastupuje cestu k socialismu, jeví se nám Mistr Jan Hus jako předchůdce a příklad věrně živý.²¹⁰ Doložit, že komunisté se velice rádi považovali za pokračovatele husitské tradice, není vůbec obtížné.²¹¹ Mezi další svátky, které zdůrazňovaly českou minulost a na kterých se akční výbory podílely, patřilo například již zmiňované výročí okupace, výročí Slovenského národního povstání (29. srpna) nebo zdůraznění svatováclavské tradice.

Důležité bylo oslavovat i národní umělce. Za jednoho z nich byl považován i Julius Fučík. „*Úkolem a povinností je zabývat se jeho dilem a životem, aby jeho výše byla vyzvednuta za příklad jeho života a aby ještě se žhavějším zaujetím a láskou byl uskutečňován jeho odkaz,*“ stojí v prohlášení kulturního oddělení ÚAV NF.²¹² Ve všech krajích probíhaly kampaně, ve kterých byla zdůrazněna osobnost J. Fučíka. S jakou ideou byl spojován? J. Fučík byl prezentován jako: „*bojovník za socialismus, který chápal světodějnou úlohu Sovětského svazu a stal se jeho vášnivým propagátorem. Příkladný člověk – komunista, bojovník za mír, optimistický, ušlechtilý, radostný, hluboce vzdělaný, pevný v zásadách, pevně přesvědčeného o jistotě vítězství, a proto neohroženého bojovníka a příkladného revolucionáře.*“²¹³ Základem oslav se staly akce masového charakteru – opět formou přednášek a besed. Zároveň docházelo i k přejmenování některých objektů, které měly nést jméno J. Fučíka. V Bílině byl dokonce odkryt nově vybudovaný Fučíkův pomník. Podnět ke všem akcím opět vzešel z ÚAV NF, při něm byla zřízena zvláštní pracovní komise pro oslavy Julia Fučíka a dále i subkomise pro přípravu Fučíkova večera.²¹⁴ Hlavní práce zde přešla na jiné složky NF, akční výbory se staly dohlížiteli a vše kontrolovaly.²¹⁵ Obdobné oslavy (i když nutno podotknout, že v mnohem menším měřítku) se konaly na uctění památky Boženy Němcové, Aloise Jiráska, ale také Bedřicha Smetany a mnoha jiných.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Doprovodný program k Husovým oslavám v roce 1948 zahrnoval koncerty, pietní vzpomínkové akce, zapálení hranice a již zmíněné manifesty. Vyvrcholením oslav byl program dne 4. července, jenž byl zahájen projevem Z. Fierlingera, následoval chorálový zpěv a poslech státní hymny. Po skončení oslav následovalo divadelní představení husitské epopoje Karla Nového Česká bouře. Tamtéž.

²¹² NA Praha, ÚAV NF, kart. 58, Oslavy J. Fučíka.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Fučíkův večer se konal 7. září 1953 v pražské Lucerně. K uspořádání večera byla pověřena zvláštní komise při ÚAV NF. Večer byl zahájen státní hymnou ČSR i SSSR, následovaly projevy V. Kopeckého a sovětského delegáta Nikolajeva. Hlavním bodem bylo vystoupení souboru Julia Fučíka s předem pečlivě vybranými písněmi a skladbami. Na závěr pronesl několik slov o J. Fučíkovi V. Nezval a J. Werich. Tamtéž.

²¹⁵ Na konání oslav se nejvíce podílel ústřední, krajský a městský výbor KSČ, Československý svaz mládeže, SČSP, Svaz protifašistických bojovníků, Československý výbor obránců míru, Svaz československých novinářů, Svaz československých spisovatelů. Tamtéž.

4.3. Konec cesty akčních výborů

Po výčtu úkolů, který byl nastíněn v předcházející kapitole, je zapotřebí položit si několik zásadních otázek. Z jakého důvodu bylo právě na akční výbory ukládáno poměrně mnoho povinností? Jednalo se o úkoly důležité? Byly akční výbory opravdu nepostradatelné? Nemělo zvyšování počtu úkolů, které spadaly pod akční výbory, zakrýt pouze zmenšování jejich významu? Instrukce akčních výborů nebyla tak dokonalá, jak se navenek mohlo jevit. Pod většinou kulturních akcí byly sice akční výbory svým způsobem podepsány, ale jejich podpis s rostoucími problémy ztrácel váhu.

První problémy se začaly objevovat již v roce 1948, týkaly se organizace, vnitřního uspořádání i samotných členů akčních výborů. Dokládají to zápisy schůzí okresních i krajských akčních výborů. *„Poslední dobou prochází řadou OAV NF vnitřní krize. Hlavní příčinou nutno spatřovat v tom, že první a nejdůležitější úkol – očista veřejného života – byl již vesměs splněn a před mnohými funkcionáři se nyní zdánlivě uzavírá slibná perspektiva. To vede k stále většímu a většímu zanedbávání funkcí a snad i podceňování AV,“* je uvedeno ve zprávě z 18. srpna 1948.²¹⁶ K zanedbání práce docházelo však i z důvodu vytíženosti jednotlivých členů, kdy jedna osoba musela zastávat několik funkcí najednou. Z okresu Hradec Králové přišla zpráva: *„Na Novobydžovsku pracuje špatně místní AV NF – často je to zaviněno tím, že na jednu osobu v obci je soustředěno několik funkcí, které nemůže potom správně zastávat.“*²¹⁷ Je tedy samozřejmé, že věnovat se naplno všem povinnostem, bylo obtížné. Akční výbory začaly být také kritizovány pro svou strnulost, byrokratičnost a snad zbytečnou rozšířenost, jak stojí ve zprávě z Brna: *„Řešit co dál s AV – dát akčním výborům větší pružnost a navrhuje snížit počet členů AV.“*²¹⁸ Dalším problémem byla politická a pracovní věrohodnost samotných členů akčních výborů, což u organizace, která sama dbala na čistotu společnosti, bylo katastrofální: *„Problém je v tom, že výběru jednotlivých zástupců nebyla věnována potřebná péče, takže na odpovědná místa se dostali lidé nevhodní, nebo přetížení jinými funkcemi, takže na činnost AV NF jim nezbývá čas. Rovněž rozdělování práce v jednotlivých komisích nebylo prováděno systematicky*

²¹⁶ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Zápisy schůzí.

²¹⁷ Zpráva ze dne 25. září 1948. Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

správně.²¹⁹ Václav Pavlíček ve svém článku o akčních výborech také upozorňuje na zprávy instruktorů ÚAV NF a jejich zápisy z porad, z nichž nejvýznamněji se mu jeví, „že v některých místech se členy těchto orgánů stali lidé špatných charakterových vlastností, jinde členové přestali v akčních výborech pracovat“.²²⁰

Problémem se stala i činnost jednotlivých komisí. Většina potíží byla nastíněna v předcházející kapitole, nejvýznamnější situace byla uvedena u komise ochotnické a hudební. Jednalo se především o problémy týkající se pasivní činnosti, neustálé reorganizace a malé snahy zasáhnout do skutečného života větší masy lidí po kulturní stránce.

Nesnáze nastaly i ve studijním odboru při kulturně-propagačním oddělení ÚAV NF. Hlavní náplní tohoto odboru bylo archivovat materiál všeho druhu a zkoumat problémy složek NF – tato práce měla sloužit k praktickému použití sekretariátu. Předseda dr. Brož však uvádí: „Archiv je vytvořen z materiálů, které jsme dostali, ale nemůže řádně sloužit svému účelu, protože mnoho věcí z dřívější doby nám jednotlivá oddělení dosud nepředala a aktuální věci se v oddělení nekontrolovatelně zadržují (...). Materiál, který my dostaneme z krajů, nedochází soustavně, do našeho odboru přichází po několika měsících a velmi zřídka jsou v něm závažnější zprávy.“²²¹ Ze zmíněných důvodů byl podán návrh, aby byl celý odbor zrušen a byl zde ponechán jen někdo k vedení archivu, hodnocení situace v krajích měla být přece v rukou inspektorů, popř. i osvětových pracovníků. Zpětná odpověď z generálního sekretariátu však vstřícná nebyla, bylo doporučeno provést sebekritiku celého oddělení a dál pokračovat v práci. Sekretariát problémy nehodlal akceptovat.²²²

Po množících se stížnostech muselo dojít k celkovému ujasnění funkcí a úkolů. Podrobný přehled vznikl při zasedání schůze organizačního sekretariátu 7. prosince 1951: „V poslední době objevují se různé nedostatky ve vnitřním uspořádání práce na generálním sekretariátu ÚAV NF, plynoucí z neznalosti obsahu práce jednotlivých pracovních úseků, z neznalosti směrnic již dříve vydaných a z nevyjasněnosti pravomocí vedoucích a jednotlivých pracovníků. Z těchto důvodů navrhuji, aby všichni vedoucí

²¹⁹ Zpráva ze dne 18. srpna 1948, Praha. Tamtéž.

²²⁰ Václav PAVLÍČEK, *Konec akčních výborů Národní fronty*, Soudobé dějiny, 1993, s. 190.

²²¹ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Studijní odbor 1949, 1950.

²²² K jistým výsledkům v jednání došlo až za několik měsíců, kdy bylo skutečně uznáno, že studijní odbor opravdu nemá řádnou pracovní náplň a byly zahájeny debaty o změně, např. při pomoci v práci s politickými stranami. Tamtéž.

a i ostatní pracovníci generálního sekretariátu ÚAV NF byli seznámeni s vnitřním pracovním řádem generálního sekretariátu.²²³ V čele generálního sekretariátu byl stále generální tajemník, jehož ve vnitřních záležitostech zastupoval stálý zástupce. Zástupce měl k ruce pro zvláštní úkoly další pracovníky, především tajemníka sekretariátu.

Podle nově vzniklé zprávy se celý generální sekretariát dělil na čtyři hlavní oddělení - oddělení složek NF, kam spadala koordinace spolupráce se všemi složkami NF; organizačně instruktážní oddělení, které zajišťovalo styk se všemi kraji při všech příležitostech cestou osobní instruktáže, telefonicky nebo jinými spojovacími prostředky; hospodářsko-finanční oddělení spravovalo všechny záležitosti hospodářské i finanční; kulturně-propagační oddělení, které zajišťovalo přípravu všech akcí celostátního významu, propagaci nových úkolů NF, vedl také ideovou stránku školení aparátu akčních výborů a vedl studijní a statistický archiv.²²⁴

Je zde patrný veliký rozdíl v uspořádání generálního sekretariátu mezi únorem 1948 a prosincem 1951. Ani po tomto upřesnění a vymezení pravomocí jednotlivých oddělení však ke zlepšení situace nedošlo. Lze si povšimnout, že činnost některých oddělení se překrývala – instruktážní oddělení sice mělo na starost koordinovat spolupráci s NF, avšak nepatřilo toto i do kompetence oddělení kulturního? Kde tedy pomyslná hranice ležela? V. Pavlíček uvádí: „*Cílem reorganizace byla změna jejich složení, početní omezení, od něhož se slibovala větší akceschopnost a odstranění neoblíbených funkcionářů akčních výborů, a to tak, aby z nich byly učiněny orgány schopné obstát před kritikou veřejnosti a před zákonem.*“²²⁵ Nakolik byla reorganizace úspěšná, se ukázalo v několika následujících letech.

K organizačním problémům se postupně přidávaly i různé konflikty s ostatními složkami NF. Závažně se jevil nevyjasněný vztah k národním výborům. Po několika ostrých protestech na krajských konferencích se muselo přistoupit i k vymezení kompetencí mezi těmito dvěma institucemi. „*Akční výbory si osobují práva, která jim nepřísluší, zasahují neprávem do pravomoci národních výborů i různých úřadů, což vede k chaotickým poměrům,*“ stojí v zápisu z krajské konference v Karlových Varech z roku 1948.²²⁶ Směrnice, které upravovaly vztah akčních výborů k výborům národním,

²²³ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Zápisy ze schůzí organizačního sekretariátu.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ V. PAVLÍČEK, *Konec*, s. 191.

²²⁶ Tamtéž, s. 190.

vešly ve známost díky oběžníkům. Podle V. Pavlíčka jsou známy i konfliktní případy, kde akční výbory nepříznivě ovlivňovaly nejen činnost národních výborů, ale i činnosti bezpečnostních orgánů.

Nesnáze se projevíly i v osvětové činnosti. Právě osvětová práce byla jednou z hlavní náplně činnosti akčních výborů. Jak však mohly akční výbory tyto úkoly úspěšně plnit, když i v této oblasti byly problémy? V předcházející kapitole již byly dopodrobna vyličené problémy s tzv. kulturními patrony a jejich konfliktem s osvětovými pracovníky. K tomu se postupně přidaly i potíže se Státní lidovými radou při ministerstvu informací, jejíž vznik měl na starost opět Ústřední akční výbor. Úkolem této rady byla koordinační činnost, vést všechny osvětové složky a organizovat lidovou výchovu. Akční výbory měly zasahovat především tam, kde se koordinační činnost lidových rad nedařila.²²⁷ Již z tohoto popisu je patrné, že ke sporům docházet muselo a zásahy akčních výborů činnost lidových rad značně ztěžovaly. Prolínání kompetencí omezovalo plynulé fungování v oblasti výchovy, jak radě, tak samotným akčním výborům.

Za zmínku stojí i situace okolo tzv. Gramoklubu.²²⁸ Zde nastal konflikt se samotným ministerstvem informací a osvěty. Při Gramoklubu byl již v roce 1948 vytvořen akční výbor, avšak podle zpráv „*měli údajně v tomto akčním výboru být někteří funkcionáři, kteří osobně nesli plnou zodpovědnost za špatné hospodaření spolku a nesprávně prováděnou kulturní politiku*“.²²⁹ Na základě tohoto tvrzení byl do Gramoklubu ministerstvem v roce 1949 dosazen zvláštní zmocněnec Jan Seidl, který měl na samotnou činnost dohlížet. Verdikt zmocněnce byl radikální: „*Není možné, aby akční výbor nadále vykonával svoji funkci a vyzval předsedu k zastavení činnosti*

²²⁷ NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Osvětová a školská komise.

²²⁸ Spolek Gramoklub vznikl již na konci války jako ilegální skupina, v jejímž čele působil Emanuel Uggé a Jan Šíma. Svou činnost Gramoklub naplno zahájil ihned po osvobození a působil jako spolek, v jehož rámci byly představovány špičkové jazzové nahrávky, zabýval se také vydavatelskou činností a pořádáním jazzových koncertů. Politické dění rozdělilo členy Gramoklubu do dvou táborů – tábor smýšlející pravice a levice. Situaci zde částečně vyřešil až únor 1948, kdy byl zřízen akční výbor Gramoklubu. V čele akčního výboru působil E. Uggé a s ním i levicové křídlo. Započal však nový boj, a to boj mezi snahou zachovat jazz v moderní podobě a tlakem účelné marxistické ideologie. K vyhocení došlo, když do Gramoklubu vstoupila mladá marxisticky daleko radikálnější generace. Lubomír DORUŽKA, *Za socialistický JAZZ - studená válka v českém jazzu (1948 – 1965)*, online zdroj, 17. 4. 2011.

<http://www.muzikus.cz/klasicka-hudba-jazz-clanky/Za-socialisticky-JAZZ-studena-valka-v-ceskem-jazzu-1948-1965~09~leden~2009/>

²²⁹ NA Praha, ÚAV NF, kart. 92, Akce Gramoklub.

akčního výboru.²³⁰ Následovala vlna odvolání proti protiprávnímu zavedení zmocněnce s cílem oprostít se od jeho vlivu.²³¹ Samy akční výbory měly přece kontrolovat a propagovat. Vystává tak otázka, proč ministerstvo zasáhlo. Bylo obvinění akčních výborů oprávněné? Panovala zde nedůvěra v akční výbory? A lze tuto nedůvěru přenést i do širšího měřítka, tedy přes rámec Gramoklubu?

Stížnosti se množily a již na počátku 50. let se ukázalo, že činnost a organizace akčních výborů byla více než problematická. „*Dosavadní postavení akčních výborů se ukazovalo stále neudržitelnější. Jejich neurčitá kompetence, která zpočátku umožňovala zásahy bez ohledu na platné zákony, začala působit proti zájmům komunistické strany, neboť narušovala činnost ostatních článků politického systému, který měl být stabilizován,*“²³² uvádí Václav Pavlíček. Všechny konflikty zasívaly nedůvěru v akční výbory a zásahy ostatních složek Národní fronty směřovaly k postupnému omezování jejich činnosti, jejichž vyvrcholením byly návrhy na jejich úplné zrušení. To, co se v předcházející kapitole jeví jako neustálé posilování moci a rozšiřování kompetence, lze považovat za klam. „*Ve většině krajů aparát Národní fronty počátkem roku 1953 konstatoval, že pracuje sotva třetina místních akčních výborů, někde jen předseda. Řada akčních výborů se rozpadala,*“²³³ píše V. Pavlíček. Od roku 1954 se začal název akčních výborů vytrácet ze všech zápisů, tyto orgány tak tiše zmizely ze společenského dění.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Odvolání akčního výboru: „*Vzhledem k tomu, že v Gramoklubu existuje akční výbor, odpovědný za činnost spolku, nepovažujeme ministerstvo kompetentní k dosazování „zmocněnce“, zvláště existuje-li domněnka, že zmocněnec není v lidově dobrém poměru k funkcionářům Gramoklubu. Ministerstvo nezdůvodnilo svůj zásah. Ústřední akční výbor, proto nechť provede předem prověrku akčního výboru Gramoklubu a jeho hospodářství (...).*“ V dalším odvolání se uvádí: „*Zmocněnec Jan Seidl podvazuje činnost spolku, zakazuje koncerty, které byly již před jeho jmenováním sjednány (...), poškozují činnost spolku Gramoklub a nato způsobuje spolku značné finanční ztráty (...). Žádáme proto, aby naše odvolání ze dne 11. 5. 1949 bylo co nejrychleji kladně vyřízeno a aby Ústřední akční výbor vzal vyšetřování okolností Gramoklubu pod svoji ochranu a zakázal J. Seidlovi jeho zásahy do spolkové činnosti.*“ Tamtéž.

²³² V. PAVLÍČEK, *Konec*, s. 190.

²³³ Tamtéž, s. 194.

Závěr

Po vládním převratu v únoru roku 1948 bylo pro komunistickou stranu velice důležité zajistit si všemi dostupnými prostředky neomezenou moc pro úplné prosazení svých cílů. Jedním z těchto prostředků se staly i akční výbory hrající roli převodové páky, tedy jakéhosi spojovacího můstku mezi „starou“ a „novou“ politikou. Ba co více. Akční výbory postupně převzaly kontrolu nad veškerým společenským životem v Československu. Jejich činnost zasáhla do života politického, hospodářského, církevního i kulturního a rostoucí pravomoci vyvolávaly děs v očích u všech lidí, kterým hrozilo, že se pozornost akčních výborů obrátí právě na ně.

První popřevratové měsíce byly plné nejistoty, která byla zvyšována množícími se svoláními komunistických funkcionářů o důležitosti akčních výborů. Svolání byla pravidelně tištěna v denním tisku a časopisech, objevovala se i v oběžnících. Postupně tak byl zaséván respekt k těmto nově zřízeným institucím. Akční výbory ovlivnily život literární, hudební, filmový i výtvarný a selektování řad umělců se stalo každodenní záležitostí. Z deníků a zápisů lze vyčíst, nakolik se umělci cítili ukřivděni, jaký strach mezi nimi panoval a kolik bolesti tyto akční výbory způsobily. Mnohým byla umělecká činnost zakázána, někteří museli emigrovat za hranice, někdo se ocitl i ve vězení. Počet „obětí“ neustále stoupal a stanovit konečné číslo všech postižených se jeví jako nereálné.

S rostoucí mocí a zvyšováním počtu lidí, kterým byla zakázána jakákoli možnost podílet se na tvorbě kulturního ovzduší, se začaly vynořovat i otázky, odkud se akční výbory vzaly, jakým právem mohly nekontrolovatelně působit a jaké byly hranice jejich pravomocí. Do popředí se dostaly diskuze okolo revolučního práva a možnosti omylů, kterých se akční výbory mohly nevědomky dopustit. K ukončení těchto debat a diskuzí došlo v červenci 1948 – tedy měsíci, kdy došlo k vydání zákona O úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, tedy zpětného zlegalizování veškeré činnosti akčních výborů. Bylo tím jasně dáno najevo, že vše, co akční výbory podnikly, bylo oprávněné. Na druhou stranu se zde otevřela cesta k určitému zhodnocení jejich činnosti a naskytl se i možnost oficiálně podat odvolání proti rozhodnutím akčních výborů.

Akce očisty byla dokončena, alespoň v oblasti kulturního života, a bylo nutné rozhodnout, co dále s akčními výbory. Hlavní náplní jejich činnosti se stalo neustálé

propagování nově budovaného státu a prostřednictvím agitace seznamovat nejširší vrstvy obyvatel s novou kulturní politikou. Pokoušely se vnést socialistickou kulturu na venkov pomocí nejrůznějších besed a hovorů, snažily se o oboustranné ovlivnění umělecké inteligence a prostého lidu prostřednictvím kulturního patronátu. Zřizovaly při svém aparátu komise, jejichž hlavní náplní bylo kontrolovat a koordinovat činnost v jednotlivých sekcích uměleckého života. Podílely se na pořádání celostátních oslav s cílem utužit vztah se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi, propagovaly společnou zahraniční politiku a od roku 1950 také posilovaly mírové hnutí nejrůznějšími pietními akcemi. Doma se akční výbory orientovaly na oslavy spojené s propagováním pětiletého plánu a budovatelskými úkoly. Nezapomínalo se ani na hrdou českou historii. Vzpomínána však byla jen ta, která se možnými i nemožnými cestami mohla zobrazit v současnosti a vysvětlit tak počínání komunistické strany. Obdobný způsob platil i u opěvování národních umělců, tedy pouze těch, kteří měli kladný postoj k lidově-demokratickému státu.

Přemíra povinností však nemohla zastřít to, že instituce akčních výborů se již od konce 1948 začínala pomalu rozpadat. Sice svoji váhu ještě měla, ale množící se stížnosti nenechaly nikoho na pochybách, že ukončení činnosti akčních výborů je jen otázkou času. Problémový byl vztah k ostatním složkám Národní fronty, především národním výborům a osvětovým pracovníkům, postupně přibýly i konflikty s ministerstvem informací a osvěty. Nejasnost panovala i uvnitř samotných akčních výborů, především v chaotickém uspořádání celé struktury a množícími se stížnostmi na politickou korektnost jednotlivých členů. Situaci se nepodařilo zlepšit ani celkovou reorganizací Ústředního akčního výboru na konci roku 1951, a tak snahu o zachování dřívější nejdůležitější převodové páky nahradila apatie vůči této instituci. Akční výbory tak zmizely z pole české kultury i politiky.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů

Fond Svazu zaměstnanců umělecké a kulturní služby

- karton 6 – Zápisy schůzí akčního výboru čs. filmové společnosti; Zápisy schůzí akčního výboru krátkého filmu; Zápisy schůzí likvidace syndikátu čs. filmových umělců a herectva; Zápisy schůzí předsednictva svazu
- karton 7 – Oběžníky, Očista v divadle; Očista ve filmu; Očista v rozhlase

Národní archiv Praha

Fond Ústřední akční výbor Národní fronty

- karton 57 – 52. narozeniny Klementa Gottwalda; Husovy oslavy; Již nikdy Mnichov; IX. sjezd KSČ; Nástup branců
- karton 58 – 10 let smlouvy se SSSR; 10. výročí lidu; Božena Němcová; Den horníků; Gruzínský soubor; Návrhy na kalendář akcí, oslav; Návštěva W. Piecka; Oslavy J. Fučíka; Plán akcí 1950; Slavnosti lidového tance; Svatý Václav; Umělecký soubor Bulharska; Umělecký soubor čínské republiky; Výstava dějin revolučních bojů
- karto 92 – Organizační oddělení, 1951, různé; Studijní odbor 1949, 1950; Zápisy ze schůzí organizačního sekretariátu; Zprávy o práci AV NF
- karton 93 – Blok výtvarných umělců země moravskoslezské; Hudební komise; Knihovnická komise; Komise pro koordinaci celostátních oslav; Komise vědecké sekce; Ochetnická komise; Osvětová a školská komise; Propagační komise; Propagační sbor při volební komisi; Přehled referátů pro

- umění; Různé a krátkodobé komise a akce; Výtvarná komise; Zápisy ze schůzí kulturních tajemníků KAV NF
- karton 94 – ÚAV NF Kulturní oddělení; ÚAV NF Kulturní oddělení – materiály ke státnímu rozpočtu 1952
 - karton 100 – Oběžníky; Očista různé; Osvědčení o státní spolehlivosti; Projevy k očistě; Revize po 21. 7. 1948

Paměti a korespondence

ČERNÝ, Václav, *Paměti 1945-1972*, Brno 1992.

NOR, A. C., *Život nebyl sen*, Brno 1994.

PEROUTKA, Ferdinand, *...deníky...dopisy...vzpomínky*, Praha 1995.

Periodika

Rudé právo (1948)

Svobodné noviny (1948)

Tvorba (1948-1949)

Literatura

BAUER, Michal, *Jednání komisí a výborů Syndikátu českých spisovatelů o členství křesťansky orientovaných autorů v Svazu českých spisovatelů v letech 1947-48 a jejich vylučování z této organizace*, Česká literatura 46, č. 6, 1998, s. 621-630.

HÖGEROVÁ, Eva – KLOSOVÁ, Ljuba – JUSTL, Vladimír, *Faustovské srdce Karla Högera*, Praha 1994.

KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945-1948*, Praha 1991.

KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1948-1953*, Praha 1991.

KAPLAN, Karel, *Pět kapitol o únoru*, Brno 1997.

KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990.

KUSÁK, Alexej, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998.

KNAPÍK, Jiří, *Akční výbory a kultura na prahu nové doby*, Soudobé dějiny 9, č. 3-4, 2002, s. 455-475.

KNAPÍK, Jiří, *Film a ideologie. Bída filmové politiky KSČ 50. let*, Proglas 7, 1998, s. 30-34.

- KNAPÍK, Jiří, *K počátkům „tání“ v české kultuře 1951-1952*, Česká literatura 48, č. 2, 2000. s. 176-191.
- KNAPÍK, Jiří, *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha 2002.
- KNAPÍK, Jiří: *Kdo spoutal naši kulturu. Portrét stalinisty Gustava Bareše*, Přerov 2009.
- KNAPÍK, Jiří, *KSC, kultura a únor 1948*, Proglas 2, 1998, s. 41-44.
- KNAPÍK, Jiří, *Od korektury k ideologické normě. Ze zákulisí vzniku „třiceti let bojů“ Ladislava Štolla*, Soudobé dějiny 12, č. 1, 2005, s. 62-84.
- KNAPÍK, Jiří, *Únor a kultura*. Praha 2004.
- KNAPÍK, Jiří, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*, Praha 2006.
- MASARYKOVÁ, Herberta, *Václav Talich. Dokument života a díla*, Praha 1967.
- MENCLOVÁ, Věra a kol., *Slovník českých spisovatelů*, Praha 2000.
- MLÝNSKÝ, Jaroslav, *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty*, Praha 1978.
- PAVLÍČEK, Václav, *Konec akčních výborů Národní fronty*, Soudobé dějiny 1, č. 1-2, 1993, s. 186-197.
- PERNES, Jiří, *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008.
- POKORNÝ, Jiří, *Odbory a znárodněný film*, Filmový sborník historický 3, 1992, s. 175-215
- TRÁVNÍČEK, Mojmír, *Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa*, Brno 1996.
- TUNYS, Ladislav, *Jen pro ten dnešní den...v hlavní roli Oldřich Nový*, Praha 1995.
- TUNYS, Ladislav, *Šarm a šepoty Oldřicha Nového*, Praha 1992.
- Vacemecum. Moderní umění v Čechách a na Moravě*, Praha 2002.

Internetové zdroje

<http://www.ceskatelevize.cz/>

<http://cssr.komsomol.cz/>

<http://www.ksmjiznicechy.wbs.cz/>

<http://www.muzikus.cz/homepage/>

<http://www.mvcr.cz/>

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>

Seznam zkratek

5LP	Pětiletý plán, „pětiletka“
AV	Akční výbor
AV PNF	Akční výbor parlamentu Národní fronty
AV ČEFIS	Akční výbor Československé filmové společnosti
ČEFIS	Československá filmová společnost
ČSR	Československá republika
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KAV NF	Krajský akční výbor Národní fronty
KOR	Krajská odborová rada
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
NA	Národní archiv
NF	Národní fronta
OAV NF	Okresní akční výbor Národní fronty
ROH	Revoluční odborové hnutí
SČM	Svaz české mládeže
SČSP	Svaz Československo-sovětského přátelství
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SZUKS	Svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby
ÚAV NF	Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚLT	Ústředí lidové tvorby
ÚRO	Ústřední rada odborů
VOA ČMKOS	Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů

Seznam příloh

1. Předseda vlády Klement Gottwald při projevu na Staroměstském náměstí 21. února, http://cssr.komsomol.cz/foto_unor/galerie_unor.html (14. 4. 2011).
2. Antonín Zápotocký, <http://www.ksmjiznicechy.wbs.cz/Kontakty.html> (14. 4. 2011).
3. Alexej Čepička, <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213531711-alexej-cepicka-z-vojina-generalem/309294340090005/> (14. 4. 2011).
4. Májové poselství kulturních pracovníků českému lidu! Rudé právo, 15. května 1946. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
5. Českým kulturním pracovníkům. Rudé právo 6. října 1946. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
6. Kupředu, zpátky ni krok! Tvorba 17, 1948, s. 150-151. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
7. Všem občanům a všem akčním výborům Národní fronty. Svobodné noviny, 29. února 1948. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
8. Provolání akčního výboru ústředního ředitelství Československé filmové společnosti. VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očista ve filmu.
9. Prohlášení Syndikátu českých spisovatelů. Rudé právo, 29. února 1948. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
10. Alexej Čepička, Akční výbory v akci, Tvorba 17, 1948, s. 183. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
11. Odvolání podané 11. března 1948 proti rozhodnutí Akčního výboru výroby dlouhých hraných filmů, dopis je bez jména pisatele. VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očista ve filmu.
12. Odvolání Stanislava Vandase proti rozhodnutí Ústředního divadelního akčního výboru. VOA Praha, SZUKS, kart. 7, Očista v divadle.
13. Zákon O úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb75-48.pdf> (14. 4. 2011).

14. Návrh pracovních směrnic pro subkomisi a směrnice pro zařazení postižených zpět do práce. NA Praha, ÚAV NF, kart. 100/2a, Očista různé.
15. Formulář, který sloužil k zapsání konečného rozhodnutí Komise pro očistu veřejného života, subkomise i pracovní trojky u konkrétního případu. NA Praha, ÚAV NF, kart. 100/2a, Očista různé.
16. Kultuře na cestu. Z významných projevů, které byly proneseny na sjezdu národní kultury. Tvorba 17, 1948, s. 283. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
17. Osobnosti z kulturní politiky poúnorové doby. Přední komunističtí funkcionáři a umělci sdružující se v okolí Václava Kopeckého a ministerstva informací.
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1061209957-cestni-obcane/20356226233-vaclav-kopeccky/>; http://www.komsomol.cz/dejiny_hnuti_06.html;
www.slovníkceskeliteratury.cz/ (14. 4. 2011).
18. Kulturní patronáty. Umělci jdou k lidu na venkov. Tvorba 17, 1948, s. 894. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
19. Kalendář celostátních akcí na r. 1949 vydaný propagační komisí při ÚAV NF. NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Propagační komise. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.
20. Instrukce pro přípravu oslav 1. máje a 6. výročí osvobození republiky. Pokyny byly vydaná ÚAV NF a byly určeny OAV a KAV NF. NA Praha, ÚAV NF, kart. 93, Komise pro koordinaci celostátních oslav.
21. Veřejná blahopřání kulturních i vědeckých pracovníků k příležitosti konání oslav narozenin prezidenta republiky Klementa Gottwalda roku 1948. NA Praha, ÚAV NF, Kart. 57, 52. narozeniny Klementa Gottwalda. Přepis (Jana Černá) zachovává všechny zvláštnosti textu včetně původní úpravy.

Přílohy

Příloha č. 1

Příloha č. 2.

Příloha č. 3.

Májové poselství kulturních pracovníků českému lidu!

Přišlo první jaro svobody, rok poté, co náš lid setřásl nečisté ruce katů, jež mu svíraly hrdlo, rok poté, co jsme otevřeli náruči slavné armády, Rudé armády, dokončivši své dílo osvobození republiky i záchranu bojující Prahy.

Český národ se chystá spolu s bratrským národem slovenským stvrdit před světem ve svobodných volbách, že nastoupil správnou cestu a že v ní chce pokračovat; dokazuje to všechno jeho úsilí. My, kulturní pracovníci patříme v tuto chvíli na cestu svobody se svým národem a víme: s hrdostí může vážít vykonané dílo, dílo své, svého státu, své vlády.

Vyrostlo z jednoty našeho lidu a z bratrství Čechů a Slováků; jednotou budovatelské myšlenky a činu dozraje také v ryzí a čistý tvar. Košický vládní program, přejatý zásadami a utvrzený obětmi osvobozenského boje, určuje jeho zákonitost. Vpravdě po prvé vláda věcí našich se vskutku vkládá do rukou lidu, vpravdě po prvé budujeme stát svůj, stát Čechů a Slováků, a to na nevyvrtané jistotě spojení se Sovětským svazem. Namáhavě, ale pevně se formuje budoucnost: znárodněný průmysl, svěřený osvědčeně mohoucnosti dělníků a pracující inteligence, zemědělství, obohacené o českou půdu, jež z rukou cizích a zrádných přechází do rukou poctivých rolníků, lidová správa státu, jednota našeho lidu, jež jsou i nástroji očisty našeho života a oporami našeho kulturního vzestupu – to jsou základy budoucího štěstí.

My, kulturní pracovníci, jsme spojeni s pracujícím lidem společnými tužbami, společným bojem proti barbarům, v němž nejlepší z nás ozřejmili svými obětmi skutečný smysl svobody, a společnou prací v osvobozené vlasti. Toliko ve vládě lidu a v jeho rozkvětu vidíme záruku budoucnosti národa a s ní i záruku rozvoje naší kultury. Toliko ve vládě lidu spatřujeme záruku, že jsme svobodni ve své práci, že plody naší práce nebudou sloužit tyranii a válce a že nebudou ničeny tyranii a válkou, nýbrž že budou patřit všem a že zmultiplí krásu vespolečného života.

Čestná bilance prvního roku výstavby republiky je nám význačným svědectvím o našem lidu, že dovedl správně vykročit z dějinného rozcestí, a je nám význačným svědectvím o těch, kdo jej z temného bezčasu minulých let vpravdě vedli a vedou kupředu.

Ve chvíli, kdy se náš lid chystá ocenit ve volbách jejich a svou práci, hlásíme se hrdě k ideám strany, která dovedla národu ukázat cestu,

když šlo o jeho bytí a nebytí; manifestujeme svou věrnost a svůj obdiv straně, která byla tmelem národní jednoty v boji, jemuž obětovala krev svých nejlepších příslušníků; dáváme také své síly a svou práci straně, která dnes živí svobodu vlasti živinami nejpotřebnějšími, tvůrčí silou své myšlenky a prací svých synů a dcer, živinami, jež daly vyrůst nejcennějším plodem naší revoluce a našeho budování. Jsme hrdi na to, že patříme k této straně, k rodné straně našeho lidu, ke komunistické straně Československa, která dnes soustřeďuje nejmohutnější a nejlepší síly národa.

Po dobu své existence je komunistická strana Československa ohniskem pokroku, svobody a lidskosti; my, kulturní pracovníci, poznali jsme v učení komunistů dovršení lidského poznání a záruku dalšího vzestupu člověka a vděčně dnes manifestujeme spojitost úsilí KSC s úsilím pokrokové kulturní tvorby; tato strana byla vždy otevřena našim snům a dovedla je hájit poctivými rukama svých zástupců. Poučení dějinným vývojem spatřujeme v této straně vedoucí sílu našeho národa, dědičku a dovršitelku jeho nejlepších tradic, které se dnes právem hlásí k úloze nejodpovědnější státotvorné a vládní strany. Její myšlenky a činy jsou nám myšlenkami a činy opravdového vlastenectví, které je v souladu s potřebou solidarity všeho lidstva, milovného svobody. Její síla je nám zárukou bezpečné státní existence, podložené spojenectvím se Sovětským svazem a novou pokrokovou vzájemností slovanskou. Její program a činorodé úsilí jsou nám zárukou, že se v naší vlasti uskuteční nové formy sociálního života, v němž nebude vykořisťovatelů a vykořisťovaných a v němž svoboda člověka, jeho kultura a jeho štěstí porostou s jeho hmotným blahobytem.

Proto dnes manifestujeme svou vůli, uskutečňovat v řadách této strany a ve spolupráci se všemi poctivými demokratickými složkami našeho života myšlenku nové opravdové demokracie, usilovat svou prací a na svém úseku o rychlou výstavbu republiky.

Proto dnes manifestujeme svou oddanost a úctu k této straně a vědomí, že komunistická strana Československa, budovatelka a strážkyně jednoty a lepší budoucnosti národa, nepotřebuje a nepoužívá své síly pro sebe, nýbrž že její velikost a síla jsou zárukou velikosti a síly národa a státu.

Květen 1946

Českým kulturním pracovníkům

Zakládáme Kulturní obec, organizaci, která soustředí a sdruží kulturní pracovníky všech oborů k práci na široké a pevné ideové základně. Varování prožitky hrůzného období fašismu, spojujeme osud světové kultury s osudem pracujícího člověka, osud národní kultury s osudem českého lidu k výstavbě nové společnosti, spravedlivější a svobodnější.

Dějinné sociální a politické změny naší státní a národní základny, k nimž došlo roku 1945, probouzejí mírové budovatelské úsilí českého a slovenského lidu a žádají si souběžného kulturního programu, který by vyrůstal jak z pokrokové národní tradice, tak i z nového vývoje světového.

Potřeba takového programu je dána jednak současným vnitřním existenčním problémem české kultury, jednak jejím dějinným národním posláním. Náš lid za druhé světové války a v jejím vítězném zakončení jednou pro vždy překonal svou závislost na zhoubných předmnichovských poměrech,

V Praze v říjnu 1946.

mezinárodních i vnitřních. Vstupuje však do nové konstelace dějinných sil, v níž by neobstál, kdyby svou existenci nezdůvodnil pokrokovým rozvinutím svého národního charakteru do svébytné národní kultury.

Proto dnes dáváme popud k vzniku Kulturní obce, spojující pracovníky vědecké, umělecké, lidovýchovné, osvětové a všechny ostatní dělníky ducha ze všech městských a venkovských kulturních středisk k takovým programovým úkolům, jejichž ideje by nejen zhojily mravní následky druhé světové války, překonaly český „strach z malosti“ a lhostejnost k veřejným otázkám, ale také probudily sebevědomí demokratického národa, žijícího z vlastní práce.

Vyzýváme všechny, kdož ať ve městech nebo na venkově pracují a chtějí pracovat v tomto duchu bojovného a činorodého humanismu a vědeckého socialismu, aby vstoupili do naší kulturní obce!

Kupředu, zpátky ni krok!

Veliké dni, v nichž se rozhoduje o osudu našeho národa i naší republiky, volají k přísné pohotovosti i odpovědnosti všechny poctivé vlastence, všechny lidi dobré vůle. V této historické chvíli se obracíme ke všem pracovníkům ducha, k celé tvořivé inteligenci národa, aby zaujala jasné místo po boku českého a slovenského lidu, jenž tak pohotově vystoupil na obranu vlasti.

Československý pracující lid, který téměř v tříletém nadšeném úsilí osvědčil své hluboké vlastenectví nesmírným pracovním vypětím a který svou dělnou láskou pomohl uzdravit jizvy války a okupace, správně rozpoznal úkladníky, kteří ohrozili náš pokojný vývoj k nové vyšší formě národní i lidské svobody. Mohutným národním pozdvižením, připomínajícím slavné květnové dny, zmařil záškodnickou práci, zabránil zmatku a rozvratu, a houfuje se v těchto dnech v novou živoucí Národní frontu, skutečnou představitelkou českého a slovenského národa, ve vlastenecký tábor dělníků, zemědělců, živnostníků i pracující inteligence. Všude rostou akční výbory nové Národní fronty, v nichž se vedle politických stran a skupin spojují ke svorné spolupráci i velké celonárodní organizace, činitelé kulturní i církevní, a všichni čestní lidé bez rozdílu stran. Místo každého kulturního pracovníka, jenž není lhostejný k osudu národa, je v těchto skutečných zastupitelstvích lidu.

Z jejich svorné společné vůle vzejde nová vláda obrozené Národní fronty, která naplní budovatelský program a zajistí naši československou cestu k socialismu, na kterou jsme vykročili v revolučních květnových dnech. Upevní a prohloubí se znárodnění našeho hospodářství, půda bude po právu přiřčena těm, kdo na ní pracují a zajišťují výživu národa, rozsáhlé národní pojištění dá pokojnou životní perspektivu všem vrstvám národa, daňová reforma odlehčí nejen zemědělcům a živnostníkům, ale také příslušníkům svobodných povolání. Pětiletým plánem budou vytvořeny konkrétní předpoklady také k velkorysé podpoře kulturního rozvoje, k opravdové demokratizaci kultury, která musí prostoupit a prosvětlit život celého národa.

Úkolem nás kulturních pracovníků je přihlásit se o svůj pracovní podíl na tomto velikém národním díle, stát se opravdovým živým svědomím národa, razit nové výhledy, formovat novou mravnost, obohatit národní život přínosem nových duchovních hodnot. Staňme se také apoštoly nového slovanství, které přináší světu konkrétní lidskost, myšlenku důstojného míru a radostné dělnosti pro národní obec. Vytvořme živou spolupráci se všemi bratrskými slovanskými národy jak ve vědách, tak v umění, vyvolejme v život mohutné proudění mezi našimi národními kulturami.

Voláme vás všechny, mistry i dělníky národní kultury, abyste v této historické chvíli nezůstali stranou živé národní obce, abyste se výrazně postavily po bok pracujícího národa. Vstupujte do akčních výborů Národní fronty, pomáhejte zneškodňovat síly temna a zpátečnictví, účastněte se činně při formování pokrokových sil národa, které zajistí naši krásné zemi šťastnou a dobrou budoucnost.

Kupředu, zpátky ni krok!

Všem občanům a všem akčním výborům Národní fronty

Vítězství pracujícího a bojujícího lidu nad zrádnou reakcí upevnilo a rozšířilo jeho vládu a moc. Lidově demokratický režim je tímto významným úspěchem posílen ve všech směrech. Výrazem tohoto vítězství je také nová podoba Národní fronty. Do ní soustředil náš lid všechny své kladné a tvůrčí síly, představitele všech vrstev pracujícího lidu města a venkova. Porážka reakce znamená také konec neutěšeným poměrům, jež jsme zažili ke konci trvání staré Národní fronty. Tím, že do politických stran, zejména do strany národně socialistické, lidové a demokratické strany Slovenska pronikly zrádné vlivy, byla ochromena dělnota vlády, parlamentu a také Národní fronty.

Nemá-li se tento neblahý vývoj opakovat, je bezpodmínečně nutno očistit politické strany v plné šíři a hloubce od všech nepřátel lidové demokracie. Takto ozdravené a očištěné politické strany by mohly vyvíjet činnost a vykonávat vliv na běh našeho veřejného života. Zájem státu vyžaduje, aby staré ústřední, krajské, okresní a místní orgány strany národně socialistické a lidové v žádném případě nepokračovaly ve své činnosti, nýbrž aby byly vytvořeny akční výbory ústřední, krajské, okresní i místní, které by očistily strany od shora až dolů od škůdců, zrádců, rozvratníků a nepřátel lidové demokratického řádu.

Ať jsou ihned vytvořeny akční výbory z poctivých příslušníků těchto politických stran. Jejich složení budiž předloženo akčnímu výboru Národní fronty ke schválení. Předním úkolem akčních výborů bude zabránit všem pokusům reakčních živlů, které by se snažily proniknout nějakým pokoutním způsobem do nových orgánů politických stran. Vyzýváme i soc. demokratickou stranu, aby očistila své řady od všech protipokrokových a nesocialistických živlů. Poněvadž nyní nadále se bude soustřeďovat všechen nový život v nové Národní fronty, je třeba ostráživosti a bdělosti i při její výstavbě.

Aby bylo dobře postaráno o klidný vývoj poměrů v nových politických stranách a tím i v nové Národní fronty, vyhovělo předsednictvo ústředního akčního výboru NF přání širokých vrstev našeho lidu, tlumočeného nesčetnou řadou resolucí a projevů, a vyhradilo si právo schvalovat ustavení všech nových orgánů politických stran. Tak bude moci ústřední akční výbor NF uplatnit právo odmítnout ty funkcionáře a orgány politických stran, u nichž by se objevily pochybnosti s hlediska národní a lidově demokratické spolehlivosti. Z toho plyne, že budou moci začít s činností a vyvíjet ji jen ty orgány politických stran, které budou schváleny akčními výbory Národní fronty. Stejně tak budou mít akční výbory NF právo schvalovat nové orgány všech všennárodních, kulturních a jiných organizací.

Tak bude zajištěna nová Národní fronta od vlivů rozkladných reakčních sil, tak nejlépe bude posílena jednota našeho lidu a tím i bezpečnost našeho státu.

V nové Národní frontě se soustředí všechen veřejný život. Rozhodnutí orgánů nové Národní fronty, která vyjadřuje pravou vůli a přání pracujících měst i venkova, bude závazné pro všechny její složky, tedy i všechny politické strany. Budeme společně dbát, aby všechna usnesení orgánu nové Národní fronty byla pro všechny závazná a byla také prováděna. Zmaříme v zárodku jakýkoliv pokus, aby kdokoliv v řadách Národní fronty prováděl protivládní činnost a agitaci. Ten, kdo by tak učinil, bude postaven mimo rámec Národní fronty. Jen tak učiníme z Národní fronty spolehlivou oporu naší nové vlády, mocnou vzpruhu pokroku a dalšího vývoje. Vybudujeme z ní navzdory všem nepřátelům nedobytnou pevnost právě svobody a lidové demokracie.

A. Zápotocký,
předseda ústředního akčního výboru NF.
Dr. A. Čepička, gen. tajemník ÚAV-NF

Soudruzi a soudružky !

V uplynulých dnech byl podniknut zákeřný útok na práva a svobodu všeho pracujícího lidu naší republiky. Byl učiněn pokus, o rozbití národní fronty a jednoty našeho lidu, čímž byly ohroženy výsledky práce pro splnění dvoletky a nástup na cestě k zvýšení životní úrovně v našem státě. Naší rekcí byla cesta k další socialisaci trnem o oku a viděla ohroženy své možnosti na další obohacení nepřiměřenými zisky ve velkoobchodu, v soukromém odvětví průmyslu, zahraničním obchodě, šmelinou a devisivými transakcemi. Naše reakce neostýchala se ^{spojiti se} za účelem dosažení svých sobeckých zájmů se zahraniční reakcí ani před zradou a násilím.

Jen ostražitostí a rychlým zákrokem min. předsedy Klementa Gottwalda a ministra vnitra V. Noska byly veškeré pokusy o rozvrat zmařeny. Význačnou úlohu při tom hrála jednota pracujícího lidu, který spontánně a jednohlasně projevil svou vůli.

Však záškodníci jen zalezli, ale jsou dále mezi námi. Jak vláda rázně zakročila, tak je toho zapotřebí i na úřadech, i ve všech podnicích. Hlavní povinností je jednat rázně a rychle. Za tím účelem byly ve všech závodech utvořeny akční výbory, aby zakročily proti všem nepřátelům lidově demokratického režimu a je vyřadili se svých řad.

Čsl. film byl od jeho zestátnění jedním z hlavních předmětů této, reakce, která všemi silami a pod nejrůznějšími záminkami proti němu bojovla. Články, které za tím účelem byly uvěřejněny v tisku by naplnily celé svazky, A bohužel byly naším nepřátelům při jejich podlé práci nápomocni i někteří naši spolupracovníci. Byli zaměstnáni a placeni Čsl. státním filmem, ale největší radost měli z jeho neúspěchů, neb dokonce i z jeho ztroskotání. Nepřátele a sabotéry však mezi sebou nechceme. Proto je ve všech úsecích filmového podnikání hlavním úkolem doby, aby naše řady byly vyčištěny od těchto živlů a od nepřátelů lidově demokratického režimu a dalšího vývoje k socialismu.

Za tím účelem byl i na ústředním ředitelství vytvořen akční výbor, který se skládá z následujících členů: Wetzler Leo, Mráz Josef, Novák Antonín, Hodačová Berta, Dr. Bock František, Kautský Oldřich, Dr. Tuček Milan.

Doufáme, že spoluprací všech zaměstnanců a vedení podniku s tímto, akčním výborem bude nastoupena cesta k rychlejšímu docílení socialismu v československé republice.

Ať žije jednota všech pracujících !

Akční výb. ústřed. řed. Čsl. film. spol.
Leo Wetzler, předseda

Prohlášení Syndikátu českých spisovatelů

Akční výbor Syndikátu českých spisovatelů s obnoveným ústředním výborem se bez výhrad hlásí k prohlášení kulturních pracovníků a radostně pozdravuje utvoření nové vlády obrození Národní fronty v čele s Klementem Gottwaldem. V této vládě, odpovídající vůli a tužbám českého a slovenského lidu a představující všechny jeho tvořivé síly, vidí záruku, že budoucnost národa se rozkošatí do bohaté a svěží koruny.

Hlásí se k účasti na splnění budovatelského plánu hospodářské a kulturní výstavby, jehož předpokladem je důsledná očista celého našeho národního života od zpátečnictví a posledních zbytků fašismu.

Čeští spisovatelé, věrni velkým pokrokovým a revolučním tradicím národních dějin, staví se plně za požadavek znárodnění všech podniků

tiskárenských a zakladatelských, za schválení zákonů o periodickém a neperiodickém tisku, o regulaci knižního trhu, zákona divadelního, zákona o československém kulturním fondu, o národním pojištění spisovatelů a za všechny podnětné další návrhy, jež byly vzneseny jinými celostátními organisacemi. Především však považují za svou povinnost podílet se aktivně na velkém odpovědném díle důsledného plánování na všech úsecích kulturní práce.

At' žije nová vláda Klementa Gottwalda, záruka lepšího příští českého a slovenského národa!

At' žije pevný svazek slovanských i jiných národů, nastupujících cestu k socialismu!

At' žije náš velký spojenec Sovětský svaz!

Akční výbory V AKCI Dr Alexej Čepička

V době, kdy vrcholila vládní krise, začal náš lid tvořit akční výbory Národní fronty. Vytvořil z nich orgány bojovné vůle, odhodlané nepřipustit zvrát mocenských sil, jak se na něj reakční síly připravovaly. V nich navázal náš pracující člověk na orgány staré Národní fronty, koordinační výbory. Organizační slabost Národní fronty se projevila především v těchto koordinačních výborech. Z nich měla vyrůst místa sblížení a důvěry. Záhy se však ukázalo, že toto přání našeho lidu zůstane nesplněno: to proto, že zejména do koordinačních výborů nižšího stupně, do výborů místních a okresních, pronikly brzy reakční živly. V těch se často vytvořily bloky protilidové a protipokrokové, které zmařily jak uskutečnění dohody a porozumění mezi politickými stranami, tak i všechnu plodnou práci.

Sama myšlenka ovšem, aby Národní fronta plnila právě takovými orgány svůj úkol, zůstala živá a náš lid si v hodinách nebezpečí uvědomil, že takové orgány budou moci vykonávat mnoho prospěšného pro klidný vývoj poměrů. Tak vyrostly spontánně na celém území státu tisíce akčních výborů, jež se daly ihned do práce. I když dosud není přehled činnosti úplný, přece jen pracovní výsledky jsou víc než uspokojivé. Jsou příslibem pro náš budoucí život.

Tak vznikly akční výbory Národní fronty, aniž byl vydán pro jejich činnost nějaký zvláštní zákon. Tato okolnost dává záminku nepřátelům lidové demokracie doma i za hranicemi, aby tvrdili, že organizace akčních výborů Národní fronty je protizákonná. Takové námitky jsou zcela bezpodstatné. Každý poctivý člověk vidí v akčních výborech svého přítele a ochránce, a také mluvčího, který byl vytvořen, aby potíral zlé a současně aby

ochraňoval všechno dobré a napomáhal pokroku.

Vždyť akční výbory jsou orgány obrozené Národní fronty, v niž se dnes soustřeďuje – a v budoucnosti se tak bude dít stále více – veškerý veřejný život. Je sice pravda, že pro vznik a činnost Národní fronty nebyl vydán žádný zvláštní zákon; ale vždyť nemáme též žádný zákon pro existenci politických stran. Rovněž po celou dobu předmnichovského státu se politické strany neopíraly ve své činnosti o nějaký zákon. Tehdy nikoho nenapadlo vytýkat jim, že jsou ilegálními organizacemi. A přece bez zákona ovlivňovaly veřejný život. Dnes chtějí reakční síly vytýkat nedostatek zákonného podkladu Národní fronty jen proto, že musely vládu a Národní fronty opustit a nemohou pokračovat v cizích službách ve své záškodnické a rozkladné práci. Proto si vymyslely novou pomluvu, která má za účel oslabit autoritu akčních výborů Národní fronty. I když pro vznik akčních výborů nemáme žádný zákon, jsou obrozená Národní fronta a její orgány opřeny o zákon, kterým je a zůstává i pro příště vůle lidu a jeho jednota ve státě. Na tom nic nezmění skutečnost, že v tomto případě je to zákon nepsaný. Vždyť víme, že ve všech dobách lidé uctívali a cítili se zavázáni právním řádem, který tvořily jak zákony psané, tak nepsané.

Tak akční výbory Národní fronty uskutečňují všechny přání pracujícího lidu, která nebyla dosud vinou reakce splněna. Na prvním místě dokončují očistu veřejného života od všech rozkladných sil. Bylo by ovšem nesprávné chápat očistu jako úkol dočasný. Je nutno mít na mysli, že je i nadále a trvale v budoucnu dbáti na to, aby veřejnou prací byli pověřováni lidé oddaní státu, poctiví

a čestní. Je třeba stále sledovat, kdo a jak plní úkoly, jimiž je pověřen. Nelze chápat očistu jako věc těchto dnů. Nutno ostražitě a bystře i v budoucnosti přezkoumávat a sledovat život v politických stranách, spolicích, institucích, všude tam, kde se rozhoduje o veřejných a společných věcech. Hlavním cílem obrozené Národní fronty je vytvořit podmínky k těsné spolupráci mezi všemi vrstvami pracujícího lidu města a venkova, odstranit nerozumění, která zůstávají ještě mezi námi jako neblahý odkaz starého světa. Potírat zbytky vykořisťovatelských způsobů života v jakékoliv formě a podněty oplodňovat práci národních výborů, vlády a parlamentu

Naproti tomu přechodné povahy je činnost akčních výborů, které byly ustaveny v úřadech, hospodářské a zájmové samosprávě, které se na dílčím úseku zabývaly očistou. Většina z nich ukončí svoji činnost ještě v tomto měsíci.

Je až neuvěřitelné i pro odborníky, kteří mají organizační zkušenosti, v jaké šíři a hloubce pochopily akční výbory Národní fronty své postavení. Obrozená Národní fronta roste po stránce organizační v útvar, jaký jsme dosud nepoznali. Denně přicházejí zprávy, které hlásí založení nových akčních výborů – i

z nejmenších vesnic. Je jich rozseto po naší vlasti tisíce.

Nejpozoruhodnější ovšem na tom je, že již dnes není v jejich praxi podstatných rozdílů. Dokazují tak, že dva a půl roku svobodného života dalo pracujícímu člověku příležitost, aby si přivykl vyřizovat a řídit veřejné věci, a že tuto příležitost nepromarnil.

V nejbližších dnech bude výstavba sítě akčních výborů dokončena. Tak se z Národní fronty stane štáb, z něhož bude pracující lid řídit veškerý veřejný život. Rovněž v krátké době budou uvedeny na pravou míru přehmaty, které se vyskytly ojediněle v činnosti akčních výborů. Jednalo se v těchto řídkých případech o osobní spory, které jsou poměrně snadno napravovány, aniž působí vážné škody. Náš lid projevuje velkorysost tím, že těm, kteří z důvodů nespolehlivosti nebo pro nepřátelský postoj k lidově demokratickému režimu nemohou zůstat na svých místech, dává možnost, aby se slušně živili prací jinde. Brání ovšem těmto osobám, aby nějakým podlouhým způsobem pronikly do míst, kde by mohly opět brzdit další vývoj, jak to rafinovaně dělaly ve staré Národní frontě. Nedá se nepálit a nedovolí, aby jeho moc byla nějak oslabována. Mluvili-li jsme dříve o tom, že lid je v tomto státě mocí, pak obrozená Národní fronta se stává velmocí.

PRB 44 VII
H. Smalony 20

V Praze dne 11. března 1948

Titl.
Akční výbor výroby dlouhých braných filmů

v P r a z e

Jinášíšská 34

Doporučeným dopisem ze dne 27. II. 1948 mně bylo oznámeno rozhodnutí akčního výboru o okamžitém rozvázání pracovního poměru.

Aniž by mně před tím byly sděleny důvody tohoto rozhodnutí, byl jsem zároveň vyzván k předání své dosavadní agendy jmenovanému zástupci.

Poněvadž jsem přesvědčen, že se jedná o rozhodnutí přeseem nepřeskočené a žádáními závažnými důvody nepodložené, prosím, aby akční výbor moji záležitost podrobil revizi a provedl její řádné přezkoušení.

Politických důvodů pro toto rozhodnutí není. Jsem organizovaným sociálním demokratem, avšak neúčastnil jsem se nikdy žádné politické činnosti, zejména ne takové, která by byla v rozporu s nynější politickou linií našeho státu. Můj postoj k dnešnímu dění byl a je naskrze kladný.

Hlavně tak, jako je kladný můj postoj k znárodněnému filmu. Ve výrobě kde jsem byl činným není spolupracovníka, který by mohl tvrdit něco jiného. Naopak vždycky a při každé příležitosti hájil jsem záseahu znárodnění filmu již proto, poněvadž z dřívějšího mnohaletého působení mně byly známy nedostatky a zlořády soukromého podnikání. Kdo by tedy chtěl mé vyloučení z činnosti ve filmu motivovat těmito důvody, činil by tak jen ve zlém úmyslu mně ublížiti.

Pokud se týče mé odborné způsobilosti uvádím stručně toto:
Ve filmu pracuji od roku 1921, dříve v půjbovně pak od roku 1920 v barrandovských atelierech. V roce 1933 byl jsem jmenován ředitelem tohoto podniku a po odchodu pana Reichla v roce 1939 převzal jsem jeho samostatné vedení. Po okupaci republiky byl doosen do vedení podniku německ, přes to však zůstal jsem ve vedoucím postavení jako pracovní ředitel. Za této éry jsem pracoval na zbudování nových ateliérů, jejichž

Líst 2.

název 10 filmů

stavba a celé technické provedení mně bylo svěřeno.

Po revoluci v roce 1945 jsem byl vyloučen ze spolupráce, prý pro asociální jednání.

Disciplinární komise u Svazu filmových pracovníků a komise hl. města Prahy /malý dekret/ mně z obvinění sprostily, nenačeznuvší důvodu pro odsouzení. Po sedmi měsících nesaměstannosti, jsem byl převzat do služeb státní výroby, kde jsem od srpna 1946 zastával funkci ředitele pro hospodářství a správu tohoto úseku. V tomto údobí jsem byl vždy znovu a znovu předmětem nátlaku některých barrandovských zaměstnanců, kteří aniž pro to měli jakékoli příčiny, neustále usilovali o mé vyloučení z filmu.

A přes to, že jsem tyto útlaky velmi těžce neal, nezpronevěřil jsem se svým povinnostem, ani svému trvajícím kladnému postoji k našemu filmu.

Pracoval jsem podle svých nejlapsších možností a sil ke konsolidaci našeho úseku, jsem přesvědčen, že byt ne vše, se mnoho podařilo. Proto ani tu nenalásám žádné příčiny, která by mohla vésti k tomuto pro mne trpkému rozhodnutí.

A ještě několik slov k mým sociálním a rodinným poměrům.

Jak jsem již dříve uvedl pracuji ve filmu od roku 1921, tedy více jak jedno čtvrtstoletí. Jsem stár 50 let. Je na bledni, že jakkoliv jiná činnost v novém odvětví, je skoro vyloučena, uváží-li se můj věk a jednoobzanná praxe.

Mám na starosti ženu, která se vrátila z koncentračního tábora s podlomeným zdravím a duševněs chorobou, němou sedmiletou dcerku, jediný syn, který by mně byl mohl anad býti operou v mém stáří, padl v roce 1945 ve věku 20 let v bojích o Prahu.

Jsem zcela nenačetný - neopak mám značné závazky z doby mé nesaměstannosti v roce 1945 a závazky danové /daň z výššího služného, která za okupace nebyla vybrána a nyní dodatečně předepsána činí 36.000 Kč/, je proto moje vyloučení z práce ve filmu nejen velkou morální ranou, ale i hospodářským mučením. Musím tu tedy apelovat také na lidskost, když už ne spravedlnost, aby můj případ byl ještě jednou náležitě projednán.

Titl.

Ú střední divadelní akční výber

v P r a z e

Prosím o laskavé přešetření mého okamžitého propuštění ze svazku Městského divadla v Karlových Varech.

Dne 28.II.1948 byl mě doručen dopis Akčního výberu Měst. divadla v Karlových Varech./epis přikládám/s pedetknutím, že přestávám býti členem divadla. Ohradil jsem se pechepitelně jak proti rozhodnutí Akčního výberu tak proti obsahu prvního dopisu. Bylo mě řečeno, abych první dopis nebral v úvahu a dne 2.III.1948. byl mě doručen dopis druhý, který byl svým obsahem mírnější, ale který ničeho neměnil na rozhodnutí Akčního výberu ohledně mého okamžitého propuštění. Odvolávám se proti rozhodnutí Akčního výberu Měst. divadla v Karlových Varech Ústřednímu divadelnímu akčnímu výberu a na osvětlení celého případu uvádím:

„Byl jsem pechepitelně velmi překvapen když jsem dopis obdržel. Tím více jsem byl překvapen když mě nebyl sdělen ani důvod proč jsem vlastně propuštěn. Za osmnáct let pectivé práce pro české divadlo nebyl a nejsem si ničeho vědom. Za doby skupace nebyl jsem ani kolabrantem, po válce nepracoval jsem proti republice ani žádných zbraní jsem nepřechovával, nejsem ani zloděj ani pedvedník. Nedepustil jsem se tedy žádného trestného činu. Jediné moje provinění spatruje snad Akční výber v tom, že jsem byl příslušníkem strany Nár. soc. Ovšem bez jakékoli aktivní politické činnosti. Přeste, ale mehu uvéstí dva svědky našeho Akčního výberu, že jsem v době kdy došlo k demisi ministrů tří politických stran, tento postup nesouhlasoval. Mehou potvrdit i moje výroky v době kdy nikde z nás snad neměl pe- nětí o socialisujícím se zřízení které nastalo. Prohlašoval jsem vždy, že jako Slevan a socialista musím stát vždy na straně slevanské vzájemnosti. A nepelední řadě i moje tvrba režijní v divadle nena- svědčovala nějakému nepřátelskému postoji vůči všemu socialistickému. /Maxim Gerkiij „Měštáci“, J. Neel... Dnes večer přijde přítel, „Salacreu „Noci hněvu“, Pristley „Inspekter se vrací“, „Písen Asie,“

Když byla vyhlášena hodinevá stávka bylo v našem di- vadle 12. stávkekazů, kteří se nedestavili. Z nich některí vysloveně prohlašovali, že do stávky nepůjdu protože s ní nesouhlasí. Já sám jsem ve stávce byl a prohlašuji místeprísežně, že jsem nikoho nepřemlouval, aby do stávky nesedil. Neudávám te snad prete, abych označoval telegy, kteří se nedestavili. Poukazují jen na nespravedlivý postup Akčního výberu jehož rozhodnutím jsme byli pestiženi my, kteří jsme ve stávce byli a ničím jiným jsme se neprovinili. Prosím tedy o laskavé a spravedlivé přešetření mého případu.

Ať žije Socialistická Českoslevenská reublika.

Stanislav Vandas, režiser Měst. divadla. Karlovy Vary.

Zákon
ze dne 21. července 1948
O úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů

§ 1

- (1) Opatření akčních výborů nebo opatření učiněná na jejich návrh nebo na jejich místě, k nimž došlo v době od 20. února 1948 do dne počátku účinnosti tohoto zákona a která směřovala k ochraně nebo k zabezpečení lidově-demokratického zřízení nebo k očistě veřejného života, jsou po právu, a to i v těch případech, kde by jinak nebyla v souladu s příslušnými předpisy.
- (2) Uzná-li Ústřední akční výbor Národní fronty, že nešlo o opatření podle odstavce 1 nebo že v jednotlivých případech nutno odstraniti nesrovnalosti vzniklé při provádění těchto opatření, je povoláný úřad nebo orgán oprávněn učiniti na návrh Ústředního akčního výboru Národní fronty opatření nutná k revisi.

§ 2

Pokud se opatření uvedená v ustanovení § 1, odst. 1 týkají veřejných zaměstnanců, platí pro ně tato další ustanovení:

1. Opatření, kterými byli veřejní zaměstnanci odstraněni z činné služby (dovolená s čekatelným a pod.), se považují, pokud se dále nestanoví jinak, za rozvázání služebního (pracovního) poměru od prvního dne měsíce, následujícího po dni počátku účinnosti tohoto zákona
2. Ke dni rozvázání služebního (pracovního) poměru vydá veřejný zaměstnavatel za zaměstnance příslušné částky podle předpisů o přestupech ve veřejnoprávním důchodovém pojištění (zaopatření). Jinak zanikají veškeré povinnosti, práva a nároky ze služebního (pracovního) poměru pro zaměstnance a jeho rodinné příslušníky
3. Veřejní zaměstnanci, kteří byli takto odstraněni ze služby, s níž je spjato veřejnoprávní pensijní zaopatření, se přeloží do výslužby s účinností k poslednímu dni měsíce, následujícího po dni počátku účinnosti tohoto zákona, vykazují-li do dne počátku účinnosti tohoto zákona nejméně 10 let celkové služební doby započitatelné pro nárok a výměru odpočívých (zaopatřovacích) platů a dosáhli-li do dne počátku účinnosti tohoto zákona muži 55. rok a ženy 45. rok věku
4. Služební (pracovní) poměr veřejných zaměstnanců, kteří byli odstraněni z činné služby proto, že byli uznáni vinnými podle dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, dekretu presidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 138 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti nebo podle dekretu presidenta republiky ze dne 4. října 1945, č. 105 Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, ve znění předpisů je měnicích a doplňujících, anebo i podle nařízení Slovenské národní rady ze dne 15. května 1945, č. 33 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ve znění předpisů je měnicích nebo doplňujících, po případě podle nařízení Slovenské národní rady ze dne 23. srpna 1945, č. 99 Sb. n. SNR, o úpravě služebního poměru státních a veřejných zaměstnanců, se považuje za rozvázaný od prvního dne měsíce následujícího po dni počátku účinnosti tohoto zákona

§ 3

- (1) Služební (pracovní) poměr veřejných zaměstnanců, kteří budou uznáni vinnými podle předpisů uvedených v § 2, č. 4 po dni počátku účinnosti tohoto zákona, se považuje za rozvázaný od prvního dne měsíce následujícího po pravoplatnosti odsuzujícího výroku.
- (2) Ustanovení § 1, odst. 2 platí obdobně.

§ 4

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej všichni členové vlády.

JSTĚDNÍ AKČNÍ VÝBOR NÁRODNÍ PROTIY.
Generální sekretariát.

O b ě ž n í k A/42.

Všem krajským, okresním a místním Akčním výborům

Komise pro čistotu veřejného života při Ústředním akčním výboru NF zjištila, že některé z osob postížených úmorovou ošistou se buď dosud do práce nezakládily, nebo že jejich výraznější zaměstnání je v rozporu se zamyšleným cílem ošisty. Mnohé také závody z nepochopání odpirují práci této osobám.

Po uvážení těchto skutečností se komise usnesla: Všechni kdo byli postížení úmorovou ošistou ve svých pracovních poměrech a nezačlenili se dosud do práce, budou co nejdříve pracovně zařazeni.

Pro zařazování postížených do práce platí tyto zásady:

- 1/ nemají být zaměstnání
 - a) v závodech zvláště důležitých pro obranu státu s výjimkou dolů a hutí,
 - b) v ústředních ani podnikových ředitelstvích národních podniků,
 - c) ve veřejných úřadech.
- 2/ Pracovním přezkáním musí Základu z postížených vzejítí opřeti staru před ošistným opatřením imotný zisk.
- 3/ Obě ustanovení (sub 1, sub 2) platí pro všechny postížené úmorovou ošistou, tedy i pro ty kteří se již do práce zařadili. Pokud jejich zaměstnání není v souladu s bodem 1 a 2, budou přeřazeni.
- 4/ Výjimky z ustanovení 1, 2, 3 může povolit v jednotlivých odvodných případech jen komise pro čistotu veřejného života při ÚAV-NF.

Účel všech těchto opatření je výchovný. Z toho plyne, že ti z postížených, kteří proběhem doby osvědčí na svých pracovištích plně pochopání a upřímný klidný vztah k budovatelskému účelu, budou zařazováni na odpovídající místa.

Návrh pracovních směrnic pro subkomise, který bude schválen komisí na jejím zasedání 24. 9. 1948.

- 1/ Předsedy a členy pracovních subkomisí jmenuje na dobu potřeby Generální sekretariát ÚAV NF v dohodě s komisí pro čistotu veřejného života.
- Předseda subkomise je po celé pracovní období členem komise pro čistotu veřejného života.
- 2/ Subkomise projedná případy předané Gen. sekretariátem ÚAV NF, v nichž byl ÚAV NF žádán za přezkoumání opatření / pouhým odvolání, stížností neb pod. / podle § 1 odst. 2 zák. č. 213/48 Sb.
- 3/ Každá věc bude projednána na základě přednesu zprávy. Po projednání platí zásada jednoduchosti stručnosti. Subkomise se bude řídit bedlivě a svědomitě věcnými požadavky ošisty veřejného života s hlediska události úmorových, tedy s hlediska spravedlivé vůle pracujícího lidu. Vystřihá se zejména úzkého posuzování formalistického.
- 4/ Po projednání subkomise se usnese na přesném návrhu rozhodnutí.
 - a/ není důvodu k návrhu na revizi opatření podle § 1, odst. 2 zák. č. 213/48 Sb.
 - b/ nešlo o opatření podle § 1, odst. 1, zák. č. 213/48 Sb. Komise zároveň navrhuje povolanému úřadu nebo orgánu, aby učinil tato opatření z toho plynoucí :
 - c/ Komise se usnesla navrhnouti povolanému úřadu nebo orgánu odstranění nesrovnalostí, vzniklé při provádění opatření.... / na př. povolání zaměstnance k výkonu práci na původním místě, z něhož byl odstraněn, přidělení zaměstnance na původní místo v témě místě služebním, přeložení zaměstnance na jiné služební místo, do jiného služebního oboru, vclbu nového homebního výboru a p. /
- Navrhované opatření musí býti po každé přesně vymezeno také pokud jde o dobu účinnosti. Na základě návrhu subkomise vydá vlastní rozhodnutí komise pro čistotu veřejného života. V pochyb- ných případech rozhodne gen. sekretariát, případně presidium ÚAV NF.
- 5/ Všechny případy musí být vyřízeny v době co nejkratší. Z toho plyne požadavek co největší výkonnosti subkomise.
- 6/ Členové subkomise jsou vázány mlčenlivostí o všech jednáních subkomise.

Příloha č. 15.

Návrh rozhodnutí o odvolání podle zákona č. 213/1948 Sb
pro Komisi pro očistu veřejného života při ÚAV-NF v Praze.

Komise pro očistu veřejného života při ÚAV-NF v Praze se usnesla
ve věci, zaměstnaného
.....bydlištěm.....
který /á/ byl/a/ opatřením

1. že není důvodu k revisi tohoto opatření podle § 1, odst. 2,
zákona čis. 213/48 Sb.,
2. že nejde o opatření podle § 1, odst. 1 zákona č. 213/48 Sb. a
zároveň navrhuje
3. navrhnouti k odstranění nesrovnalostí, vzniklých při provádění
tohoto opatření

V Praze dne Pracovní trojka pro

V Praze dne Subkomise pro

V Praze dne Komise pro očistu veřejného
života při ÚAV-NF

Kultuře na cestu

Z významných projevů, které byly proneseny na sjezdu národní kultury, vyjímáme tyto úryvky:

KLEMENT GOTTWALD

Dovolte mi, abych k osvětlení této otázky připomenul ještě velikou historickou zkušenost socialistického hnutí. V devadesátých letech minulého století, v samých prvopočátcích socialistického marxistického hnutí v Rusku, svádí Lenin veliké boj proti tzv. „ekonomistům“, kteří podceňovali úlohu ideologie v socialistickém hnutí, domnívajice se, že socialistická ideologie vznikne sama ze živelného dělnického hnutí. Lenin ukazoval, že tento názor je zhoubný, že socialistická ideologie vzniká nikoli ze živelného hnutí, nýbrž z vědy, jejímž nositelem je revoluční inteligence. Ukazoval, že jedině spojením těchto dvou sil, socialistické teorie a dělnického hnutí, vzniká skutečná socialistická marxistická strana, že jedině tehdy stává se socialistická myšlenka mocnou, materiální silou.

Tato geniální Leninova myšlenka, která byla jedním ze základních kamenů bolševické strany a která je jedním ze základních kamenů správného pojetí socialismu vůbec, jasně ukazuje na obrovskou roli, kterou socialismu přisuzuje inteligenci. Socialistická praxe Sovětského svazu plně pak potvrzuje obrovský význam inteligence v lidovém socialistickém státě.

Své nové postavení a nové možnosti si musí inteligence ovšem dobře uvědomit a plně jich využít. Třeba říci ke cti naší inteligence, že v dosavadním našem budování i v historickém únoru stála v naprosté většině pevně na straně lidu, na straně pokroku. V tomto směru nutno jít nyní důsledně dále a hloub. Nyní, když jsme odhodili do starého železa kapitalistické řády, třeba tam odhodit i mnohé z morálky minulosti.

Je to na příklad tendence inteligence k uzavřenosti a k vytváření zvláštní kasty. Za kapitalismu to byla obrana proti nedůstojnému pocitu služebnictví, bylo to vytváření aspoň zdánlivé samostatnosti a svobody. Před kým se však zavírat dnes? Před kým hájit dnes tak zv. „vnitřní svobodu“ a „nezávislost“? Před lidem?

ZDENĚK NEJEDLÝ

My také nezapomínáme, že je ideologie mocná zbraň, ohromná zbraň pro výchovu mas, pro výchovu národa pro výchovu mládeže. I slovo a myšlenka je čin a veliký čin a veřejný čin, jestliže je pronesena veřejně. I toho si musíme být vědomi již dnes, že kulturní práce, ať básníková, ať učence, není jen jeho soukromou věcí, nýbrž že má veliké veřejné poslání. Proto se obracím k vám především s tím: Vy, kulturní pracovníci, vezmete

všichni na vědomí, ať pracujete v kterémkoliv oboru, že bez určité ideologie dnes pracovat nelze

★

Proto my nesmíme být ani pro formalismus ani pro naturalismus. My jsme, a teď to má smysl, pro aktivní socialistický realismus, což je něco úplně jiného. Tam je také skutečnost, je tam živá a pravá skutečnost. Dnes je to revoluční skutečnost.

★

Naši umělci se právě tomuto realismu stále vyhýbají z jednoho důvodu. Mají strach z kýče. Mají strach, že když to udělají realisticky, že to bude kýč. To je ovšem pro ně smutné svědectví. Jestliže nedovedou tu skutečnost předvést a jestliže při pokusu o to vyjde z toho kýč, pak je to smutné pro ně a ne pro ten směr.

VÁCLAV KOPECKÝ

Zatím co ze západu je náš národ od 25. února po dřívějších neupřímých lichočkách zahrnován hrubými urážkami různých zpátečníků a pseudodemokratů a zatím, co je odtamtud nyní slyšet na adresu našeho národa známá Goebbelsova slova o východních slovanských barbarech a o Asiitech, slavíme my v těchto dnech s hrdou okázalostí zde u nás 600. výročí založení staroslavného vysokého učení Karlova v Praze a pyšníme se tím, že naše milovaná česká vlast a naše česká, naše slovanská Praha byla ohniskem evropské vzdělanosti a předním střediskem kulturního boje již před 600 let. Již před 600 lety, tedy v době, kdy ještě dnešní Trumanova Amerika nebyla objevena. A kdy Inkové a Mayové mohli ještě pěstovat nerušeně svoji vysokou lidskou civilizaci.

LADISLAV ŠTOLL

Vědecká socialistická estetika nikdy nechtěla, aby umělec dělal umění a la these, aby kázal nebo moralisoval. To však neznamená, že umění nemá vyjadřovat velké ideje, velké životní pravdy, i umělec musí vyjadřovat velké myšlenky, avšak umělec na rozdíl od filosofa, který tvoří syllogismy, umělec hovoří, umělec se vyjadřuje svými zvláštními konkrétními obrazivými prostředky, oba však musí mluvit pravdu, oba musí přesvědčovat a Zd. Nejedlý má naprostou pravdu, když o umění říká: Nic nemůže být veliké, co není krásné, pravdivé a mravně zdravé. Marx kdysi po přečtení rukopisu Lassalova dramatu poslal autorovi dopis, v němž mu radil, aby více shakespeareoval než schilleroval. Což to není také jasné stanovisko k této otázce? A to je také i

stanovisko velkých kritiků, revolučních demokratů ruských Bělinského a Černyševského, to je hledisko vědecké socialistické estetiky, která vidí v uměleckém talentu veliký dar lidstvu, dar, který teprve v socialistické společnosti se bude moci plně rozvíjet, plně společensky uplatnit.

Pohlédneme-li historicky na to, jak se tento dar ve společnosti uplatňoval, tu vidíme, že veliké umění bylo vždycky nesené živelnou touhou rozbít staré konvence, otrástit skrytými sedlinami předsudků v člověku, rozněcovat všechny přirozené lidské vzněty, zkrátka osvobodit člověka. Vidíme dále, že takové umění stranilo vždycky pokrokovým společenským silám a že bylo vždycky v pravém a vznešeném slova smyslu lidové, že cítilo svůj úzký příbuzenský svazek s pracujícím lidovým člověkem, že usilovalo, že bojovalo o jeho osvobození.

V dělníkově, rolníkově, řemeslníkově vážném poměru k rukodílné práci, v jejich aktivním tvořivém vztahu ke světu a přírodě, k předmětu se uplatňuje především ona věcná stránka lidské činnosti, naproti tomu však poměr peněžního čachráře a měšťáka k světu je určován především tou druhou, historicky pomíjivou stránkou věci.

To první, dělníkův vztah k světu, je v podstatě smyslový, horký, výtvarný, tvořivý vztah. To druhé je studený, cynický peněžní, spekulativní vztah. Všimněme si, jak se na př. dívá na kus měděného plechu klempíř, na kus hrnčířské hlíny hrnčíř, jak se dívá na nové prkno truhlář, pod jehož rukou nad hoblíkem se svíjí krásná vonná spirála třísky. To je ten vztah, v němž se hmota – abych užil slov Marxových – usmívá svým poetickým leskem na člověka. Šalda měl pravdu. Vždyť je to vztah, který tvoří tajemství tvorby básnické, ať jde o umění výtvarné nebo slovesné. Ovšem docela jinak se dívá na věc peněžní člověk, spekulant, který v předmětu vidí jen tak zv. obchodní artikl, jen jeho odtažitý výraz, fetiš. Takovému člověku je celkem lhostejno, co prodává a co kupuje, zda

měděný či železný plech, zda smrkové či jasanové prkno. Bohatý tvůrčí krásný život, tvůrčí obrazivost v takovém člověku vyhasíná, mozek se v něm rozrůstá na účet srdce a vášně, abstraktní spekulativní zřetel v něm ubíjí krásné, lidské tvůrčí potence, nejen v poměru k světu, předmětu, ale i v poměru k lidem, k ženě i k dítěti, k přírodě, k národu i uměleckému dílu. Lidé jsou pro takové lidi reální, jen když mají peníze. Takový člověk se nikdy neptá druhého na to, zda má hlad či žízeň, zda miluje, obdivuje či nenávidí, nýbrž jen na to, zda má peníze.

★

Je proto třeba uvidět ten nový, rodící se tvůrčí svět a ukázat tisícům slepým a nevidoucím, kteří, hypnotizováni peněžním fetišem, dosud nepostřehli, kam kráčí. A těm je třeba tu novou, krásnou, vpravdě hrdinskou tvář nových lidových osobností a celý ten svět práce, který je rodí.

Tato nová skutečnost je tak silně nová, tak progresivní, že se nebojí pravdivého umělčova zobrazení; jestliže naše nové umění toto podivné dění ve všech oblastech národního života pochopí nezkrásleně, neidealizovaně, se všemi světlými a stínami, se všemi nejjemnějšími odstíny celé pravdivé složitosti dramatických konfliktů nového a starého člověka, nové a staré mravnosti, krásy a ohyzdnosti, jestliže to všechno pravdivě ukáže, tu bude nalezena nejen nová forma, ale i zdroj nové, vpravdě moderní emocionálnosti socialistického realismu, který bude mít dosti síly překonat v kolísajících lidech onen princip v člověku, který jak na to upozornil Gorkij, gravituje v minulosti. Přestanou ony rozpaky, do nichž někteří umělci přivádějí diváka před obrazem v hledišti divadla, čtenáře básně i románu, ony rozpaky, které bývají vyjadřovány neupřímným, trapným slovem: zajímavé. Jde o to, aby se někteří umělečtí tvůrčí přestali stydět za svůj přirozený lidský cit, za své zanícení, aby přestali tlumit vzlet každé smělejší myšlenky.

Příloha č. 17.

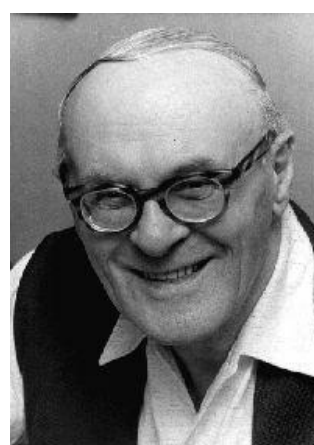
Václav Kopecký

Vítězslav Nezval

František Halas

Josef Toman

Lumír Čivrný

Ivan Olbracht

Kulturní patronáty

Umělci jdou k lidu na venkov

Byla to rozhodně šťastná myšlenka poslat naše spisovatele na venkovské okresy, aby tam jednak pomáhali rozvoji kulturního života, jednak aby mezi pracujícím lidem sami načerpali nové zkušenosti pro vlastní tvorbu. Netrvalo ovšem dlouho a také hudebníci a výtvarníci si uvědomili, že mají co říci pracujícímu člověku na venkově a přidali se proto spontánně ke spisovatelům. Tak se z původního plánu ustanovit nad každým okresem spisovatelského patrona vyvinula velká akce uměleckých a kulturních patronátů, která objímá všechny obory uměleckého tváření. Brzy bylo také jasné, že kulturní patron okresu se nemůže obracet jen výlučně k zemědělcům, i když to bylo právě ministerstvo zemědělství, které patronskou akci vyvolalo a štědře také podporovalo. Jakmile však věc dostala takový všenárodní ráz, nemohlo zůstat jen při improvizaci. Syndikát spisovatelů, který se ujal hlavní práce, nemohl stačit vyřisovat celou agendu v rámci své normální práce, a proto se kulturních patronátů ujalo kulturní oddělení ÚAV NF.

Zvláštní komise, ustavená při ÚAV NF nejprve konstatovala velký zájem spisovatelů, hudebníků i výtvarníků o práci mezi venkovským lidem. Ocenila obětavost spisovatelů, kteří již na některé okresy zajížděli. Protože však bylo nutno přesně vymezit práci kulturního patrona na okrese, a to tak, aby byl účinným a vítaným rádcem a pomocníkem okresního osvětového i knihovnického inspektora, rozhodl ÚAV NF, aby všichni kulturní patroni prošli nejprve krátkým kulturně-politickým školením. Byla projednána také otázka funkce patronů: kulturní patron musí být odpovědným kulturním vyslancem na venkově, spojkou mezi vesnicí a centrem, důležitým činitelem kulturně-politickým. Proto je pochopitelné, že nemůže funkci patronskou vykonávat každý. Název „patron“ nesmí nikoho mýlit: nejde o to, aby umělci jezdili na venkov jen užívat nebo dát se obdivovat! Musí si být vědomi, že je to také jedinečná škola pro jejich další umělecký růst, ba že pracující lid celou akci umožňuje obětavým přispěním finančním. Na funkci patrona je nutno hledět jako na funkci čestnou, politicky odpovědnou.

Kulturní patroni budou sezváni do Prahy (a moravští do Brna), kde koncem listopadu projdou dvoudenním kulturně-politickým školením. Ministr Ďuriš a jiní významní činitelé je tam seznámí s hlavními problémy naší vesnice a s otázkami kulturní práce na venkově vůbec. Je samozřejmé, že dříve než každý umělecký patron venkovského okresu dostane od ÚAV NF písemné pověření k výkonu své funkce, zastavily se veškeré zájezdy patronů na okresy. Jen výjimečně k nim bylo dáno svolení. Naléhání okresů na brzký příjezd patrona byla proto v této době zbytečná a bezpředmětná.

Stálá instruktáž patronů i okresních činitelů o celé patronské akci bude napříště prováděna pomocí časopisu „Hlas osvěty“, který vydává ministerstvo informací. Tento časopis musí dostávat kromě osvětových inspektorů každý pověřený umělecký patron. Všechny záležitosti administrativní a finanční, spojené s akcí patronátů, budou napříště vyřizovat jen umělecké organizace (t. j. Syndikát spisovatelů, Syndikát skladatelů a Svaz výtvarníků). V patronátní komisi při ÚAV NF se naopak soustředí veškeré problémy ideové, hlášení zkušeností, instruktáž a pod. Rozmístění patronů bude znovu revidováno komisí ÚAV NF. Protože se ukázalo, že nemáme pro všechny okresy v historických zemích dostatek patronů po umělecké stránce plně kvalifikovaných, zvláště také proto, že někteří významní umělci nemohou převzít patronát nad okresem z vážných zdravotních a jiných důvodů, budou pověřeni funkcí patrona prověřeni umělci nejprve nad výslovně venkovskými okresy, které potřebují pomoc v kulturních věcech nejnaléhavěji. Nad většími městy (krajskými a jinými) zatím patronáty ustavovány nebudou.

Touto koordinací celé patronátní akce zajistilo kulturní oddělení ÚAV NF hladký a úspěšný průběh zájezdů a činnosti patronů na okresech. Nyní je jen třeba, aby také okresní činitelé političtí i kulturní správně pochopili význam uměleckých patronátů a přijali svého kulturního patrona tak, jak si to zasluhuje jeho odpovědná funkce a dobrovolná práce pro kulturní rozkvet našeho venkova.

Miroslav Barvík

Kalendář celostátních akcí na r. 1949

21. I. - 25. výročí úmrtí V. I. Lenina. KSC spolu se SČSP přispějí k zajištění masové účasti. Lenin – živý učitel dělnické třídy a všech pracujících. Odvolat všechny jiné podniky, které se měly toho dne pořádat.

Únor – I. výročí únorového vítězství. Vrcholem oslav bude slavnostní zasedání ÚV KSC v Národním divadle /25. II./ – Únor učinil z r. 1948 černý rok pro reakci a bude se vždy oslavovat. Jde o to, abychom letos zahájili dobrou tradici oslav

2. III. – 125. výročí narozenin B. Smetany. Smetanův rok – hudebníci

8. III. - Mezinárodní den žen. – Význam jednak mezinárodní /celosvětová manifestace za mír/, jednak u nás také – zdůraznit úlohu ženy při budování socialismu i v politické práci

13. III. – 10. výročí okupace. Zaměřit bojovně podobně jako Mnichov: JIŽ NIKDY NEPŘIPUSTÍME ZRADU BURŽOAZIE – Připomenout článek prezidenta Kl. Gottwalda v pařížských listech – republika nezanikla, nýbrž bude bojovat do konečného vítězství

Březen, duben - Plnění jarního osevního plánu a zhodnocení prvního čtvrtletí 5LP. Stupňovat výsledky k 1. V. 1949

1. V. - Ve znamení úspěšně skončených jarních prací a ve znamení pětiletky

9. V. - Vítězně a zdůraznit význam SSSR a Rudé armády

25. V. - II. sjezd KSC – věc celého národa – vedoucí složka NF. Všechny složky pozdraví sjezd výsledky své práce v 5LP

1. VI. - Týden A. S. Puškina – pořádá SČSP po linii kulturních styků se SSSR

6. VII. - Oslavy M. J. Husa. Zdůraznit revoluční husitskou tradici.

29. VIII. - Slovenské národní povstání. Utužit bratrské vztahy.

1. IX. - X. výročí vzniku II. světové války

30. IX. - Výročí Mnichova /nebude velkých akcí/

5. X. - Výročí Dukly /SSSR/

28. X. - Ve znamení budování – výsledky 5LP, kampaň za podzimní osev a stupňování závazků

až 7. XI. – 10 dnů československo-sovětského přátelství. Každá ze složek se zapojí.

23. XI - 53. narozeniny prezidenta republiky Klementa Gottwalda

21. XII. - 70. narozeniny generalissima J. V. Stalina

Všem
 krajským a okresním akčním výborům Národní fronty !

Oslavy 1. máje a 6. výročí osvobození republiky

Předsednictvo ústředního akčního výboru Národní fronty žádá, aby všechny krajské, okresní i místní akční i výbory Národní fronty věnovaly co největší pozornost politickým a organizačním přípravám letošních oslav 1. máje a 6. výročí osvobození republiky světovou armádou a aby se při pořádání oslav řídily tímto pokyny:

1. Hlavní hesla a základní politický obsah májových oslav:

Hlavní hesla letošních májových oslav jsou:

"S prezidentem Gottwaldem vpřed - za mír a socialismus"

"Se Sovětským svazem za mír"

Májové oslavy jsou manifestací mezinárodní solidaristy dělnické třídy a pracujících celého světa v boji za mír proti zlotřilým válečným plánům imperialistů, proti remilitarizaci západního Německa. Budou rovněž manifestací spojení a věrnosti našeho lidu Sovetskému svazu a generalissimu Stalinovi - přaporečnicku míru, našemu osvoboditeli a nejlepšímu příteli. Náš pracující lid ukáže hrdou bilancí svých úspěchů v rozvoji údernického hnutí a společného hospodaření v JZD a bude manifestovat svoje odhodlání splnit směle plány urychlené výstavby socialismu, posílit vlast a tím i mír. Při májových oslavách vyjádří náš pracující lid svoji oddanost Komunistické straně, která slaví 30. výročí svého založení a nejlepšímu hospodáři republiky prezidentu Gottwaldovi.

2. Předmájová agitáční kampaň

V měsíci dubnu je třeba rozvinout širokou obševňovací a uvědomovací kampaň, vycházející z nedávného, projevů generalissima Stalina, z usnesení únorového zasedání ústředního výboru KSČ a z resolucí Světové rady míru, přesvědčit a mobilizovat nejširší masu našeho lidu pro zesílení aktivního boje za mír, proti remilitarizaci západního Německa, proti arádné emigraci a proti titovským fašistům.

Pracující na závodech spojí otázky boje za mír s předmájovým socialistickým soutěžením za splnění a překročení zvýšených úkolů pětiletky. Konference předních úderníků, která se bude konat 14. a 15. dubna, bude mezníkem předmájové kampaně na závodech a výsledky této konference budou popularisovány v posledních týdnech

dubna. Na závodech budou instalovány plakátové výstavy o úkolech pětiletky. V posledním týdnu dubna budou na závodech uspořádány schůze, na nichž budou zhodnoceny výsledky předmájového soutěžení jakožto mobilizační přípravy 1. máje.

Zvláštní pozornost bude věnována obševňování mezinárodního proletariátu na vesnici. V JZD vyšších typů bude rozvinuta agitace za upevnění a zlepšení hospodaření JZD a rozšíření jejich členstva. Státní osvětová péče uspořádá přednášky o mezinárodních otázkách. Na vesnicích budou instalovány plakátové výstavy o hospodaření v JZD. Podle okolností bude v některých okresech provedena kampaň veřejných schůzí.

3. Akční dvojice Národní fronty

Příslušníci všech složek Národní fronty, komunisté a nekomunisté budou zvát pracující v závodech i dům od domu, zvláště o nedělních 22. a 29. dubna, na manifestaci 1. máje v duchu boje za mír a urychlenou výstavbu socialismu.

Nástup agitáčních dvojic Národní fronty bude projednán na širokých poradách masových organizací a složek Národní fronty, které svolají akční výbory Národní fronty. Ústřední akční výbor Národní fronty vydá na pomoc dvojitým zvláštní brožurku a masový leták o boji za mír. Budou vydány zvláštní pozvánky s výzvou k účasti na májových oslavách.

Agitáční kampaň před 1. májem bude třeba projednat ve všech složkách Národní fronty, v závodech, ve městech i na vesnicích. Předmájová agitáční kampaň musí přispět k rozšíření a zvýšení politické úrovně, masové politické práce všech složek Národní fronty, jak to vyžaduje zosílený boj za mír a veliké úkoly urychleného budování socialismu.

4. Májové oslavy

Ústřední májovou oslavou bude májová manifestace na Václavském náměstí v úterý 1. května a v neděli 6. května přehlídka útvarů armády, SNB a lidových milic na Letenské pláni v Praze. V pondělí 30. dubna budou vyznamenáni nejlepší pracovníci v průmyslu novým řádem a vyznamenáními. Ve středu 9. května budou slavnostně vyhlášeny státní ceny za vědu a umění.

Kr. jaké akční výbory Národní fronty rozhodnou, v kterých městech budou uspořádány májové manifestace. Při tom je třeba, aby manifestace se konaly v obvyklých místech tak, aby byla zajištěna co nejnmasovější účast pracujícího lidu. Doporučujeme, aby májové

průvody byly seřazeny takto:

Vlajkové čelo - pionýři - ČSM - lidové milice bez zbraní - dělníci a zaměstnanci podle závodů - JZD a ostatní vesnice - jednotlivé čtvrti - krojované složky /dopravní zaměstnanci, hasiči atp./ - sportovci - vlajkový závěr.

Účast na masových manifestacích nesmí být nikde vynucována, nýbrž dochována jen přesvědčováním. Je třeba zajistit živý ráz průvodu tím, že bude zajištěn dostatek hudby, budou zpívány písně, vyvolávána hesla a průvody zpestřeny karikaturami včelečných paličů, alegorickými vozy a skupinami s transparenty, květy atp.

Je třeba věnovat zvláštní pozornost trvalé výzdobě obcí /slavobrány, nápisy a portréty na domech, na nádražích, na závodech a na volných plochách/.

Oslovy 6.výročí osvobození republiky sovětskou armádou v krajích a okresech

V krajských městech a v některých větších městech, kde jsou posádky, se budou konat v neděli 6.května přehlídky ozbrojených útvarů s přečtením rozkazu presidenta republiky za účasti občanstva.

V ostatních městech doporučujeme pořádat slavnostní večery, akademie, divadelní představení atp.

K 6.výročí osvobození republiky budou zdobeny hroby vojáků sovětské armády, odhalovány pomníky, otvírány dohotovené jesle, mateřské školy, kulturní domy atp.

Oslovy na školách /besídky/ budou 30.dubna a 9.května.

Májové veselice akademie v závodních klubech, slavnosti pod máji s tancem, večerní průvody mládeže s hudbou a písněmi budou 30.dubna a 1. a 6.května. K tomu je třeba zajistit účast všech souborů mládeže a jiné ochotnické skupiny.

6. Májové výbory

Májové výbory se utvoří za účasti všech složek Národní fronty všude, kde se konají oslavy. V krajských a okresních městech budou fungovat jako májové výbory krajské a okresní akční výbory Národní fronty, které jsou pořadatelem oslav.

Politická a organizační příprava 1. máje bude projednána na schůzi akčního výboru NF a na všech členských a výborových schůzích všech složek Národní fronty.

Náklady vzniklé s uspořádáním oslav 1. máje, uhradí po vzájemné dohodě všechny zúčastněné složky NF.

K májovým oslavám vydá Ústřední akční výbor NF:

- 1/ Programová hesla Národní fronty k 1.máji a 6.výročí osvobození republiky, která budou tiskána na prvních stránkách všech deníků v neděli 15.dubna 1951.
- 2/ Plakáty

- 3/ Pozvánky na májové oslavy a brožury pro agitační dvojice.

Mimo to budou prodávány zejména organizacemi KSČ odznaky k 1.máji, budou prodávány portréty státníků, tiskána pásmo a hesla, květy pro výzdobu oken a průvodů a jiný materiál.

ČSM a ministerstvo informací a osvěty vydají materiál pro kulturní soubory.

Předsednictvo Ústředního akčního výboru Národní fronty doporučuje, aby tyto pokyny byly na půdě akčních výborů NF urychleně projednány a učiněno vše, aby letošní májové oslavy vyzněly jako největší manifestace našeho pracujícího lidu měst a venkova za mír a za socialismus.

Předsednictvo Ústředního akčního výboru
Národní fronty.

Česká věda a umění panu prezidentovi K. Gottwaldovi

Jako předseda Komunistické strany československé vyzbrojil Klement Gottwald tuto stranu pro zápas s fašismem a učinil ji skutečným představitelem národa v těžkých chvílích roku 1938. Za okupace vybudoval lidovou armádu československou na půdě Sovětského svazu, vytvořil zásady Košického programu a zakotvil spojenectví se Sovětským svazem navždy v samém smyslu našich dějin.

Jako předseda vlády zachránil stát před rozvratníky v letošním únoru a uvedl jej definitivně na cestu budování řízeného zásadami vědeckého socialismu.

Jako prezident řídí uskutečňování socialismu se stejně konkrétním zřetelem k předpokladům přítomným jako k budoucnosti. Buduje nový pojem a novou skutečnost lidu jako beztřídního společenství všech pracujících. Sjednocuje stát definitivně v dialektickou syntesu národů českého a slovenského bez újmy osobitosti každého z obou národů. Zařazuje kulturu do národního života jako sílu, jejíž mohutnost tkví v nezrušitelné úzké souvislosti s prací rukou a jejím hrdinou, dělníkem.

Prof. dr. Jan Mukařovský
rektor Karlovy university

Kdo žije pravdivě osudy našich národů, komu leží na srdci pravé zájmy našeho lidu, kdo si umí dostatečně vážít pravé svobody, komu záleží na tom, aby náš bratrský vztah k hrdinskému lidu překrásné sovětské země, se nikdy nezkalil, kdo miluje tvořivou práci, mír a kultur, kdo ctí v člověku člověka, kdo usiluje o vzájemnou úctu mezi národy, kdo se jako osvícený člověk dvacátého století dovede rozhlédnout bezpředsudečnými očima po světě, kdo zkrátka ví, o jak veliké dějinné věci dnes běží ve společnosti, která stanula na prahu socialismu – ten také dnes s čistou radostí v srdci tiskne v duchu pravici prvnímu uskutečňovateli toho všeho – našemu prezidentu republiky Klementu Gottwaldovi

Prof. dr. L. Štoll
V Lidových novinách

Blahopřát Klementu Gottwaldovi znamená tolik, jako blahopřát všem pracujícím lidem této země. Blahopřát jejich splněným přáním a přísahat na všechny závazky, jež v sobě nesou pojmy cti, povinnosti a komunismu. Blahopřát Klementu Gottwaldovi toť radost z úspěchů dělnické třídy a z jeho rozvážného a rázného vedení. Čest jeho práci minulé i budoucí a jemu zdraví!

Václav Řezáč, spisovatel

Pane presidente,

zažili jsme časy, kdy šalební přátelé lidu chlácholili a klamali naše pracující, předstírali jim povýšeneckou přízeň, ale pod maskou dobroty skrývali tvář nepřátelskou a kořistnickou.

S Vámi přišel již před lety v čele dělnictva člověk poctivý, otevřený a vědomí svých jasných cílů, který odvážně strhával tyto masky a ukazoval, kudy vede jediná cesta k spravedlivému řádu.

Vedl jste nás spolehlivě, vedl jste nás k 5. květnu 1945 a v únorové revoluci jste slavně zakončil bojovnou etapu této cesty. Dnes jako prezident republiky nás vedete k budování státu. Na pražský Hrad jste však po volbě za presidenta nevstoupil sám, jako ti, kdož odtamtud řídívali osudy státu před Vámi. S Vámi vešel na pražský hrad všečen

náš lid, s Vámi se ujali otěží vlády statisíce pracujících rukou lidí, kteří Vám stojí věrně po boku a jdou za Vámi s upřímnou oddaností.

Cíl, za nímž jdete, uchvátí Vás i nás, a všichni Vám toužíme pomáhat v jeho dosažení.

K našim díkům za Vaši velkou a odvážnou práci pro vlast se pojí naše vřelá přání, abyste byl stále zdravý a mohl dlouho ve šťastné pohodě pracovat pro náš stát.

Josef Toman, spisovatel

V den Vašich narozenin, pane presidente, slibuji, že se budu ze všech sil snažit, abych přispěl ve svém oboru ke zdaru vývoje Československé lidově demokratické republiky. Váš příklad mě bude posilou v práci a směrem mého myšlení.

E. F. Burian, režisér a hudební skladatel

Soudruhu presidente,

nikdy nezapomeneme, jak jste se Vy jménem Komunistické strany československé postavil proti Mnichovu, a jak jste loňského února zabránil s československým lidem, aby se podobná katastrofa příště už neopakovala. Přejeme nejen Vám, soudruhu presidente, ale celé naší milované republice, abyste byl dlouho zdravý a řídil naší cestu k socialismu svou státnickou hlavou a svými dělnými budovatelskými rukama. Čeští spisovatelé Vás mají ze srdce rádi jdou s Vámi!

Marie Pujmanová, spisovatelka

Divadlo D 49 zdraví Vás, pane presidente, v den Vašich narozenin. Ukazujete nám cestu. Chceme se stát svou prací hodni radostné cti jít po ní za Vámi vstříc socialismu.

Zaměstnanci divadla D 49